

Фондация RiskМонитор

2010

**ПРОСТИТУЦИЯ И
СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ**

13

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на
ФМ на ЕИП по проект „Сексуалната експлоатация в България –
митове и действителност“ (договор №ПОЗ-21-00).
Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от
ФОНДАЦИЯ РИСКМОНИТОР и при никакви обстоятелства
не може да се приема, че този документ отразява
официалното становище на ФМ на ЕИП и договарящия орган.

ПРОСТИТУЦИЯ И СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ

Съставител: Георги Петрунов

Автори: Георги Петрунов, Антоанета Василева, Васил Миков, Ива Пушкарова, Йонко Грозев, Наташа Добрева

Фондация **РискМонитор** ©

София, 2010, ISBN 978-954-2914-01-3

Фондация **РискМонитор**

България, София 1000, бул. Цар Освободител 29

ел. поща: riskmonitor@riskmonitor.bg

<http://www.riskmonitor.bg/>

Съдържание

ПРЕДГОВОР НА ИЗДАТЕЛЯ

Стефан Попов

изпълнителен директор на фондация РискМонитор 5

ВЪВЕДЕНИЕ

Георги Петрунов..... 6

ИЗКАЗВАНИЯ ОТ КОНФЕРЕНЦИЯТА ПО ПОВОД ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДОКЛАДА

Цветан Цветанов

*заместник министър-председател и министър на
вътрешните работи на Република България 13*

Н. пр. Тове Скарстейн

посланик на Кралство Норвегия в Република България 15

Анастас Анастасов

*заместник-председател на 41-вото Народно събрание
на Република България..... 17*

ОРГАНИЗИРАНАТА ПРОСТИТУЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

Георги Петрунов..... 19

ТРАФИК И СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ НА ДЕЦА

Антоанета Василева..... 62

ЗАКОНОДАТЕЛСТВО ОТНОСНО ПРОСТИТУЦИЯТА В БЪЛГАРИЯ: ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Васил Миков..... 77

ПРОСТИТУЦИЯТА В ПРАВОВАТА ДЪРЖАВА: МЕЖДУ АГРЕСИВНАТА ЗАБРАНА И РАВНОДУШНОТО РАЗРЕШЕНИЕ

Ива Пушкарова 95

СЕКСУАЛНАТА ЕКСПЛОАТАЦИЯ И ПРОСТИТУЦИЯТА ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА МЕЖДУНАРОДНАТА РЕГУЛАЦИЯ НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Йонко Грозев и Наташа Добрева..... 120

СПРАВКА ЗА АВТОРИТЕ 139

Предговор на издателя

Настоящото издание, книжка 13 от поредицата на РискМонитор, представя резултати от изследвания по проект за организираната проституция – проституция, която бива употребена, организирана и контролирана чрез трафика на хора. Тази проституция стана известна и с този термин на Наказателния кодекс – трафик на хора с цел сексуална експлоатация. Текстове в книгата отразяват определена фаза в развитието на тази тема в рамките на РискМонитор.

Първият проект, с който започнаха изследвания на насилствената проституция в България, бе свързан повече с изпирането на пари, генерирани в тази криминална сфера. След разкритията по проекта „Пране на пари и трафик на хора“, главно величината на този пазар, РискМонитор реши да развие проекти, прицелени в самата криминална сфера на трафик на хора с цел проституция.

От позиция на резултатите на този проект се откри и сферата на проституцията сама по себе си, независимо от трафика, който я въвежда в криминалния свят. Но самата тема проституция с нейната социална, политическа, правна, психологическа и пр. комплексност не е предмет на настоящия проект и публикация. РискМонитор продължава изследванията си в тази област отвъд този конкретен проект. Засега обаче в настоящата публикация позициите не са съгласувани и всеки от авторите изразява свое мнение и позиция. РискМонитор не се присъединява към никоя от изразените в отделните статии позиции и запазва дистанция от тях.

В следващите си проекти РискМонитор ще предложи нови изследователски продукти, описания и анализи на различни страни от проституцията в България. Но през 2010 година намерението е да се стигне до зрялост и яснота, които да дадат възможност и за формулиране на препоръки към законодателя. С такива препоръки ще се ангажира и самата организация. В настоящия момент подобен ангажимент би бил прибързан.

СТЕФАН ПОПОВ

ИЗПЪЛНИТЕЛЕН ДИРЕКТОР

РИСКМОНИТОР

ПРОСТИТУЦИЯ И СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ

Въведение

Предлагането на секс срещу пари е проблем с множество измерения. Той поражда не само етична дилема, но и въпроси, свързани с безопасността на проституиращите, с нарушаването на техните човешки права, с връзката им с организираната престъпност. Предлагащите платен секс често са определяни като рискова група по отношение на употребата на наркотици, посегателствата срещу личността и разпространението на социално значими болести като СПИН. Сексуалната експлоатация е свързана и с трафика на хора – едно от най-тежките престъпления в съвременния свят.

В България акцентът в борбата с тази модерна форма на робство е поставен върху международния трафик с цел сексуална експлоатация. В много случаи усилията на правоохранителните органи са насочени основно към разкриване на трафикантите, действащи на чуждестранна територия, без обаче да се проследяват криминалните мрежи, с които те са свързани в страната. Реалността показва, че в много случаи проституцията у нас прелива в международен трафик на хора. Организираната престъпност – много лесно и естествено водена от възможностите за значително по-големи доходи в чужбина, се е ориентирала към износ на проституция. Успоредно с това обаче организирани престъпни групи продължават да поддържат и развиват широка вътрешна мрежа от проститутки и сводници.

Може да се твърди, че проституцията и сексуалната експлоатация са се превърнали в един от сериозните социални проблеми на съвременното българско общество. Въпреки това той е привлякъл твърде малко вниманието на законодателя. Законодателството в тази област не е актуализирано през последните десетилетия. Действащите нормативни актове са архаични и не отразяват адекватно реалностите. Дори тълкувателно решение №2 на Върховния касационен съд от 2009 година относно трафика на хора и експлоатацията на проституцията не успява да допринесе за решаване на натрупаните проблеми.

Реакцията на правоохранителните органи също не е на нужното ниво. Комбинацията от неадекватно законодателство и слаба организация на противодействието позволява на платения секс години наред да процъфтява и да се контролира от организираната престъпност, която генерира значителни приходи от него. Това улеснява преливането на вътрешната проституция към много по-доходоносните пазари в държавите от Западна Европа, САЩ и дори ЮАР и резултатът е рязко нарастване на международния трафик на хора от България. Европол¹ поставя нашата държава сред шестте основни източници на жертви на трафик в Европейския съюз. Информацията от изследванията, включени в сборника, показва значително припокриване на престъпните структури, контролиращи проституцията в България и износа ѝ в чужбина. Затова успешното противодействие на трафика на хора изисква адекватни мерки срещу вътрешната проституция и контролиращите я престъпни структури, които са развили стабилна мрежа в цялата страна.

Този сборник се реализира по проект на фондация „РискМонитор“, финансиран от Република Исландия, Княжество Лихтенщайн и Кралство Норвегия посредством Фонда за подкрепа на НПО – България. Сборникът е съставен от пет самостоятелни изследвания по темата *проституция и сексуална експлоатация*, които са проведени в рамките на проекта, но не са взаимосвързани. Георги Петрунов разглежда организацията и управлението на проституцията в България с акцент върху пазара ѝ в София. Главният секретар на Националната комисия за борба с трафика на хора към Министерския съвет г-жа Антоанета Василева представя анализ на сексуалната експлоатация на деца. Васил Миков, прокурор във Върховната касационна прокуратура, описва историческото развитие на българското законодателство, засягащо проституцията, анализира приложимите актове и прави конкретни предложения за подобряването им. Сравнителноправното изследване на нормативната уредба на Европейския съюз в тази област е представено от Ива Пушкарлова. В статията на Йонко Грозев и Наташа Добрева проблемът е разгледан през призмата на международната регулация на правата на човека.

Основните резултати от проведените изследвания бяха представени на 26 октомври 2010 г. на конференция в Народното събрание. Тя беше организирана от фондация „РискМонитор“ в партньорство с Националната комисия за борба с трафика на хора към Министерския съвет и с Парламентарната комисия по вътрешна сигурност и обществен ред в 41-вото народно събрание. С встъпителни думи в конференцията взеха участие г-н Цветан Цветанов, вицепремиер и министър на вътрешните работи, председател на Националната комисия за борба с трафика на хора, нейно превъзходителство г-жа Тове Скарстейн, посланик на Кралство Норвегия в Република България, и г-н Анастас Анастасов, зам.-председател на Народното събрание и председател на парламентарната комисия по вътрешна сигурност и обществен ред. Техните изказвания също са включени в сборника.

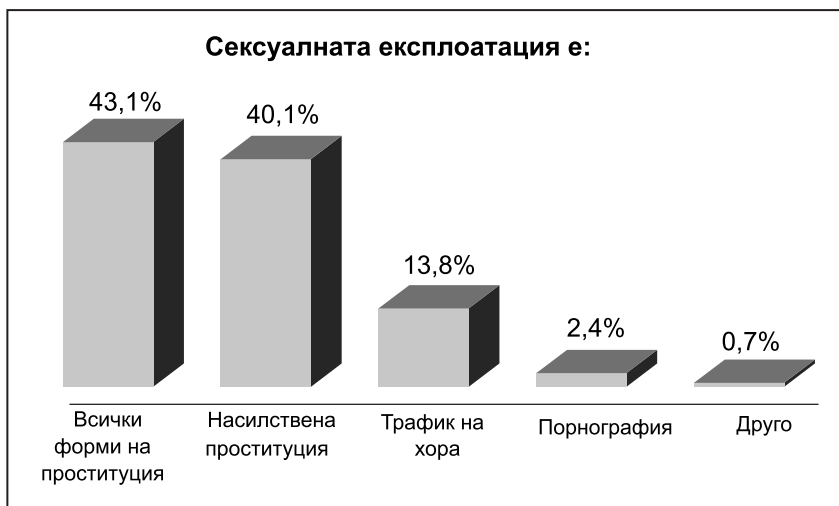
Преди анализите на експертите представяме резултатите от националното представително проучване на обществените нагласи към проституцията и сексуалната експлоатация. Изследването е проведе-

¹ Europol. 2008. *Trafficking in Human Beings in the European Union: A Europol Perspective*.

но през юли 2010 г. от Националния център за изследване на общественото мнение по задание на фондация „РискМонитор“².

Какво според българските граждани представлява сексуалната експлоатация беше първият ни въпрос (виж следващата графика).

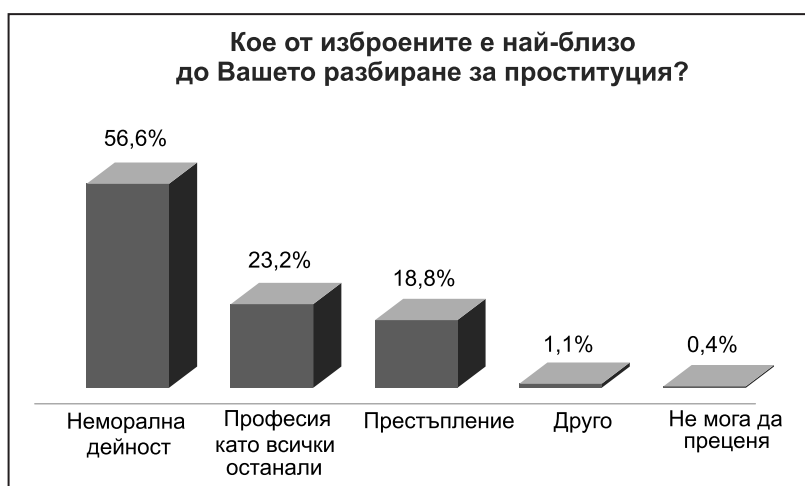
Графика 1: Представи за сексуална експлоатация

Данните показват, че в обществените представи сексуалната експлоатация е преди всичко проституция, при това не само насилствена, а във всичките ѝ форми. Всеки десети разбира сексуалната експлоатация като трафик на хора, а малка част (2,4 на сто) я приравняват на порнографията.

Резултатите от проучването показват, че възприемането на проституцията може да се сведе до три основни категории – престъпление, неморална дейност и нормална професия (виж Графика 2).

Графика 2: Представи за проституция

² В изследването са интервюирани 1000 пълнолетни жители от цялата страна. Използвана е случайна гнездова извадка по метода на Лесли Киш („най-близка рождена дата“). Размерът на максималната стохастична грешка за 50%-ните относителни дялове е 3%. Подборът на интервюираните лица в домакинствата е извършен със стартов адрес и фиксирана стъпка за последващ подбор на респондентите.

Данните показват, че най-голям дял от интервюираните определят проституцията като неморална дейност. Тоест в обществените представи тя е преди всичко етичен, а не правен проблем. Осмислянето на явлениято е изместено от оста *криминално – легално* към *морално – неморално*. В този смисъл и регулацията би трябвало да бъде организирана по подходящ за неморална дейност начин. Двете полярни позиции в разбирането на проституцията – „професия като всички останали“ и „престъпление“ – са почти равномерно застъпени.

Според значителна част от интервюираните проституцията се свързва с нарушаване на човешки права, което се забелязва в следващата графика.

Графика 3: Проституция и човешки права³

Графиката показва, че 3/4 от респондентите свързват проституцията с нарушаване на човешки права. Най-често това са правото на свобода, включително разполагането със собственото тяло и отхвърляне на робството (според повече от половината интервюирани), правото на телесна неприкосновеност и правото на човека да не бъде дискриминиран. Впечатление прави фактът, че почти 1/4 от интервюираните не свързват проституирането с нарушаване на човешки права. Ако тези данни се отнесат към представените в Графика 2, можем да предположим, че хората, които приемат проституцията просто като професия (23,20%), не виждат в нейното упражняване нарушаване на човешки права (23%).

В следващата графика са представени най-честите причини за проституиране според интервюираните.

³ Сборът от процентите надхвърля 100%, защото въпросът позволява повече от един отговор.

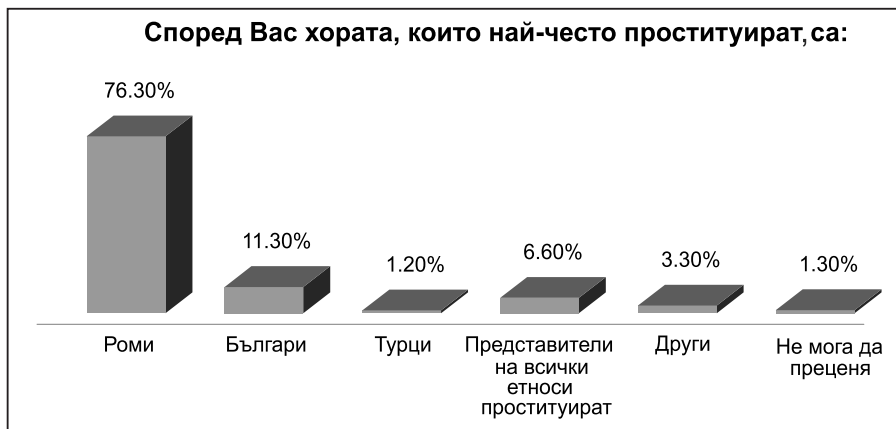
Графика 4: Причини за проституиране

В обществените представи причините за проституцията са основно социално-икономически – бедността, възможността за по-високи доходи, липсата на друга работа. Прави впечатление, че според незначителна част (0,1%) от интервюираните проституирането се дължи на липсата на морал, макар че 56,6 на сто (Графика 2) го смятат за неморално. Нисък е процентът и на хората, които мислят, че предлагането на секс срещу пари е следствие от принуда или манипулация от друг човек. Тези резултати показват, че обществената представа за явлениято е като за самостоятелен избор, повлиян най-силно от социалната и икономическата среда.

Това предопределя в значителна степен и обществените възприятия за етноса на проституиращите, които се свързват с висока бедност, безработица, проблеми в семейната среда. (виж Графика 5).

Графика 5: Представи за етнос на проституиращите

Според огромна част (над 3/4) от интервюираните хора, които се предлагат срещу пари, са най-често роми. Тази представа се разминава с резултатите от изследвания⁴, които не са представителни, но показват, че основната част от проституиращите се самоопределят като българи, а ромите са под 20%. Вероятно тази предубеденост на обществото се дължи и на факта, че при най-видимата част от проституцията – уличната и магистралната, значителен брой от лицата са от ромски произход. Често и медиите оказват влияние за формиране на такова мислене като илюстрират материалите си с кадри на проститутки от ромски произход. Това създава усещането, че неудобната тема засяга основно тази етническа група. Изкривената обществена представа обаче крие рискове от прекалено тясно схващане на проблема.

Любопитни са отговорите на въпроса дали проституцията в България трябва да се легализира или криминализира (виж следващата графика).

Графика 6: Представи за необходима регулация на проституцията

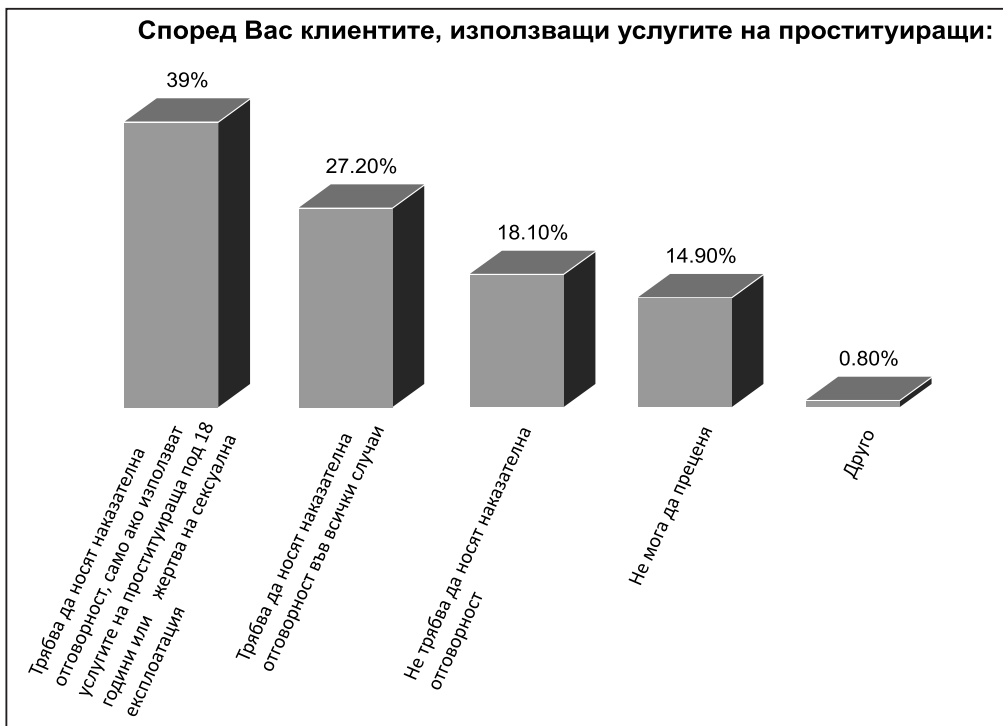

Данните в Графика 6 показват, че обществото е раздвоено между идеите за легализация и криминализация, но има превес към обявяването на проституцията за незаконна дейност. Немалка част от интервюираните (почти 16%) заявяват, че тя не трябва да бъде обявявана нито за законна, нито за незаконна, т.е. да не бъде нормативно регулирана. Въпреки по-големия дял от интервюираните, които смятат, че проституцията трябва да се криминализира, резултатите от проучването не позволяват да се направи категоричен извод, че в България общественото мнение е за криминализация. Данните по-скоро показват, че обществото е раздвоено по въпроса коя е подходящата законова регулация.

Освен законодателното регламентиране на проституцията, в последните години в световен мащаб се развиха модели, инкриминиращи използването на платени секс услуги, така че клиентите да носят наказателна отговорност. Такива закони се прилагат в Норвегия и Швеция. Нагласите в българското общество към подобни норми са представени в следващата графика.

⁴ Вж. напр. Петрунов, Г. 2009. *Основни схеми за изпирание на пари от трафик на хора с цел сексуална експлоатация*. София: РискМонитор.

Графика 7: Представи за необходимостта от законово преследване на клиентите, използващи платени секс услуги

Данните показват, че според най-голямата част (39%) от интервюираните, клиентите трябва да носят наказателна отговорност само в случай че използват услугите на непълнолетни или жертви на сексуална експлоатация. 27 на сто са на мнение, че клиентите трябва да носят наказателна отговорност във всички случаи. Според 18% от анкетираните, клиентите на платени секс услуги не трябва да носят наказателна отговорност. Значителен е дялът и на хората, които не могат да преценят дали клиентите трябва да се наказват.

Представените резултати обобщават обществените представи за проституцията и сексуалната експлоатация и не са свързани с позициите на авторите в сборника. Те могат да послужат като елемент от цялостната картина на проблема. С това се надяваме да допринесем не само за подобряване на разбирането за проституцията и сексуалната експлоатация в България, но и за изграждането на подходяща законова рамка, механизми за нейното ефективно прилагане и категорично ограничаване на сексуалната експлоатация във всичките ѝ форми.

Георги Петрунов

**Криминологични изследвания
РискМонитор**

Изказвания от конференцията по повод представяне на доклада

Народно събрание

26 октомври, 2010 г.

ЦВЕТАН ЦВЕТАНОВ

**ЗАМЕСТНИК МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛ
И МИНИСТЪР НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ**

През последните години в България дискусията по темата за трафика на хора се засили. Това се случи основно по две причини: обвързаността на платения секс с организираната престъпност, нейното свързване с проституцията и трафика на хора, а оттам и генерирането на сериозни финансови средства. Това, което прави впечатление, е, че трафикът на хора е изключително доходоносен бизнес и анализът на Европол, за голямо съжаление, сочи, че България заема трето място в Европа по износ на момичета с цел сексуална експлоатация. Преди нея са Русия и Украйна, а по интензитет и по агресивност на мрежата за трафик България се нарежда след албанската организирана престъпност.

Имаме информация, че в момента на територията на страната 1326 момичета изпълняват указания от сводници, като са локализирани около 263 публични места. От едно момиче на месец в страните от ЕС се генерира финансов ресурс от 12 до 18 хиляди евро. Представете си група от 7-8 момичета – доходът на година от тях се очертава около 1 милион евро. Затова и поведението на нашите организирани престъпни групи, които са с изградени канали за трафик на момичета, е доста агресивно. Тези канали могат да бъдат използвани и за други видове престъпна дейност като трафик на наркотици, на оръжие, както и за дейности, свързани с тероризъм. С натрупаните сериозни финансови средства и благодарение на възможностите през прехода се създадоха условия за корупционни схеми, по-специално с т. нар. елитни проститутки, чрез които се осъществи зависимост на политици, бизнесмени, полицаи, прокурори.

Нашето правителство има изключително добри отношения с всички евроатлантически партньори. Това показват и докладите на Държавния департамент на САЩ, и отчетите на Европол, където е посочено изключително доброто взаимодействие и обмен на информация в реално време. Ние, като представители на институциите (а също неправителствените организации и медиите) не трябва да се концентрира-

ме само върху документиране на престъпната дейност, а и върху превенцията. В голямата си част момичетата влизат в подобна схема, не осъзнавайки последствията от това, което им се предлага като хубава работа и реализиране в страните от Европейския съюз. Като напускат страната, те вече нямат възможността да се измъкнат от мрежата на организираната престъпност.

Тук е моментът да отчете, че доста форуми на тази тема бяха проведени съвместно с местната власт, защото без нейната помощ и помощта на съответните държавни институции няма как да се създадат условия за превенция. Най-добрата възможност за противодействие на организираната престъпност е отнемането на имотите, придобити от престъпна дейност. Аз смятам, че акцентът трябва да бъде тук.

Изключително важно е, че на днешния форум има толкова много представители от посолствата, от неправителствени организации, депутати и се надявам от изследването и дискусиата след това да стане ясно какви са възможностите за доходи от трафика на хора с цел сексуална експлоатация. Данни на ООН показват, че около 7-8 милиона граждани са обект на трафик, а печалбите, които се генерират, са в порядъка на 3 до 4 милиарда долара.

След последните разговори, които водихме с директора на Европол, мога да кажа, че в момента в Европа има около 270 хиляди момичета, жертви на трафик. Това е доста тревожна статистика. Затова трябва да обединим усилията си не само на национално ниво. Борбата с трансграничната организирана престъпност може да се осъществи единствено при обмен на информация в реално време.

В последните няколко месеца имаме много успешни операции. Например с френските колеги по разследвания в Ница, има случаи и в други европейски страни, които предстои да бъдат приключени. Убеден съм, че с усилията, които полага българското правителство, и с ресурсите и капацитета на правоохранителната ни система България може да бъде сериозен и надежден партньор и смятам, че през последната година и половина го доказваме по безспорен начин.

Благодаря ви. Надявам се, че конференцията ще провокира дебати, тъй като проблемът съществува, но трябва да се очертаят параметри и всеки един от нас да го приеме като основен приоритет в своята работа.

Н. ПР. ТОВЕ СКАРСТЕЙН**ПОСЛАНИК НА КРАЛСТВО НОРВЕГИЯ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Позволете ми да благодаря за поканата да открия тази конференция, която е на тема много близка и важна за мен.

Трафикът на хора е свързан с насилствена принуда, със средствата на физическо или психическо насилие, с измама или лъжа и с цел тяхната експлоатация. Това е много доходно престъпление, но в същото време и огромно нарушение на човешките права. Практически всяка страна в света е засегната по някакъв начин от тази модерна форма на робство. Предизвикателство пред всяка държава, била тя богата или бедна, е да се бори с престъпниците, които експлоатират отчаяни хора, и да защити и помогне на жертвите на трафика, много от които са подложени на нечувани страдания в търсенето им на по-добър живот.

Службата на ООН по наркотиците и престъпността (UNODC) отчита, че почти 80 % от трафика на хора в света е с цел сексуална експлоатация, като 70% от жертвите са жени и деца. Но в много случаи организаторите на трафика, извършителите, са също жени. Голяма част от тях самите са започнали като жертви на трафик.

Бедността и икономическото неравенство в различните части на света са основни причини за тази търговия с хора. Липсата на други възможности принуждава жените да проституират. Поради това контролът върху проституцията изисква дългосрочни усилия за подобряване на социалното и икономическото развитие на страните източници на проституция.

Международната общност трябва да работи в сътрудничество, защото това е транснационално престъпление. В момента ние разполагаме с добра международна законодателна рамка, насочена към противодействие на трафика на хора. През 2005 г., Съветът на Европа прие Конвенцията за борба с трафика на хора. Всички страни членки на ЕС и страните от Европейската асоциация за свободна търговия, които участват в Европейското икономическо пространство, са подписали тази конвенция. Независима група експерти за противодействие на трафика на хора – GRETA (Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings), има за задача да наблюдава изпълнението от страните участнички на задълженията по конвенцията.

България и Норвегия са също страни по тази конвенция. Чрез Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство ние си сътрудничим в борбата срещу трафика на хора. Норвегия е страна дестинация на жертви на трафик. България е както страна източник, така и транзитна страна за това престъпление. Норвежкото правителство в продължение на много години финансира проекти в страните източници с цел подпомагане на борбата срещу трафика и намаляване на рисковите фактори, които водят до това. Един от тези проекти, който се представя днес, е свързан с митовете и реал-

ността за сексуалната експлоатация. Проектът се изпълнява от фондация РискМонитор и е част от това двустранно сътрудничество между България и Норвегия.

Ние трябва да знаем фактите, за да разбулим митовете и за да създадем стратегии и ефективни превантивни мерки за борба със сексуалната експлоатация. Трябва да изследваме това явление, да анализираме събраната информация, да информираме обществото и да настояваме за прилагане на най-добрия подход към проблемите пред съответните компетентни органи в страната. Вярваме, че неправителствените организации могат да имат важен принос в този процес и да съдействат на хората и институциите, вземащи решения, и затова сме благодарни на фондация РискМонитор за тяхната отлична работа и това, което ни предоставят днес, като анализи и оценка на реалността свързана с трафика на хора с цел сексуална експлоатация в България.

Проституцията не включва само продажбата, но и покупката на сексуални услуги. Различните страни в Европа са възприели различни подходи по отношение на третирането на проблема. Норвегия е втората европейска страна, след Швеция, която забранява покупката на сексуални услуги като начин да се контролира проституцията. Норвежките граждани в страната и в чужбина могат да бъдат наказани с до 6 месеца затвор или глоба, ако те са използвали платени сексуални услуги. Обосновката и аргументите в подкрепа на такъв подход са, че в дългосрочен план криминализацията на потребителите на сексуални услуги – обикновено мъже, ще промени тяхното отношение към проституцията.

АНАСТАС АНАСТАСОВ

**ЗАМЕСТНИК-ПРЕДСЕДАТЕЛ НА
41-ВОТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Радвам се, че в качеството си на заместник-председател на парламента и председател на Комисията по вътрешна сигурност и обществен ред в 41-вото народно събрание съм домакин и съорганизатор на тази конференция, посветена на много важна тема – сексуалната експлоатация в България. Бих искал да поздравя Националната комисия за борба с трафика на хора за усилията, които полага в превенцията на това престъпление, в контекста на кампанията, която тече в момента под наслов „Трафик на хора: Време за действие“, както и на „РискМонитор“ за партньорството ни в организирането на тази Кръгла маса.

Както вицепремиерът Цветан Цветанов отбеляза, износът на момичета, предлагащи сексуални услуги, в Западна и Централна Европа е една от най-доходоносните престъпни дейности. Трафикантите генерират огромни печалби от трафик на хора най-вече с цел сексуална експлоатация, защото, както знаете, това престъпление носи големи приходи, като същевременно изисква малки инвестиции и е свързано със сравнително нисък риск от разкриване.

Международният и вътрешният трафик с цел сексуална експлоатация са тясно свързани. Както показват много от разкритите случаи, престъпните групи, които осъществяват двата вида трафик, са едни и същи. Най-показателен в това отношение е примерът с общинските съветници от Варна, които са осъдени за дългогодишен контрол на проституцията в града и трафик на момичета в Западна Европа.

Тясната връзка между международния трафик с цел сексуална експлоатация и организираната проституция в България показва, че бъдещите усилия в противодействието им трябва да акцентира върху задълбочени разследвания на организираните престъпни групи на българска територия. Със съжаление трябва да отбележим, че въпреки своята значимост проблемът с проституцията в България е сред тези, получили най-слабо внимание от страна на законодателя през последните десетилетия.

В сферата на престъпността ролята на Народното събрание на Република България и в частност на Комисията по вътрешна сигурност и обществен ред е да бъде по-активен генератор на модерни политики, използвайки всички механизми за активно взаимодействие между институциите, медиите, неправителствените организации и гражданите, следвайки силната политическа воля на правителството за противодействие на трафика на хора и конкретно сексуалната експлоатация.

Усилията на България в тази насока се признават в Годишния доклад на Държавния департамент на САЩ за трафик на хора, обхващащ периода април 2009 – март 2010 г. В доклада се отчитат сериозните усилия

на българските правоохранителни органи за разследване и подвеждане под наказателна отговорност на лица, занимаващи се с тази престъпна дейност. С промените в Наказателния кодекс на България – чл. 159а, през 2009 г. се увеличиха минималните наказания за трафик на хора, има и тенденция към увеличаване на броя на осъдителните присъди за трафиканти. Високо оценено е и обгрижването и работата с деца жертви на трафик, насърчаването на потърпевшите да подпомагат разследванията и сътрудничеството на държавата с неправителствените организации.

Организираната проституция в България

Георги Петрунов

Увод

Само по себе си проституирането не е организирана престъпна дейност. Но то привлича вниманието на престъпните организации, които се опитват да го поставят под контрол, да експлоатират тези, които го практикуват, и да извличат значителни печалби от тази дейност. През последните две десетилетия проституцията е един от основните пазари на организираната престъпност в България. От началото на 90-те години проституиращите попадат под контрола на експлоататори, които взимат значителна част от заработените средства. Людмил Георгиев¹ представя данни от анкета, според които през 1987 г. под 3% от проституиращите са посочили, че имат сводник, а данни само за едно десетилетие по късно, представени от Арсова², показват, че вече над 95% работят със сводник. Съпоставянето на цитираните данни ясно показва тенденцията, при която в началото на 90-те години проституцията попада почти изцяло под контрола на сводници и престъпни организации.

От този период до днес организираната престъпност контролира пазара на секс услуги в България. Обемът на пазара през годините се е променял значително. Докато през 90-те години на XX век проституцията е била един от най-развитите и доходни пазари за организираната престъпност в страната, през XXI се свижда значително, като се забелязват два особено резки спада в него. Единият е свързан с масовия износ на проституция или трафик на хора с цел сексуална експлоатация³

¹ Георгиев, Л. 2004. Проституцията и финансирането на организираната престъпност. *Общество и право*, 9: 20-21.

² Arsova, T. 2000. *Prostitution and Sex Workers in Bulgaria: Analysis of the Situation and the Risk with Regards to HIV/AIDS/STDs*. Sofia: Health and Social Development Foundation.

³ Проституция и трафик на хора не са равнозначни. Трафикът на хора може да има за цел и сексуална експлоатация, и отнемане на телесни органи, и трудова експлоатация и пр. Проституцията сама по себе си не е непременно свързана с експлоатация. Някои автори я разглеждат като работа, подобна на всички останали. В настоящия текст акцентът е върху организираната проституция, която е експлоатирана от престъпността и често е неразличима от вътрешния трафик на хора с цел сексуална експлоатация. В много случаи организациите, контролиращи организираната проституция в страната, контролират и международния трафик на хора. Казвайки това, си даваме сметка, че не всички участници в пазара на проституция участват и в международния трафик на хора. Срещат се престъпни организации, участващи само във вътрешния пазар на проституция, (например някои от действащите в София), но и такива, които се занимават само с трафик на хора с цел сексуална експлоатация от страната, а също и организации, които участват и във вътрешния секс пазар, и в международния трафик на хора. Особено показателни за последните са резултатите от няколко разследвания на престъпните организации в дълбочина в региони като Варна, Враца и Пазарджик, които показваха, че проституцията на местно ниво в съответния регион, трафикирането на хора към градове и курорти в България

към много по-доходните пазари в Централна и Западна Европа от началото на новото хилядолетие. Другият основен спад в пазара на проституцията в България е от последните години и е в следствие на финансовата криза, която оказва силно влияние за намаляване потреблението на платени секс услуги и води до допълнително свиване на генерираните в него средства. Въпреки това намаление, организираната престъпност продължава да проявява интерес към секс пазара и да се стреми към монопол в повечето му сегменти.

Темата на тази статия е организираната проституция в България и нейните клиенти, като акцентът е конкретно върху София. Целта е да се представи разпределението на пазара и картина на организираната проституция. Информацията, на базата на която ще бъде постигната поставената цел, не отчита промените, които се случиха на пазара на проституцията тази година, когато бяха започнати мащабни разследвания срещу някои негови сегменти.

1. Методология

Емпиричната информация в изследването е набрана с различни методи от няколко основни източника. Проведени са над 100 дълбочинни интервюта с проституиращи, сводници, социални работници, полицейски служители, следователи и прокурори. Проучени са над 50 документа – следствени постановления, обвинителни актове и съдебни решения. В допълнение са направени наблюдения на специализирани полицейски операции срещу сводничеството и проституцията. Комбинацията на различни методи и източници на информация е предпочетена, тъй като с нея е възможно навлизане в по-голяма дълбочина и достигане до по-пълна и достоверна информация за изследвания феномен.

Разпределението на различните типове респонденти при проведените дълбочинни интервюта не е равномерно. За осигуряване на достъп до проституиращи и сводници, които да се съгласят да участват в изследването, са използвани представители на неправителствени социални центрове, които имат дългогодишни контакти с двете групи. На проституиращите и сводниците беше платено за участието в изследването, както и на представителите на неправителствените социални центрове за провеждане на интервюта и осигуряване на контакти с респондентите. С някои от интервюираните се проведеха повторни срещи и разговори, с цел изясняване на допълнителни аспекти и достигане до максимална пълнота на събраната информация, което допълнително повиши тяхното доверие към изследването. При провеждане на интервютата са използвани полуструктурирани въпросници.

Информацията за клиентите на платени секс услуги е набрана от Националния център за изследване на общественото мнение по задание на фондация „РискМонитор“ в периода юли–септември 2010 г. Проведено е национално представително проучване на общественото мнение, при което са интервюирани 1000 пълнолетни жители от цялата страна в 125 гнезда в 86 населени места. Направени са по 200 анкети с три групи пълнолетни респонденти от мъжки пол – с посетители на нощни заведения (включително еротични барове) в цялата страна,

и международния трафик на хора с цел сексуална експлоатация могат да бъдат успешно съвместявани години наред.

с таксиметрови шофьори в София и с чуждестранни туристи на българското Черноморие. Проведена е и групова дискусия с девет мъже на възраст над 18 години, потребители на платени секс услуги. Набраната информация не може да претендира за представителност, с изключение на националното проучване на общественото мнение. Поради това информацията от проведените анкети и груповата дискусия има по-скоро характер на хипотези, които трябва да бъдат проверени при по-широки изследвания.

Получените резултати от непредставителните изследвания се отнасят до проучените единици. Възможно е изследването да разкрива само част от общата картина на изследвания феномен, затова то не трябва да се приема като единствената и обща гледна точка по темата.

2. Слове и типове проституция в България

В настоящата точка ще разграничим няколко слоеве и типове проституция, които са от значение за анализа на организираната проституция в България.

2.1. Слове на проституцията в България

Проституцията в България може да се раздели на четири основни слоя:

- много нисък;
- нисък;
- среден;
- висок.

Те се различават по степента и начина на организиране, както и по основните си характеристики. Различията са много очевидни и в цената на услугите, които се предлагат от проституиращите в отделните слоеве.

2.1.1. Много нисък слой

В него попадат откритите обекти, като паркове, площади, магистрали и други подобни. Проституиращите са, както жени, така и мъже. Често това са младежи и дори деца. В много случаи те употребяват наркотици (най-вече летливи вещества). Ключова характеристика на много ниския слой, която предопределя неговото отделяне от ниския слой, е липсата на интерес и контрол от страна на престъпните организации към него. Това е единственият слой, който организираната престъпност не се стреми да монополизира. Причината са незначителните средства, които се генерират.

Друга основна характеристика на този слой е, че заетите в него продават секс, за да оцеляват, а не за да си осигурят възможност за високи доходи, както е в по-горните слоеве. Проституиращите имат малък брой клиенти, които обслужват срещу минимални суми. Тази група е подложена на най-голям риск от насилие от страна на сводници или клиенти, които в повечето случаи са лица с много нисък социален статус. Затова и конфликтите тук са често срещани – както между проституиращи и клиенти, така и между самите проституиращи. Този слой се характеризира с липса на каквито и да е правила. Отказването от този вид дейност е много трудно – практикуващите я нямат друга алтернатива за изкарване на пари.

2.1.2. Нисък слої

Ниският слої, подобно на първия, който описахме, включва работа на площади, паркове, улици, магистрали, крайпътни заведения и групи. Но за разлика от много ниския слої, организираната престъпност проявява сериозен интерес и се стреми към монопол на ниския слої. Проституиращите от този слої са принудени от престъпните организации да плащат рекет или такса за това, че работят на контролираната от тях територия. В различните региони на страната се откриват два основни модела за събиране на рекета. Единият е на ден – най-често събираният рекет е от 20 лв. и се среща в градове като София, Ботевград и групи. Вторият модел е на седмица, като сумата обикновено е в размер между 120 и 150 лв. и се среща в градове като Варна и в летните курорти. В предишни години е съществувала практика с две тарифи – зимна и лятна, т.е. рекет според сезона. Възрастовата граница, на която проституиращите момичета (а не са редки и случаите на момчета) се включват в секс пазара, е ниска – има дори деца. Поради ранната възраст, на която са започнали да проституират, поради липсата на възможности за групи източници на доход, а и поради силната обвързаност на проституиращите от това ниво със сводници, напускането става трудно. Това обяснява и широките възрастови граници на субектите от този слої (при проведените интервюта има респонденти дори на възраст над 45 години). Много често те са продавани от един на друг сводник, който продължава тяхната експлоатация. В други случаи проституиращите и сводниците са като семейства, които живеят заедно и харчат заработените средства. Употребата на наркотици (основно хероин) от проституиращите от този слої е често срещано явление. Това допълнително засилва тяхната зависимост от сводниците и затруднява излизането им от бизнеса с платени секс услуги.

Тарифите в този слої варират в различните региони на страната от 10/20 до 15/30 лева за основните секс услуги. Броят на клиентите дневно се колебае в широки граници от 0-3 до 15-20. Работейки в ниския слої, който в повечето случаи е под контрола на престъпните организации, проституиращите са задължени да спазват въведените от тях правила. Например да не обслужват клиенти на цени, по-ниски от минимално обявените за съответната територия, да не стоят при клиента по-дълго от определеното време за съответната услуга, да използват предпазни средства, да плащат редовно рекета си, да спазват определеното им място за работа. В противен случай са им налагани различни наказания, основно финансови глоби. Сводниците в този слої прибегват и до употреба на физическо насилие и различни форми на лишения от храна, сън и т.н. Предлагащите секс услуги от ниския слої са изложени и на висок риск от насилие от страна на клиентите. Срещат се случаи, при които проституиращи са отвлечани от клиенти с цел да бъдат продадени. За да защитят момичетата на собствената си територия, престъпните организации поддържат силови бригади, които при заплахата се намесват. Подобно на много ниския слої и при ниския слої проституиращите по никакъв начин не плащат данъци и здравни осигуровки. За здравни услуги разчитат на неправителствени социални центрове, а в неизбежни случаи и на платени медицински заведения.

2.1.3. Среден слой

В средния слой попадат проституиращите, които предлагат платени секс услуги на закрито. Това предопределя и по-малката им уязвимост от насилие и други рискови фактори, което не означава, че са напълно предпазени. Но степенята, в която стават обект на насилие от страна на клиенти и сводници, е в пъти по-ниска, отколкото при ниския слой. Проституиращите в средния слой работят в масажни салони, клубове, ВИП къщи, еротични барове и т.н. Тези публични домове имат специфична архитектура, при която са обособени: помещение, в което проституиращите са събрани и очакват клиентът да направи своя избор, място за охраната, няколко спални, баня. Архитектурата на няколко реално съществуващи клуба, ВИП къщи/клубове и еротични барове е представена в приложението към статията.

Включването в този сегмент от секс пазара става в повечето случаи доброволно – чрез отговаряне на обява или чрез въвеждане от познат/а. Възрастовата група варира в широки възрастови граници. В повечето случаи управителите на съответните обекти внимават проституиращите да са навършили пълнолетие, което им спестява неприятности при евентуална полицейска проверка. Информация за почти 200 проституиращи в средния слой в София, установени при няколко операции, показва че тяхната възраст варира в широки граници. Най-възрастната проституираща, която е установена при тези операции е родена 1973 година, а най-младата 1991 година. Най-голям е броят на родените 1988 и 1984 година, а средната възраст на установените проституиращи към 2010 г. е 26,82 години.

На това ниво има ясни правила за работа, които са конкретни за отделните вериги. Например в някои от клубовете се налагат финансови глоби за закъснение, за неподходящо облекло, липса на грим, внасяне на наркотици в обекта и т.н. Забраната за носене на наркотици предопределя и по-малкия процент проституиращи в средния слой, които ги използват (най-вече хероин и синтетична дрога, по-рядко кокаин). Голяма част от обектите са прикрити под официално регистрирана дейност на масажни салони, клубове за забавления, барове и т.н. Поради това и много от проституиращите имат сключени трудови договори със съответните фирми, които в повечето случаи са за минимални суми, върху които плащат данъци и здравни осигуровки. Повечето обекти работят с доверени лекари, които правят периодични прегледи на момичетата в тях.

Конфликтите между момичетата са рядкост и се наказват с финансови глоби от управителя на клуба. Подялбата на парите между проституиращата и клуба е 50 на 50. Заплащането обикновено е почасово, като проституиращите имат повече време за контакти с клиентите, които понякога търсят разговори и може да се породят и емоционална обвързаност. Проституиращите от този слой печелят средно на месец между 2000 и 5000 лева, като голяма част от дохода им е от бакшиши, които получават от клиентите. Момичетата могат да напуснат работа, когато поискат, но рядко го правят, примамвани от възможността за високи доходи. Средният слой на проституцията може би е с най-сериозна и ясно изразена организация.

2.1.4. Висок слої

Високият слої е най-малко видим. В него попадат луксозни имена, барове, агенции. Проституиращите в много случаи са от средите на модни агенции, балетни състави и т.н. Много често те имат сключен трудов договор за тези дейности, които съвместяват с проституцията и по тях плащат данъци и здравни осигуровки, в повечето случаи върху много по-малки суми от заработваните като проститутки. Включването обикновено става чрез въвеждане или целенасочено вербуване от момичета, които вече работят или са работили, като в някои случаи те получават парична сума за всяко доведено момиче. Откриват се случаи, в които ученички привличат непълнолетните си съученички, мотивирани от собственика на имение. Контактът между проституиращата и клиентите е опосредстван от брокер, който е известен в средите на платежоспособни клиенти като човек, който може да достави луксозни момичета. Някои от обектите, попадащи във високия слої, провеждат кастинги за наемане на момичета и имат изискване към тях, освен да са с хубава външност, да владеят поне един чужд език, защото основната част от клиентите са чужденци. При високия слої се открива краткотрайна международна мобилност. Момичета от България са изпращани при клиенти извън страната и, обратно, проституиращи от чужбина са приемани в страната, за да обслужват отбрани клиенти.

Честа практика на брокерите и управители на луксозни имена е да сменят момичетата през определен период от време, защото клиентите са им се наситили и вече не ги поръчват. Това е и съществена разлика между високия и средния слої. При средния слої клубовете работят дълго време с едни и същи проституиращи, като клиентите се сменят и често са напълно различни. Докато при високия слої кръгът от клиенти е ограничен до контактите на брокера и е постоянен, а проституиращите се сменят през определен период от време. Поради това все по-честа става практиката брокери от една агенция да получават и предоставят момичета от и на други агенции, за да гарантират разнообразието на клиентите. Друга съществена разлика между двата слоя е, че при средния слої проституиращите присъстват ежедневно в клуба и клиентът прави своя избор от присъстващите в момента момичета. В повечето случаи при високия слої, момичетата не присъстват лично, а на клиента се представят техни снимки на пример в каталог или на интернет сайт, които той разглежда, прави своя избор и тогава брокерът го свързва с момичето. Снимки на проституиращи момичета се публикуват и в някои вестници и списания, като клиентите на услуги в този слої при интерес търсят брокера, с когото имат контакт, за да уговорят поръчка. Брокерите във високия слої работят само с познати клиенти, а въвеждането на нов клиент става чрез препоръки от доверен човек или утвърден клиент.

Поради високите изисквания на клиентите, а и поради техния ограничен брой, във високия слої на проституцията строго се следи те да са доволни и да няма конфликти с тях. Затова и се обръща специално внимание както на външния вид на момичетата, поведението им с клиентите, така също и на здравословното им състояние. Някои от

участниците в този слой имат сключени договори със здравни клиники за редовни и пълни изследвания на проституиращите. Управителите раздават на момичетата ежемесечно талони, срещу които те се преглеждат в дадената клиника без да заплащат. Резултатите от изследванията се получават при управителя, който удържа разходите за направения преглед от заработените от момичето пари.

От този слой би могло да се отдели още един допълнителен много висок слой. Той включва предлагащите най-високо платени секс услуги, които в повечето случаи са известни лица от модата и музиката. Но няма да го разглеждаме отделно, защото неговата организация съвпада с организацията във високия слой. Често дори се осъществява в едни и същи обекти или чрез едни и същи брокери. Основната разлика е, че най-високо платените са популярни личности и получават в пъти повече от останалите в този слой, като достигат до суми от порядъка на няколко хиляди лева. Проституиращите от високия слой, които не са толкова известни, се предлагат на цени от 300 лв. на час в някои от луксозните имения. Цените през брокерите на агенциите обикновено са 600 или 1000 лв. за цяла нощ в зависимост от момичето. В някои случаи клиентите искат само компания. Проституиращите от високия слой често се наемат за частни събития. Разпространена практика през последните години става най-платежоспособните клиенти да създават собствени малки агенции и имения, които да използват за лична консумация.

2.1.5. Основни характеристики на слоевете на проституцията в България

В следващата таблица са обобщени основните характеристики на представените четири слоя по ключови теми.

Таблица 1: Слове на проституцията в България

	Интерес на организираната престъпност	Места, на които се предлага	Реклама	Включване	Напускане	Конфликти с клиенти и между актьорите в слоя
Много нисък слой	Няма интерес	Площади, паркове, пътища и т.н.	Предложения от проституиращи към минавачи	Принуда – социална, психологическа, икономическа, физическа и т.н.	Трудно Липса на друга алтернатива за оцеляване; Съпротива от сводник	Много чести
Нисък слой	Контрол на територии Рекет на проституиращ	Улици, площици, пътища, хотели, крайпътни заведения и т.н.	Предложения от проституиращи към минавачи	Склоняване; Принуда; Въвеждане от познат/а	Трудно Зависи от сводника	Често срещани
Среден слой	Стремеж към монопол Собствени обекти Рекет на собственици на обекти	Клубове, масажни салони, ВИП къщи, еротични барове и т.н.	Обяви във вестници и интернет; Собствени визитки, сайтове и брошури; Посредници – викачи, пикола, таксиметрови шофьори и др.; Табели и неоновы надписи	Обяви във вестници и интернет; Въвеждане от познат/а; Сводници – процентни проститутки	Без проблеми от страна на собственици на обектите	Рядко се срещат
Висок слой	Силни позиции; Собствени имения, агенции и т.н.	Луксозни имения, барове, модни агенции и т.н.	Каталози; Сайтове; Снимки в списания, вестници и т.н.	Вербуване от колеги и приятели; Въвеждане; Кастинги	Без проблеми В редки случаи срещу откуп	По-скоро са изключени

	Среден брой клиенти на ден	Месечен доход на проституиращите	Подялба на парите	Наказания	Употреба на наркотици	Здравни осигуровки и данъци
Много нисък слой	0 – 3	200 – 600 лв.	Общи със сводника	Физическо и психическо насилие; Лишения от храна, сън и т.н.	Много разпространена; Основно лежливи вещества	Не плащат
Нисък слой	3 – 12	1 000 – 3 000 лв.	20 лв. рекет на ден Подялба по договорка между сводника и проституиращите, често са общи	Финансови глоби; Физическо и психическо насилие; Лишения	Често срещана; Основно героин	Не плащат
Среден слой	2 – 6	2 000 – 5 000 лв.	50% на 50% Бакшишите са изцяло за проституиращите; Ако проституиращата е оставена в обекта от сводник, подялбата на нейните 50% е по договорка между тях	Финансови глоби; Изключване от бизнеса; Рядко физическо насилие	Среща се; Героин, синтетични наркотици, кокаин	Плащат върху минимални осигурителни суми, по договори за масажистки, танцорки и т.н.
Висок слой	1	2 000 – 30 000 лв.	50% на 50%; Брокерът може да договори с клиента по-висока цена, като сумата над тарифата е изцяло за брокера; Бакшишите са изцяло за проституиращите	Финансови глоби; Изключване от бизнеса; Много рядко физическо насилие	Рядко се среща; Предимно кокаин	Плащат, но не върху средствата от проституцията, а от дейности, които съвместяват върху много по-малки суми

2.2. Типове проституция в България

Могат да се обособят няколко типа проституция в България. Най-общо това са пътна (магистрална), курортна, погранична и градска. Те са почти изцяло под контрола на организираната престъпност, която печели огромни суми от експлоатация на проституиращите. Всеки един от типовете има своите специфики и е характерен за различни райони, в които се съсредоточава голяма част от пазара на секс услуги в страната. Последователно ще се спрем на всеки един от четирите типа.

2.2.1. Пътна проституция

Този тип проституция се среща по пътищата и магистралите на страната. Може да бъде открита, както на отбивки по самата пътна мрежа, така и в паркинги, ханчета и мотели. Около тези места са обособени бунгала или стаи, в които клиентите, основно шофьори, използват платени секс услуги.

При пътната проституция не са редки случаите на насилие над проституиращите, както от сводниците, така и от клиентите. В някои случаи сводниците затварят момичетата без да им позволяват да напускат района, в който работят. За да следят оборота им, изискват, след като получат парите от клиентите, да ги поставят в плик с тяхното име и да ги пускат в сейф със специално изрязан отвор, подобен на касичка. Понякога сводниците предлагат на своите клиенти, най-вече чуждестранни шофьори на тирове, наред с платения секс и фалшиви платежни документи за платени пътни такси в различни държави в Европа.

2.2.2. Погранична проституция

Пограничната проституция се открива в райони, като Свиленград, Сандански, Кулата и други. Характерно за нея е, че основната част от клиентите са граждани на съседни държави, най-вече на Гърция и Турция, които влизат на българска територия за кратко през почивните дни, използват платени секс услуги и се връщат обратно. За да отговорят на нарастващото търсене през уикендите от съседните области до пограничните райони се наблюдава миграция на жени. Често те са студентки или имат друга работа и основният им мотив е възможността за допълнителни доходи. В пограничните райони основната част от клиентите се обслужват в многобройните хотели. Обикновено проституиращите са по улици, в кафене, ресторант или във фоайе на хотел и сводникът или сервитьор от заведението предлага на клиента платени секс услуги. В пограничните райони все повече се развива моделът на „платената любовница“, при който чуждите граждани използват услугите само на една жена. Плащат ѝ определена сума на месец и се срещат с нея след предварителна уговорка на различни места, както на територията на България, така и в чуждата държава.

2.2.3. Градска проституция

Градската проституция е най-силно развита в големите градове – София, Пловдив, Варна и Бургас. Там се е оформил сериозен пазар на проституция, на който се предлагат платени секс услуги от много ниския до най-високия слой. Това се дължи на редица фактори, сред които големият брой на населението в тях, по-високите му доходи спрямо другите градове в страната, миграцията към тях (особено на млади хора), притока на чужденци и т.н. В тези градове се оформят улични зони, в които проституиращите от много ниския слой се предлагат срещу минимално заплащане. На други улици цените са по-високи и фиксирани. Особено силно развит е средният слой. Тенденция, която се забелязва при градска-

та проституция през последните години, е изчезването на клубовете и тяхната трансформация в еротични барове, както и навлизането ѝ в интернет като място за набиране на клиенти. Типичен пример за това е Бургас, където клубовете вече са се трансформирали в барове.

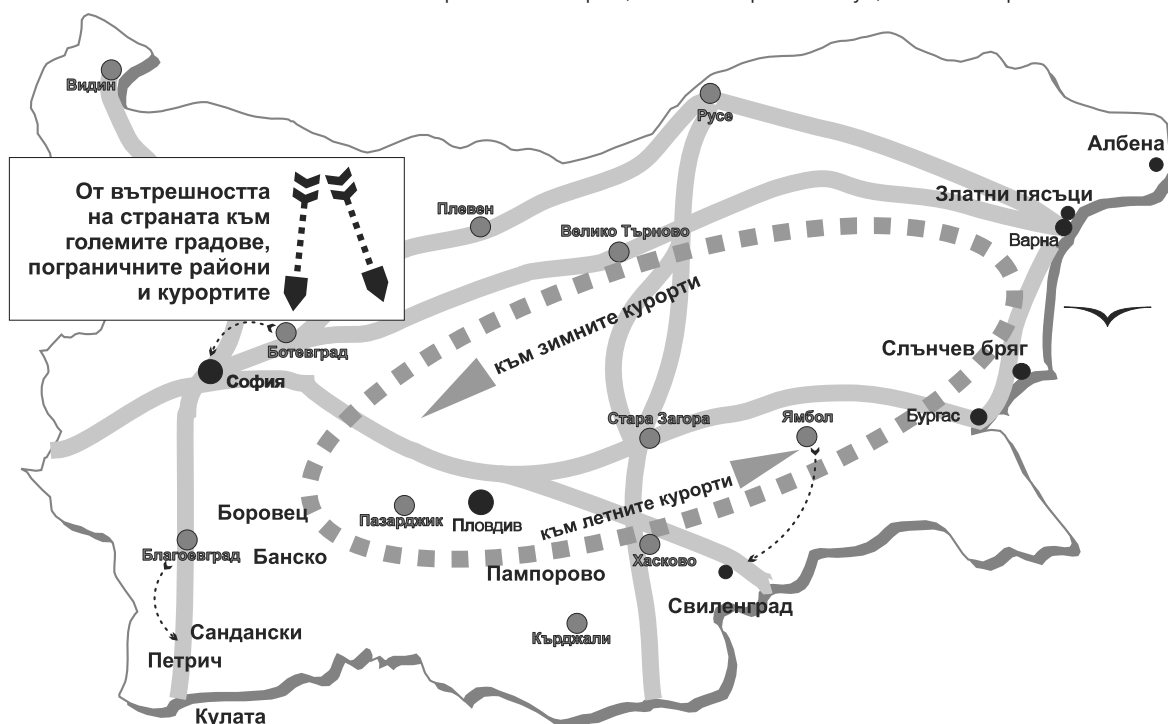
2.2.4. Курортна проституция

Среща се, както в летните, така и в зимните курорти. Най-развита е в Слънчев бряг, Златни пясъци, Боровец, Банско и Пампорово. Този вид проституция се прикрива основно под официалната дейност на еротични барове. Характерна за нея е сезонната миграция, при която едни и същи собственици и персонал на заведенията се местят от летните към зимните курорти и обратно. В периода от май до октомври са в летните курорти, а от декември до март – в зимните. Проституиращите са от различни области на страната, като информация от операции в баровете на един от зимните курорти показва, че средната им възраст към 2010 година е 25,1 години. В летните курорти се среща и улична проституция. Особеност е, че голяма част от тях идват от един и същи регион на страната. Например повечето от уличните проститутки в Слънчев бряг са от района на Стара Загора. Не са редки и примерите, в които проституиращите на улицата обират своите клиенти. Огромната част от клиентите са чужденци, дори се срещат примери, в които в баровете не се допускат българи. В курортите, предлагащите платени секс услуги, имат активна политика за набиране на клиенти. Тя включва специално назначени „викачи“, които стоят пред заведението или обикалят курорта и канят мъжете, които срещнат, да посетят заведението. Подобна роля често имат шофьорите на таксита, персоналът в хотели, а в зимните курорти активна роля при набирането на клиенти имат и ски учители.

2.2.5. Миграция на проституцията в България

Представените четири типа проституция и основните миграционни потоци на проституиращите са представени в схема 1 на картата на България.

Схема 1: Карта на миграцията на проституцията в България

В схемата на картата на България са нанесени основната пътна мрежа, градовете, пограничните райони и курортите с най-развита проституция. Заедно с това, са представени и основните миграционни потоци на проституиращите на територията на страната. Едни от тях са, представените в предишните части на текста, сезонна миграция от летните към зимните курорти и обратно, както и краткотрайната мобилност през уикендите към пограничните райони.

Друг миграционен поток на проституиращите е от вътрешността на страната към големите градове, пограничните райони и курортите. Потвърждение за това може да се открие в данните за установените проституиращи при полицейски операции на проституцията от средния слой в София и в един от зимните курорти. Информацията показва, че 37,8% от установените проституиращи при проверките в столицата, за които имаме информация са от София, най-голяма част 41,6% са от Северна България, 17,5% от Южна България и 3,2% са чуждестранни гражданки (от рускоговорещите държави). Сходни са резултатите от данните в зимния курорт, където отново най-голяма част от установените при операциите са от Северна България – 69%, докато от Южна България са 13,8%, толкова са и от София, а чужденките са 3,4%. В данните прави впечатление, че нито едно от установените момичета не е от областта, в която е курорта, т.е. нито една не е местна. От представените данни Северна България се очертава, като един своеобразен резервоар за проституиращи за градската, курортната и пограничната проституция в страната.

В допълнение не само проституиращите мигрират, информацията от курорта за установените управители⁴, охранители и друг персонал на обектите показват, че те са от различни области на страната, като значителна част от тях са от София и градове в близост до Черно море, които са работили и в летните курорти и са пристигнали в зимните курорти.

Мобилност се наблюдава и при градската проституция, която в някои области обслужва и съседните туристически обекти. Такъв пример е Ямбол, където се е обособил цял сегмент в секс пазара, който обслужва заможни чужденци, пристигнали в България на ловен туризъм.

От събраната информация може да се изведе още един миграционен поток на проституцията в страната – ежедневна мобилност от по-малките към по-големите градове, понякога и в различни области. Характерен пример за такава мобилност са десетките проституиращи от Ботевград, които всеки ден са транспортирани от сводници до София, за да бъдат експлоатирани на околновръстния път и на входовете на магистралите в столицата.

В следващата точка ще се спрем на пазара на проституция в София и на някои от организациите в него.

⁴ Информацията показва, че в някои организации управлението на обектите за проституция е предоставено на жени. Например, един от управителите на еротични барове в курорта, в който се предлагат платени секс услуги е жена, която заедно с същия си от години управлява такива обекти в летните и зимните курорти.

3. Организираната проституцията в София

Столицата София е сред българските градове с най-развит пазар на проституция. В него се откриват всички стратификационни слоеве в света на проституцията – от много ниския до най-високия слой. В следващите подточки последователно ще се спрем на мащаба, разпределението, конкуренцията и организациите в пазара на проституция в София.

3.1. Опит за определяне на мащаба на пазара на проституция в София

Наличната информация не позволява да се направи точна оценка на мащаба на пазара на проституция в столицата, защото не съществуват достоверни данни за броя на заетите в него. Независимо от това, някои институции и организации разполагат със собствена статистика. Министерството на вътрешните работи (МВР) например води статистика за регистрираните проституиращи лица, установени на територията на града. Според нея през 2010 г. те са 136, има 14 соборища на открито (в централната част и на околновръстния път) и 29 закрити места. Тези числа отчитат само регистрирани случаи от МВР и със сигурност са в пъти по-малки от реалния брой. Доказателство за това са данните от неправителствени организации, които предлагат социални услуги на проституиращи и разполагат със статистика за броя клиенти, които са ползвали техните услуги. В следващата таблица са представени данни от фондация „Инициатива за здраве“:

Таблица 2: Проституиращи лица в София

Година	Брой проституиращи	Разпределение по пол	
		жени	Мъже
2002	375	72%	28%
2003	425	92%	8%
2004	964	85%	15%
2005	919	80%	20%
2006	710	82%	18%
2007	339	85%	15%

Източник: Фондация „Инициатива за здраве“

Данните в таблицата показват контактите, които фондацията е осъществила с проституиращи лица на територията на столицата през съответните години. Трябва да се отбележи, че те са представители на много ниския слой, на ниския и в по-малка степен на средния слой. Това са основно лица, които предлагат платени секс услуги на открито. В таблицата прави впечатление значителният процент мъже, което се дължи основно на съществуващите в столицата соборища на травестити, предлагащи секс срещу пари. Сериозните разлики в броя на клиентите по години (започващ от 375, достигащ пик от 964 контакта, накрая спадащ до 339) се дължи преди всичко на изпълнение на поставените цели и приключване на съответната програма, осъществявана от фондация „Инициатива за здраве“ – при стартиране опитът и контактите са малко, но постепенно те се разширяват, а в средата на 2007 г. проектът завършва, което обяснява и резкия спад в броя на осъществяваните контакти.

Независимо от всичко това, представените в таблица 2 данни показват, че броят на проституиращите лица в столицата е значителен. Дори да приемем, че екипите на фондация „Инициатива за здраве“ са успели да обхванат всички от много ниския и ниския слой, то обхватът на средния слой със сигурност не е пълен, а високият слой напълно липсва. Това означава, че действителният брой на проституиращите в София е няколко пъти по-голям и най-вероятно е в порядъка на няколко хиляди.

Според представените данни на МВР в столицата са регистрирани 29 клуба, но при проведените интервюта няколко различни един от друг източници посочват, че на територията само на едно от деветте районни полицейски управления в София има над 30 клуба. Това показва, че реалният им брой е в пъти по-голям от официално регистрираните. Например според интервюираните експерти в София съществуват между 80 и 150 обекта, които предлагат платени секс услуги, като в предишните години техният брой е бил значително по-голям.

Събраната информация показва, че дневният оборот от един клуб в столицата е средно около 1000 лв. Ако това е така, както и ако посочените по-горе данни за броя на клубовете са верни, то това би означавало, че само в средния слой от пазара на проституция в София дневно се генерират между 80 000 и 150 000 лв., съответно месечно сумата е приблизително от 2,5 до 5 млн. лв., а годишно между 30 и 60 млн. лв., като тази сума не обхваща много ниския, ниския и високия слой. Трябва да се отчете фактът, че практиката е проституиращите да получават 50% от заработените пари. Така печалбата за организаторите остава наполовина. Същевременно от тази половина те имат допълнителни разходи за плащане на заемащите ниските нива в организациите, проценти при доведен клиент, подкупи за корумпирани служители, което вероятно достига още 15-25% от общия оборот. Така, след подялба на парите с проституиращите и заемащите ниско ниво и покриване на всички разходи, за босовете в пазара на проституция остават около 30% от генерираните средства, което е между 10 и 20 млн. лв. на година. Тези пари позволяват да се поддържат устойчиви престъпни организации, които с лекота могат да извършват и други престъпления. Но размерът на тези средства не изглежда толкова голям, особено в сравнение със средствата, генерирани от международен износ на проституиращи, достигащ според оценки на експерти⁵, около един милиард лева годишно.

В пазара на проституция в София годишно се разпределят милиони левове, но при всички положения те не са стотици милиони. Същевременно в него интерес и позиции имат крупни представители на организираната престъпност, бизнеса и политиката. Едва ли техният интерес може да се обясни само с възможността да генерират финансови средства от този нелегален пазар, чийто размер не е особено голям. Вероятно има и други причини за сериозния интерес от тяхна страна. Например възможността за генериране на влияние в определени среди (най-вече икономически и политически), както и продуцираното от някои субкултурни особености желание да притежават и използват, освен скъпи имоти и коли, и собствени момичета, като същевременно имат възможност да ги предоставят като подарък или

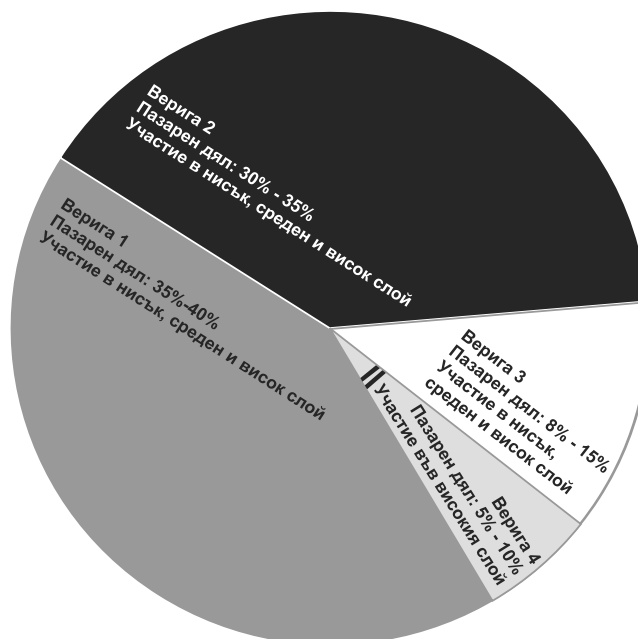
⁵ Вж. напр. Петрунов, Г. 2009. *Основни схеми за изпирание на пари от трафик на хора с цел сексуална експлоатация*. София: РискМонитор.

почерпка на свои познати и партньори. Вероятно интересите им са продукувани по-скоро от възможността да правят услуги на подходящи хора и да събират компрометираща информация за други, отколкото от печалбите от проституция.

3.2. Разпределение на пазара в София

Пазарът на проституция в столицата е разпределен между четири основни вериги, които се стремят да наложат монопол в него и да не допускат безконтролни играчи. Те са успели да постигнат контрол над значителна част от него. Повечето от тях поддържат силови бригади, които издирват проституиращите самостоятелно и ги поставят под контрол. Въпреки това възможностите за съществуване на самодейци, особено с разширяване на интернет възможностите за реклама и комуникация, са значителни. Вероятно в София проституират хора, които са извън посочените вериги, и броят им трудно може да се определи. Но няма да се спираме на тях, тъй като основният ни интерес е насочен към организираната проституция. Затова в следващата графика се представя разпределението на пазара на проституция в София, който е под контрола на четири основни вериги.

Графика 1: Разпределение на пазара на проституция в София

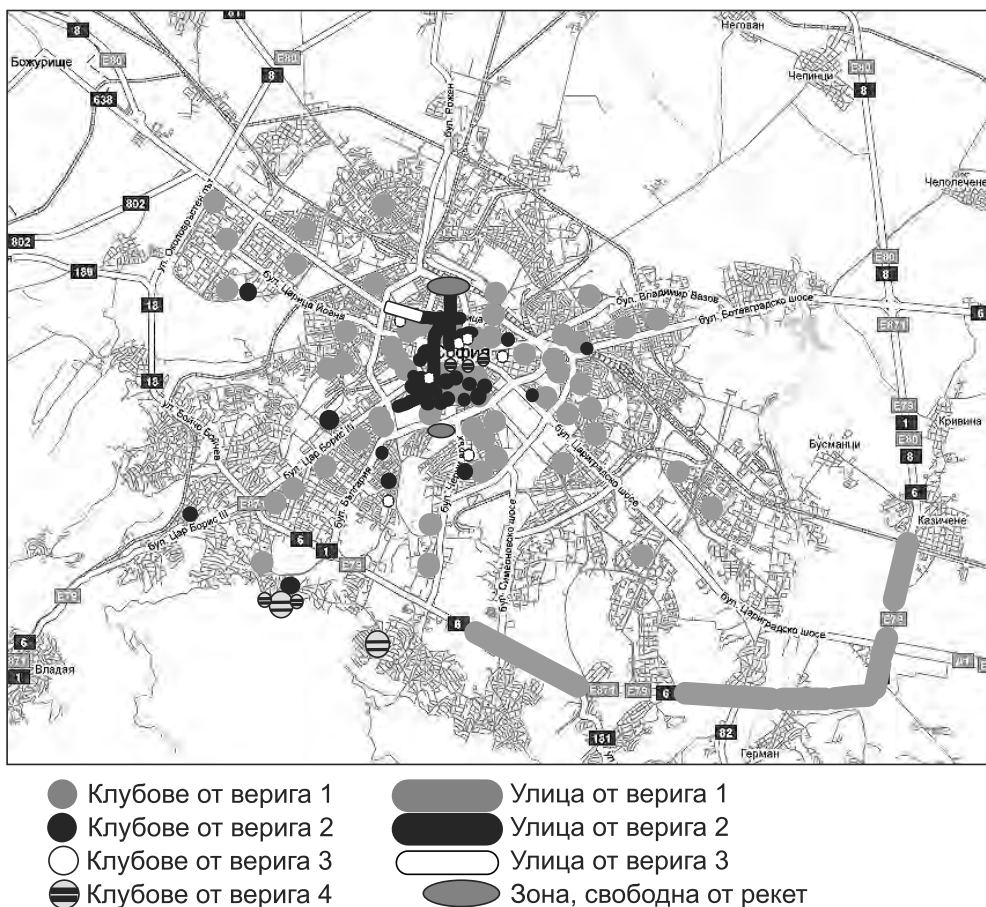

Делът на всяка една от веригите в пазара на проституция в София е в различен цвят на графиката. Три от тях контролират части и в трите слоя – нисък, среден и висок, а четвъртата е специализирана само във високия слой на луксозни клубове, именения и модни агенции. Нито една от веригите не проявява интерес и няма позиции в много ниския слой. През години процентното съотношение от секс пазара в столицата, контролирано от всеки от четиримата, се е променяло. Освен това в последните 20 години е имало и други вериги и играчи, които са се оттеглили или са били извадени от този престъпен бизнес. Изследването не отчита промените в разпределението на пазара след полицейските операции от тази година, при които клубният сегмент в средния слой на една от веригите беше закрит, а във високия слой на друга верига бяха затворени именения и модни агенции.

Първите три вериги са свързани с т.нар. силови групировки, които възникват в началото на 90-те години в България. Четвъртата верига е свързана със структури, които са по-скоро икономически, с добри политически контакти. Около тези четири вериги в различни региони на страната има по един или няколко отговорника на местно ниво, като общо за пазара в София такива са десетина човека.

На следващата схема 2 върху картата на София са нанесени с различни цветове обектите на всяка една от четирите вериги, за които успяхме да съберем информация в изследването.

Схема 2: Карта на проституцията в София

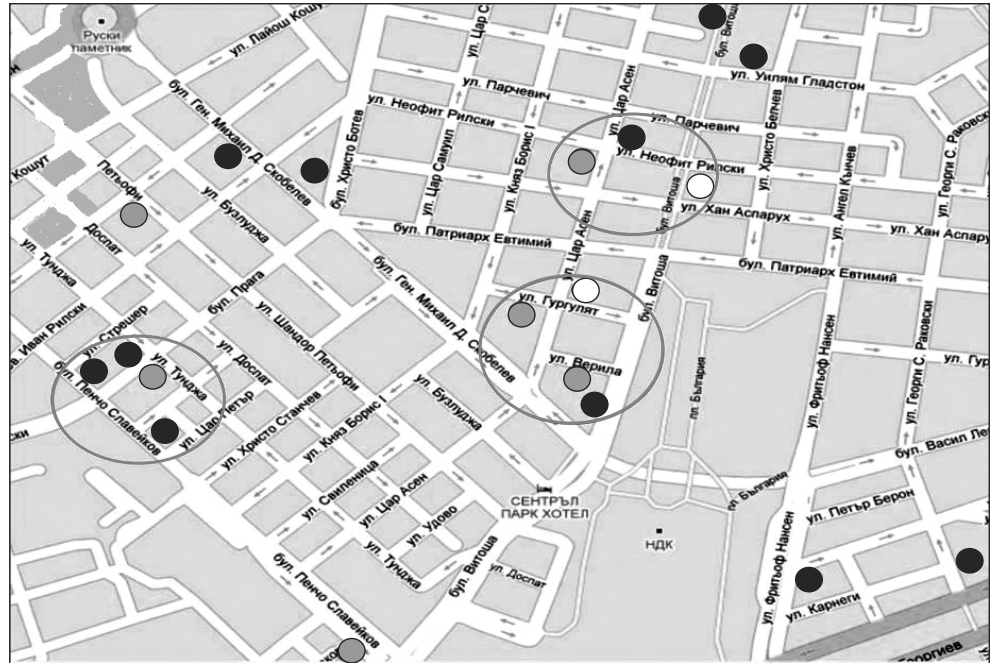
В картата прави впечатление, че натрупване на обекти, в които се предлагат платени секс услуги, има в центъра на града и в периферията на центъра. Същевременно почти няма квартал, в който да не съществуват клубове.

Въпреки че всички вериги имат клубове в централната част на града, се наблюдават и някои различия между тях. Например обектите от Верига 2 са основно в централната зона на града, докато обектите на Верига 1, освен в центъра, са разпространени и по кварталите, а ниският слой, който контролират, е на околновръстния път. Верига 4 например, освен в центъра, притежава обекти в скъпите квартали в покрайнините на града.

В картата, представена в схема 2, прави впечатление, че при пазара на проституция няма разпределение по райони между различните

вериги. Нещо повече, наблюдава се съседство между техните клубове, което по-ясно се забелязва в схема 3:

Схема 3: Съседство на веригите от пазара на проституцията в София

- Клубове от верига 1
- Клубове от верига 2
- Клубове от верига 3

В картата е представена в по-близък план част от центъра на София с нанесени клубове на съответните вериги. Вижда се, че обекти от различните вериги в секс пазара съществуват едни до други без между тях да възникват конфликти. Например на ул. „Гургулят“ №22 и №29 почти един срещу друг има клубове на две от веригите, а в съседство на бул. „Витоша“ №86 има клуб на трета верига. В някои случаи клубовете на различните вериги са в непосредствена близост, например на бул. „Стамболийски“ №88 и №90, където има клубове на две различни вериги.

Въпреки близостта на клубовете от различните вериги конфликтите са изключени. Една от основните причини за това е, че насилието плаши клиентите, които са основата на този бизнес. Освен това привлича общественото внимание и осветява клубовете, предизвиква по-настойчиви проверки от страна на полицията, което е свързано с допълнителни разходи и рискове за веригите. Поради това представителите на различните вериги в повечето случаи предпочитат диалога, а не насилието за уреждане на споровете. Така по основни въпроси, като минимални цени за различните услуги, обмяна на момичета и т.н., са постигнали консенсус. В резултат цените на секс услугите в отделните слоеве на секс пазара са едни и същи при различните вериги. Например тарифите от 15/30 лв. в зависимост от услугата в ниския слой, 60 лв. на час за клубовете от средно ниво, 100 лв. на час за ВИП къщите от средния слой и т.н. Обикновено това са еднакви минимални тарифи за съответните секс услуги, които различните вериги спазват и под които не работят. От събраната информация става ясно, че в някои от веригите дори има вътрешни инструкции и наказания за работа на

цени, по-ниски от определените. Независимо от договорените минимални цени, не съществуват ограничения за тяхното повишаване над минимума. С подобни договорености конфликтите между различните вериги са сведени до минимум.

Пазарната конкуренция е основно средство за развитие на бизнеса с платени секс услуги. Именно за това и рекламата е особено важна за различните вериги. Повечето от тях се рекламират с обяви в някои вестници и интернет сайтове, разработват специални сайтове, изготвят визитни картички, брошури и т.н. Например една от веригите ежесечно издава специални брошури, като на корицата снима различни момичета, които работят във веригата, публикува телефони и адреси на всичките си клубове.

Независимо от липсата на конфликти, от интервютата става ясно, че представители на различните вериги се възприемат като конкуренция. Въпреки това се откриват случаи, при които веригите си сътрудничат. Пример за това е случай, в който сводник, управляващ клубове от една от веригите, се е договорил с клубове от конкурентна верига да предлага техни момичета, ако проституиращите от неговите клубове не достигат или просто не отговарят на желанията на клиентите му. Този сводник, освен клубове, поддържа няколко интернет сайта, в които се предлагат платени секс услуги. В тях са публикувани нереални снимки на проституиращите с прикрити лица. Цената при поръчка на момиче от сайта е в пъти по-висока от стандартната цена – 200 лв. при стандартни 60 лв. на час. При поръчка сводникът изпраща момичето от клуба, което по принцип работи за 60 лв. при клиента, като му го представя за това, което е поръчано от снимката. Изпратеното момиче има известна прилика със снимката от сайта, но поради това, че там лицето е прикрито, сводникът заявява на клиента, че му е довел точното момиче, което ще му струва 200 лв. Сводникът, чиято собственост е сайтът, плаща на клуба, от който е взел момичето, стандартната цена от 60 лв., а останалата част от платеното прибира за себе си.

Освен посочения пример, от интервютата се установява, че има още няколко човека, които са изградили множество страници и профили в интернет, за да рекламират активно предлагането на платени секс услуги без да разполагат с момичета, а като ги взимат от някоя от големите вериги и печелят от по-високата цена. В тези случаи момичетата биват предупреждавани, че не трябва да коментират цената с клиентите. Снимките, които се прилагат в интернет към обявите, не са на реални жени, затова и лицата се закриват, за да не може клиентът да установи разликата. Ако все пак той настоява за точно определено момиче и предупреди, че ако не е същото от снимката ще го върне, при обаждането на клиента се казва, че момичето, което търси е ангажирано, но че могат да му изпратят друго, приличащо на него.

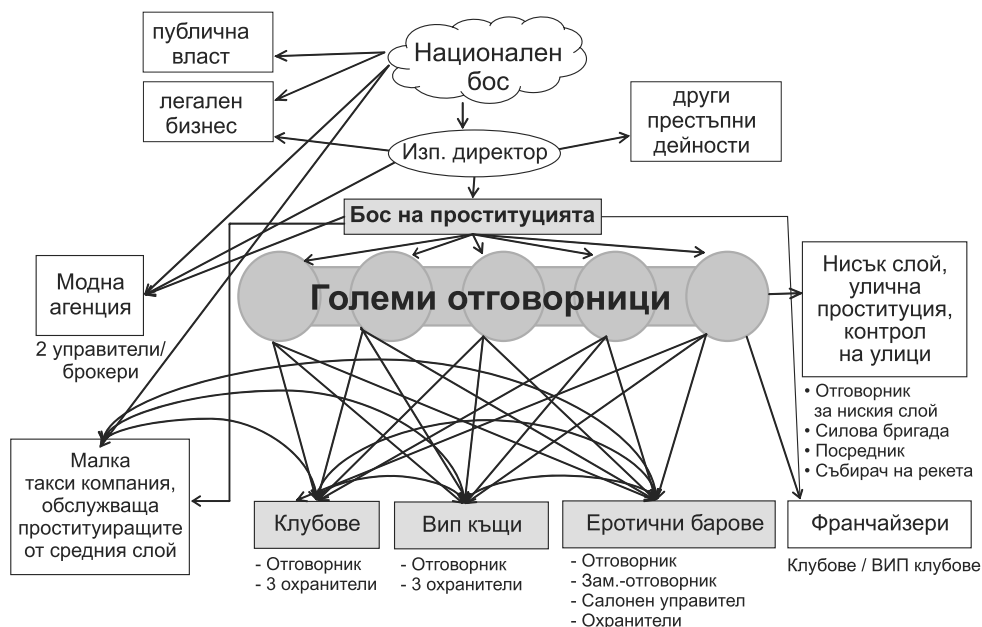
3.3. Организации в пазара на проституция в София

В тази точка ще представим два модела на организации, които контролират две от веригите в пазара на проституция в София. Те са конструирани въз основа на обобщение на информацията, събрана от различните източници при проведеното изследване.

3.3.1. Първи модел на организация

Първият модел на престъпна организация, на който ще се спрем е представен в следващата схема 4.

Схема 4: Първи модел на организация

В схемата са включени следните основни роли:

1. На върха на организацията стои национален бос, който контролира пряко или чрез подставени лица сегменти от редица легални и нелегални пазари в различни области на България. При реализация на дейностите той е подпомаган от доверени лица, а голяма част от контрола върху легалните дейности е оставен на подставени лица. Националният бос е изградил здрави връзки с представители на публичната власт.

2. При контрола на престъпните дейности националният бос е подпомаган от изпълнителен директор. Той осъществява контактите и пряко контролира босове на различните престъпни дейности, в които е включена организацията. Същевременно участва и в някои легални бизнеси като доверено лице на националния бос.

3. Най-високата позиция в клетката на организацията, която контролира сегменти от секс пазара, е на бос на проституцията. Той управлява клона на организацията, отнасящ се до пазара на проституция в столицата. Подпомаган е от свои роднини, които участват заедно с него в някои от фирмите, с които се контролират еротичните барове. Същевременно развива и собствен легален бизнес с доверени лица.

4. Непосредствено под боса на проституцията са няколко човека, наричани в интервютата големи отговорници или малки шефове. Тяхната позиция в организацията е на междинно звено над отговорниците на отделните клубове и под боса на проституцията. Големите отговорници са дългогодишни служители в организацията, които са преминали през различните йерархични нива преди да достигнат до тази позиция. Основната им задача е всекидневно да контролират и наблюдават работата на обектите от организацията и персонала, да събират отчете-

тите за заработените средства, да организират цялостната реклама на веригата и т.н.

5. Всеки обект има отговорник или управител, който пряко контролира дейността на съответния клуб, VIP къща или еротичен бар. В задълженията на отговорника влизат текущият контрол и управление на обекта, подбор на персонала, разпределението на дежурствата в обекта, всекидневното представяне на оборотите пред големите отговорници и други.

6. Охранителите са най-ниско в йерархията на организацията. Обикновено това са служители с по-малко стаж. В един обект най-често има по трима охранители, които работят на смени. Основната им задача е да придружават проституиращите при поръчка от непознат клиент извън клуба, при отсъствие на отговорника да водят счетоводството, при приключване на работното време да плащат на проституиращите и т.н.

7. Проституиращите се набират по три основни начина: 1. чрез обяви във вестници и интернет; 2. чрез проституираща, която води своя приятелка; 3. чрез доверени до организацията сводници, които оставят проституиращи в обектите, като получават процент от всеки клиент, т.нар. процентни проститутки. Независимо как са набрани, проституиращите в обектите трябва да спазват общи вътрешни правила за организацията, включващи точно фиксирано работно време (от 20 до 6 часа), своевременно предаване на парите, получени от всеки клиент, на отговорника или на охраната, плащане на част от режийните в клуба и т.н.

Характерна особеност за организацията е, че мъжете, заемащи основните роли, имат почти кланови връзки⁶. Така например националният бос, изпълнителният директор и босът на проституцията са спортували заедно дълги години. Босът на проституцията и огромната част от членовете на организацията, контролиращи средния слой, са от един малък град. Всички заемащи по-високите позиции в организацията са от този град, само един от големите отговорници е от друг малък град. Клановите връзки са безалтернативни, гарантират по-доверени отношения и по-лесен контрол в организацията.

Въпреки наличието на подобни връзки комуникацията в организацията тече отгоре надолу, като преминава през всяко от нивата, за да достигне до по-долното. Субординацията се спазва стриктно и мъжете от всяко ниво могат да комуникират с най-горните нива в организацията посредством по-горното.

Заемането на по-високи позиции в организацията е свързано с дългогодишно доверие и лоялност, които съответния член е засвидетелствал към по-висшестоящите. Събраната информация показва, че заемащите различните позиции са на различна възраст. Членовете на по-високи позиции са по-възрастни от заемащите по-ниските позиции. Така например, босът на проституцията към 2010г. е на 45 години,

⁶ Изводите за клановост на сводническите мрежи се установява и от други примери, например един от франчайзерите в организацията е от столичен квартал и хората, работещи в неговите клубове също са от там. В други вериги отговорниците на клубове и еротични барове набират хора, които да работят за тях приоритетно от града, от който са и те.

средната възраст към 2010г. на големите отговорници е 37,25 години, на отговорниците за обекти е 36,4 години, а на установените охранители е 30,8 години. Като най-младият установен охранител е роден 1987 година. Големите отговорници са на възраст към 2010 година между 36 и 39 години, отговорниците на обекти между 31 и 42 години, а охранителите между 23 и 37 години.

Освен представените основни роли, към организацията има още няколко важни компонента. Такива са собствените обекти, с които разполага организацията – клубове, ВИП къщи и еротични барове. Всеки работи на различни тарифи – клубовете на 60 лв. за 1 час, ВИП къщите на 100 лв. за 1 час, а еротичните барове на 150 лв. за 1 час, като при тях момичетата печелят и от танци, компания и питиета на клиентите. Докато клубовете и еротичните барове присъстват във веригата от началото на нейното съществуване, ВИП къщите възникват на по-късен етап. Те са общо три във веригата. Проституиращите в тях са подбрани от големите отговорници, които обикалят клубовете на организацията, избират и прехвърлят по-хубавите момичета.

В организацията, от една страна, всеки обект е част от обща верига, а от друга – всеки има известна автономия. Всеки напобоява семейство, при което между мъжете от обекта съществуват изключително здрави, почти кланови връзки. Тази клановост се засилва и от факта, че при наличие на свободна позиция отговорникът може да предложи кой да бъде назначен на нея. Солидарността в клана проличава особено ясно, от примери като този, при който, поради кризата, в която е попаднала организацията, оборотите ѝ намаляват драстично, което налага съкращаване на персонала. За да се определи кой ще изгуби своята работа, във веригата е взето решение по обектите да се направи анонимна анкета, при която проституиращите да определят кой от мъжете да напусне. Вместо това мъжете еднородно взимат решение да си намалят заплатите до нива, при които няма да се налага никои да бъде освобождаван. Между всички обекти в средния слой на веригата съществуват връзки, т.е. изградена е мрежа от различните клубове на организацията. За подсилване на тези връзки са организирани периодични събирания на членовете на организацията. Същевременно всеки отделен обект се опитва да постигне максимална печалба, при което се конкурира с останалите. Представените примери позволяват да се направи извод, че вътре в престъпната организация има етажи, на които преобладават едни или други характеристики на различните модели (кланов, йерархичен, мрежови и пазарен), по които престъпността може да се организира.

Съществен компонент, гарантиращ сигурността и стабилността на организацията, са връзките с корумпирани представители на различни институции. Корупцията, която веригата използва, е систематична, а някои от служителите, които е успяла да корумпира, са почти членове на организацията.

Друг компонент в представената схема е малка таксиметрова компания, която е тясно свързана с организацията и обслужва техните обекти от средния слой. Всички проституиращи от клубовете, ВИП къщите и еротичните барове на организацията пътуват при поръчка до адреса на клиента и обратно с тази таксиметрова компания. Една от причините са гаранциите, които веригата има, че таксиметрови-

те шофьори няма да закачат и да задават неудобни въпроси на проституиращите. Много често всеки обект от веригата работи с точно определен шофьор, с който имат дълготрайни и доверени отношения, което им гарантира допълнителна сигурност.

Освен собствени обекти към организацията има франчайзери – сводници, които използват имиджа и влиянието на веригата, нейните протекции и контакти, за да създават и управляват собствени клубове, като плащат такса за това. Някои от тях имат по няколко клуба и ВИП клубове, в които предлагат секс услуги. С таксата, която плащат, освен защита от други престъпни организации, получават и допълнителна подкрепа, включваща например своевременно информация за предстоящи полицейски операции. Някои от франчайзерите към организацията са в пазара на проституция в София от самото начало на деветдесетте години на XX век, като в различните периоди са работили под протекцията и на други престъпни организации. Събраната информация показва, че най-тежките и публични конфликти между различните вериги в секс пазара са били по повод на свързаните с тях франчайзери и опитите им да преминат от една в друга верига. Този тип сводници създават и управляват своите клубове самостоятелно, сами подбират обектите и персонала в тях, спазват собствени вътрешни правила, осигуряват си транспорт до адресите на клиентите и т.н. Например един от франчайзерите към веригата притежава два клуба и един ВИП клуб, който се намира в самия център на града и е един от най-люксовите обекти в средния слой на пазара в цяла София. Той сам подбира мъжете, с които да работи – основно свои познати, прилага собствен план за набирание на момичета, сам изготвя рекламната си стратегия, която включва визитки, реклами в интернет и в различни вестници, като същевременно получава право да се рекламира в издаваната от веригата брошура, създавал си е собствени вътрешни правила, работно време, разпределение на почивните дни, система за отчитане на средствата и т.н.

Друг компонент на организацията е модна агенция, с която веригата участва във високия слой на секс пазара. Тя има сайт в интернет, на който са качени множество снимки на предлаганите момичета. Контактите с клиентите се осъществяват основно през двама брокери, но при интерес и някой от отговорниците може да насочи клиента към сайта, за да си избере момиче и да му го осигурят. Събраната при изследването информация показва, че някои момичета, които са качени на сайта и се рекламират като лица на модната агенция, при липса на клиенти във високия слой се включват в работата на обекти от средния слой – ВИП къщи и дори обикновени клубове.

Организацията има участие и в ниския слой на пазара на проституция в София, като контролира и събира рекет от проституиращите на няколко улици в центъра. Това се случва всяка вечер. Специално определен събирач или касиер обикаля улицата и събира парите от всеки проституиращ. Този касиер всъщност е сводник, който има две момичетата на същата улица и като възнаграждение за това, че се е ангажирал със събиране на парите, те са освободени от всекидневната такса от 20 лева. Касиерът предава парите всекидневно на посредник, който след това ги отчита на отговорник за ниския слой. Важен елемент от контрола и управлението на уличната проституция е силовата бригада, която е на разположение на отговорника за ниския слой. С

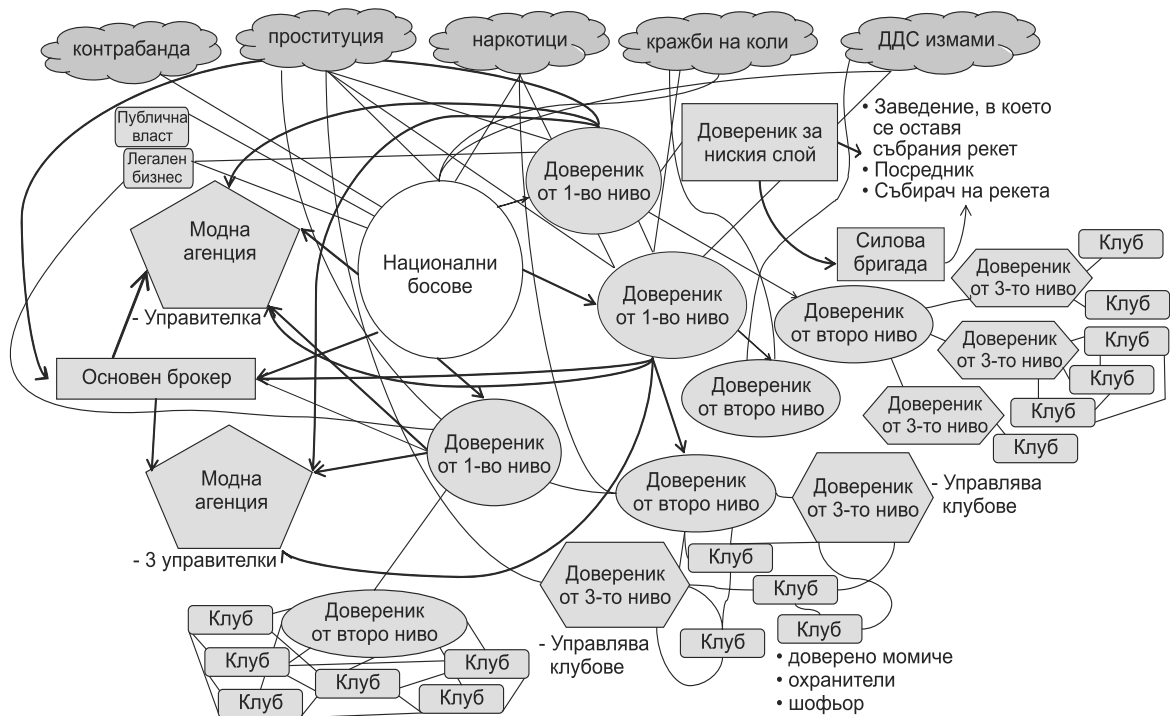
нея, от една страна, се гарантира защита на проституиращите от посегателства и отвлечения, които са срещана практика при уличната проституция, а от друга страна се осигурява възможност за наказание при неподчинение или отказ на някои от сводниците и проституиращите да платят гължимия рекет.

Представеният първи модел на организация от пазара на проституцията е със силно изразена йерархия и контрол, но както ще покажем в следващата точка, в секс пазара се откриват и модели на организации, които са хоризонтално ориентирани и обектите при тях са много по-свободни.

3.3.2. Втори модел на организация

Вторият модел на организация в пазара на секс услуги, който конструирахме от събраната емпирична информация, е представен в схема 5.

Схема 5: Втори модел на организация

Основните роли в представената схема са:

1. В центъра на организацията са национални босове, които контролират множество легални и нелегални дейности в различни области на България. Основната част от престъпните дейности се управлява от няколко доверени лица, които заемат най-близките позиции до националните босове. Голяма част от легалния бизнес е поверен на подставени лица.

2. Най-близо в периферията на националните босове са доверениците от първо ниво. Те имат близки отношения и директен контакт с националните босове. Доверениците от първо ниво контролират различни сегменти от разнообразни престъпни дейности на организацията в различни региони на страната. Те имат възможност да предоставят на приближени до тях лица да се включат в пазара на проституция или да заемат освободена ниша от името на веригата.

3. Доверениците от първо ниво делегират част от своите задължения, свързани с конкретни престъпни дейности, на довереници от второ ниво. Те от своя страна, за да изпълняват възложените им задачи, подбират приближени лица, на които прехвърлят части от получените отговорности. Други директно поемат контрола и управлението на престъпните дейности (в частност управлението на обектите от секс пазара), като си подбират необходимия персонал.

4. Някои от доверениците от второ ниво подбират довереници от трето ниво, на които прехвърлят част от своите задължения по контрол на съответните престъпни дейности. В повечето случаи обектите в пазара на проституция на тази верига се притежават точно от такива довереници от трето ниво, които са получили възможност да контролират и управляват сегменти от секс пазара в столицата.

Клубовете на различните довереници нямат връзки помежду си. Всеки довереник, който е получил правото да създаде клубове, ги управлява независимо от другите от веригата. Ангажиментът му към организацията е да предава в началото на всеки месец фиксирана такса. Финансовите отношения между доверениците от различните нива са предварително договорени и не зависят от конкретния оборот на обекта. Поради това в тази организация управлението не е свързано с толкова стриктен контрол на средствата, които се генерират, за разлика от първата организация, където е изградена строга система за счетоводство и контрол.

Вследствие от това, че всеки довереник управлява обектите по различен начин, клубовете от веригата са с различно работно време, рекламират се по различен начин и т.н. Организацията не предприема общи действия за реклама, а всеки довереник прилага собствена стратегия за реклама, включваща най-често интернет сайтове на клубовете, визитни картички и т.н. Някои от клубовете във веригата работят под прикритието на масажни салони само през деня (от 11 до 21 часа), като не изпращат момичета на адреси, а посрещат клиентите само в клуба. Други от клубовете във веригата, изпращат само момичета по адреси, а в клуба се допускат само проверени клиенти.

Характерно за някои от клетките на представената организация е, че участието в секс пазара е тясно свързано с разпространението на наркотици в столицата. Една от основните престъпни дейности на довереника от първо ниво е да контролира и управлява разпространението на наркотици. Именно с тази цел той е изградил своята подструктура и контакти с довереници от второ ниво. Довереникът от първо ниво, който е натоварен със задача да отговаря за нарко-разпространението в столицата, преотстъпва на тези от второ ниво същата дейност в точно определен район. От своя страна те пък подбират довереници от трето ниво, които поемат управлението на престъпната дейност на точно определени места в съответния район. Управлението на клубове е съпътстваща дейност за доверениците от второ ниво, които наред с разпространението на наркотици управляват и клубове за проституция.

Други клетки от представената организация активно участват не само във вътрешната проституция в София и страната, но и в международния трафик на хора с цел сексуална експлоатация. При тях обекти-

те от пазара на проституция в страната са като скачени съдове за международния трафик, който осъществяват.

Подобно на първата разгледана организация, и втората верига разполага с модна агенция, по-точно с две агенции. Първата е основната на организацията, която тя използва от години. Втората е създадена много по-късно, като в нея се отделят основният брокер на високия слой във веригата и момичетата, които работят с него. Ключова роля в работата от високия слой има основният брокер на организацията. Той е известен в средите на платежоспособните клиенти (спортисти, бизнесмени, престъпни босове, политици и групи) като човек, който може да достави елитни момичета. Клиентите се обаждат на основния брокер, за да си поръчат момиче, и той го изпраща при тях. В набиването на момичета, склонни да проституират, основният брокер е подпомаган от приближени до него манекенки, които определен период от време контактуват приятелски с набелязаните за привличане, докато създават подходящи отношения с тях и успяват да ги склонят да работят за брокера.

Един от доверениците от първо ниво е делегирал контрола на уличната проституция на довереник за ниския слой от секс пазара в София. На него се отчитат и довереници, които контролират ниския слой в други градове. Довереникът за ниския слой в столицата притежава заведение, в което специален посредник носи събрания рекет, който се смесва с оборота от заведението. Посредникът получава парите от събирача, който всекидневно взема от проституиращите 20 лв. такса за това, че работят на тяхна територия.

Клубовете във втория модел разполагат с много по-голяма свобода от клубовете в първата, представена верига. Първият модел е с много по-силно изразена йерархия, докато при втория основна е мрежата от отношения между различните довереници.

4. Клиентите на проституцията в България

Ще се спрем на клиентите, като за целта ще използваме информация от проведеното национално представително проучване на общественото мнение. Също и информация от няколко групи проучвания, която не е представителна – резултати от проведени по 200 анкети с три групи пълнолетни мъже: с посетители на нощни заведения (включително еротични барове) в цялата страна; с таксиметрови шофьори в София; и с чуждестранни туристи на българското Черноморие. В допълнение ще представим резултати от проведена групова дискусия с клиенти на платени секс услуги.

4.1. Процент от българите, използвали платени секс услуги

Резултатите от националното представително проучване на общественото мнение показват, че едва 2,8% от хората в извадката (жени и мъже) заявяват, че някога са използвали платени секс услуги. Същевременно процентът на тези, които не са пожелали да отговорят на въпроса дали някога са използвали платени секс услуги, е сравнително висок – 4,5%. Огромната част от респондентите (92,7%) са отговорили, че не са използвали платени секс услуги. Нито една жена не е отговорила, че е ползвала платени секс услуги. Очаквано, мъжете са активните

клиенти в пазара на проституция. В графика 2 е представено разпределението на отговорите само на мъжете в изследването относно използването на платени секс услуги, като данните не са представителни.

Графика 2: Използване на платени секс услуги
(само мъжете в изследването)

Данните показват, че 5,9% от мъжете поне веднъж в живота си са ползвали платени секс услуги. Висок е процентът (8,9) на хората, които не желаят да отговорят на поставения въпрос. При това данните показват, че едва 0,4% от жените в извадката са отказали да отговорят. Това подкрепя хипотезата, че значителна част от мъжете, отказали отговор, са ползвали платени секс услуги. Независимо от това, процентът на мъжете в България, прибягвали до услугите на проститутки, е по-нисък, отколкото в други държави, за които откриваме данни⁷. Например процентът на мъжете в Испания, които през 1992 г. са заявили, че са плащали поне веднъж в живота си за секс услуги е 39, в Норвегия резултатите от проведено изследване през същата година показват, че 11% са използвали такива услуги, във Финландия – 13%, като данните са от 1999 г., а в Пуерто Рико при проведено изследване през 1998 г. процентът е 61.

4.2. Типични групи от клиенти на проституцията в България

Проведените интервюта с проституиращи и сводници показват, че профилите на клиентите са многообразни и не позволяват извеждане на типичен клиент. Това се потвърждава и от преглед на установените клиенти при полицейски операции, за които получихме информация. При тях са установени около 70 клиента. Голяма част са посетители на еротични барове, като значителна част от тях са чуждестранни граждани. Общо за еротичните барове процентът на установените чужде-

⁷ Данните за различните държави са от изследването: Di Nicola, A., A. Cauduro, M. Lombardi and P. Ruspini. 2009. *Prostitution and Human Trafficking. Focus on Clients*. Springer, New York

нци е 47,5%, а на българите 52,5%. Основната част от установените чужденци са граждани на държави от Европейския съюз. Възрастовите граници на чужденците са много широки, като най-възрастния установен посетител е роден през 1938г., а най-младият чужденец е роден 1985г. Процентът на установените чуждестранни клиенти при клубовете и ВИП къщите е значително по-малък, но също е сериозен – 17%, а българите са 83%. Чужденците тук са предимно турски граждани. Около 60% от българските граждани са с адресна регистрация в провинцията, а останалата част в София. Установените български граждани са родени между 1964г. и 1992г., което показва в колко широки възрастови граници варират различните клиенти.

Въпреки многообразието от клиенти, сред някои групи от хора е особено разпространено използването на платени секс услуги. Такива са например строителните работници, лицата от криминалния контингент, таксиметровите шофьори, бизнесмените, чужденците и т.н. Освен това типично за потреблението в България е използването на платени секс услуги при събирания на мъже, например при лов, при банкети, при бизнес срещи и т.н. За да съберем информация, макар и не представителна, за някои от типичните групи от клиенти на проституцията, проведохме изследване сред част от тях – таксиметрови шофьори, посетители на нощни заведения и чуждестранни туристи.

4.2.1. Таксиметрови шофьори и посетители на нощни заведения

В тази точка ще представим получените резултати от анкетите сред таксиметрови шофьори в София и посетители на нощни заведения в страната, включително еротични барове и заведения, за които е известно, че предлагат платени секс услуги.

Графика 3: Използване на платени секс услуги

Прави впечатление много високият процент на анкетираните в двете групи, които заявяват, че са използвали платени секс услуги. При попитаните таксиметрови шофьори това са почти половината. При

посетителите на нощни заведения процентът е още по-голям, което се дължи в голяма степен на това, че анкетата е провеждана в заведенията, за които е известно, че предлагат платен секс и посетителите ходят в тях точно с такава цел.

На въпроса „Бихте ли ползвали в бъдеще платени секс услуги?“ с „да“ са отговорили 62,1 на сто от анкетираните таксиметрови шофьори и 82,9 процента от посетителите на нощни заведения, а с „не“ са отговорили съответно 37,9% и 17,1%. Докато процентът на ползвалите посетители на заведенията и тези, които в бъдеще биха ползвали, е почти равен, при таксиметровите шофьори се забелязват 20%, които до момента не са ползвали, но в бъдеще биха го направили.

Причините, възпирали тези от анкетираните, които не са използвали платени секс услуги до момента на провеждане на изследването, са няколко основни типа. Най-често посочваният отговор е липсата на необходимост от това – 58,8 на сто от анкетираните таксиметрови шофьори и 66,7 на сто от анкетираните посетители на нощни заведения. Висок е и процентът на тези, които са посочили, че ги е страх от болести, предавани по полов път (41,2% от анкетираните таксиметрови шофьори и 44,4% от групата група). Една четвърт от анкетираните посетители на нощни заведения посочват, че високата цена на секс услугите ги е възпирала, а при таксиметровите шофьори процентът е 18,4. Почти равен брой представители и от двете групи (близо 15%) определят, че платеният секс е неморална дейност и това ги е спирало. 11,4% от анкетираните посетители на нощни заведения не са ползвали платени секс услуги, защото се притесняват от това, че техните познати ще разберат, а при таксиметровите шофьори този процент е значително по-нисък (3,5%). Въпреки различията в отговорите на двете групи по този въпрос, като цяло отговорите им са сходни по повечето теми.

В графика 4 е представена честотата на ползване на платени секс услуги от анкетираните.

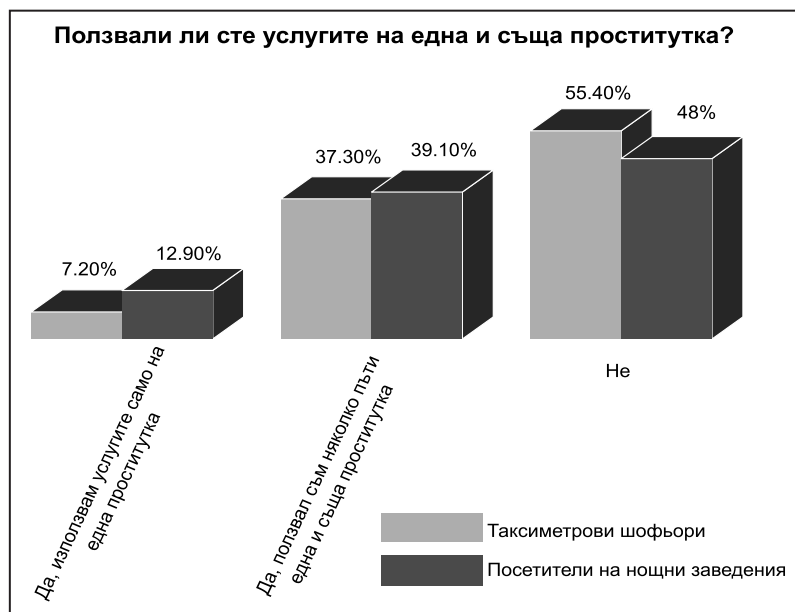
Графика 4: Честота на използване на платени секс услуги

Най-голям процент от анкетираните заявяват, че използват платени секс услуги няколко пъти в годината. Прави впечатление, че не е малък процентът на тези, които заявяват, че го правят всеки месец и дори всяка седмица. Това показва, че значителен процент от анкетираните клиенти използват редовно услугите на проституиращи.

В графика 5 са представени отговорите на въпроса: „Ползвали ли сте услугите на една и съща проститутка?“

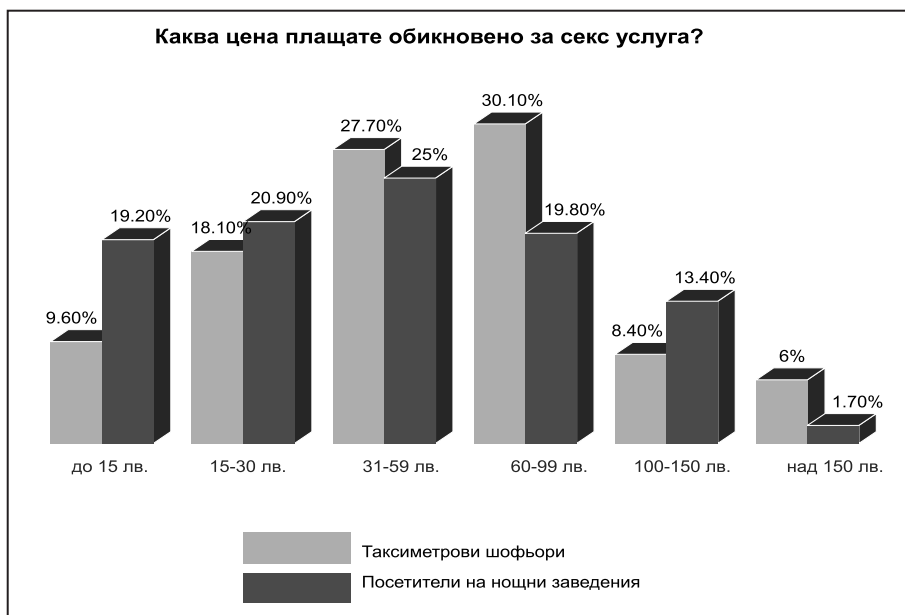
Графика 5: Използване на една и съща проститутка

Почти по 40 процента от анкетираните във всяка група заявяват, че са използвали няколко пъти една и съща проститутка. В допълнение 7,2% от анкетираните таксиметрови шофьори и 12,9% от анкетираните посетители на нощни заведения заявяват, че използват услугите само на една проститутка. Тези данни потвърждават информацията от интервютата с проституиращи, според която всяка от тях има няколко постоянни клиента, с които работи. Постоянните контакти между проституиращи и клиенти в някои случаи прерастват в силно емоционални отношения. Например на въпроса: „Случвало ли Ви се е да се влюбите в проститутка“, с „да“ са отговорили 7,3% от анкетираните таксиметрови шофьори и 8,3% от анкетираните посетители на нощни заведения, които са използвали платени секс услуги.

Отговорите на въпроса за цената на секс услуга, която заплащат обикновено клиентите, са представени в графика 6.

Графика 6: Цена на платените секс услуги

Забелязва се, че основната част от анкетираните и от двете групи плащат най-често между 31 и 99 лв., което покрива средния слой в пазара на проституцията. Не е малък процентът на анкетираните, които използват услугите на проституиращи от ниския слой и обикновено плащат до 15 лв. или между 15 и 30 лв.

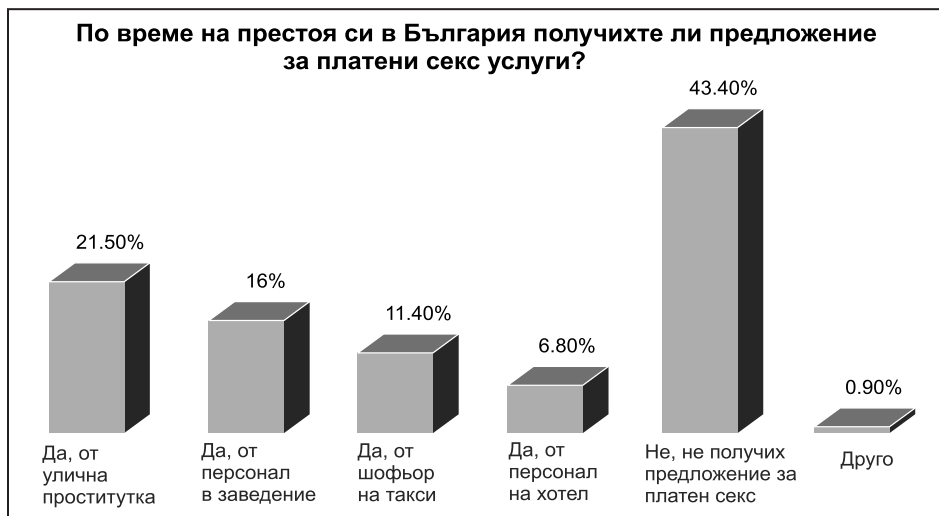
Представените данни показват, че макар общият процент от населението, които използват платени секс услуги, да е малък, се откриват групи, в които то е особено разпространено и често практикувано. Освен българи платени секс услуги в България, както показахме по-напред, използват и чужденците, които пребивават в страната по различни поводи. На потреблението на секс услуги от чужденци, и по-точно от чуждестранни туристи на българското Черноморие, ще се спрем в следващата подточка.

4.2.2. Чуждестранни туристи в Черноморските курорти

Анкетите с чуждестранни туристи са проведени в областите Варна и Бургас, като основната част са направени в курортните комплекси Златни пясъци и Слънчев бряг. Причината да акцентираме на туристите в тези курорти е информацията от интервюта с проституиращи, сводници и полицаи, че секс пазарът в тях е особено развит, и както показахме по-напред те са основни за курортната проституция. Тези наблюдения се потвърдиха и от проведените анкети, от които става ясно, че туристите, които са имали предложение или са използвали платени секс услуги, са основно в курортите Златни пясъци, Слънчев бряг, Албена и в градовете Варна и Бургас. Анкетираните в изследването туристи са мъже, граждани на различни гържави, като Русия (29,5%), Великобритания (20,5%), (Германия 13%), Украйна (6,5%) и други.

Разпределението на отговорите на анкетираните туристи на въпроса дали са получавали предложение за платени секс услуги при престоя си на българското Черноморие е представено в графика 7.

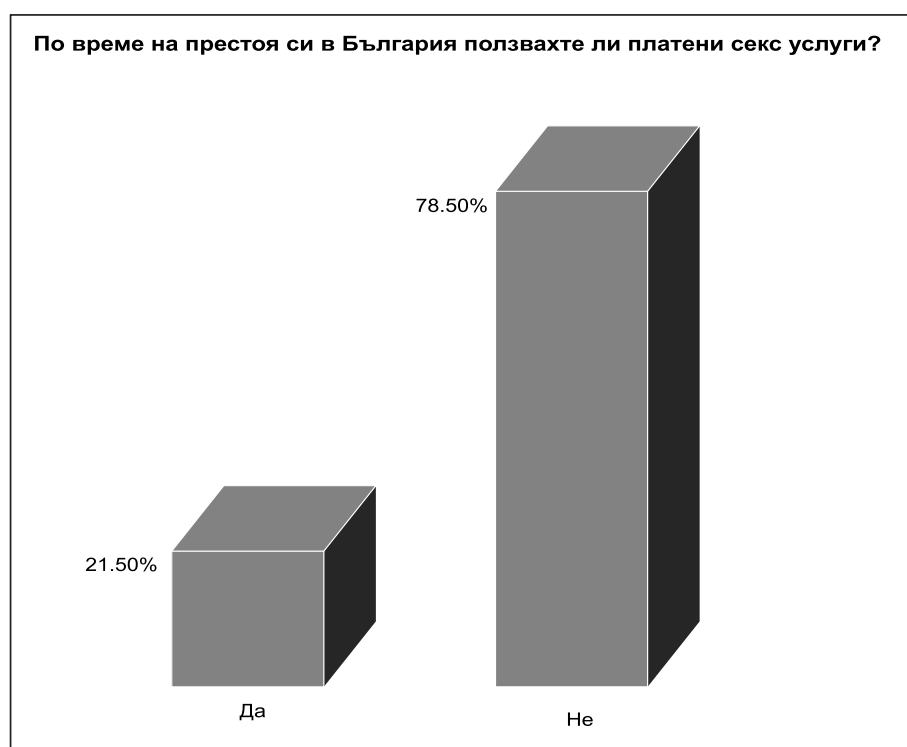
Графика 7: Предложения за платени секс услуги към туристите

Повече от половината анкетирани са получили предложение за платени секс услуги при престоя си в България. Това означава, че всеки втори турист от анкетираните е получил оферта. При почти една пета от анкетираните предложението е било направено директно от улична проститутка. В останалата част от случаите предложенията са отправяни от посредници – персонал на заведение или хотел и шофьори на таксита. Така се потвърждава наблюдението, че обектите в пазара на проституция са подпомагани при намиране на чуждестранни клиенти от мрежа от хора, които рекламират обектите и предлагат достъп до платени секс услуги.

В графика 8 са представени отговорите на анкетираните чуждестранни туристи на въпрос дали по време на престоя си в България са ползвали платени секс услуги.

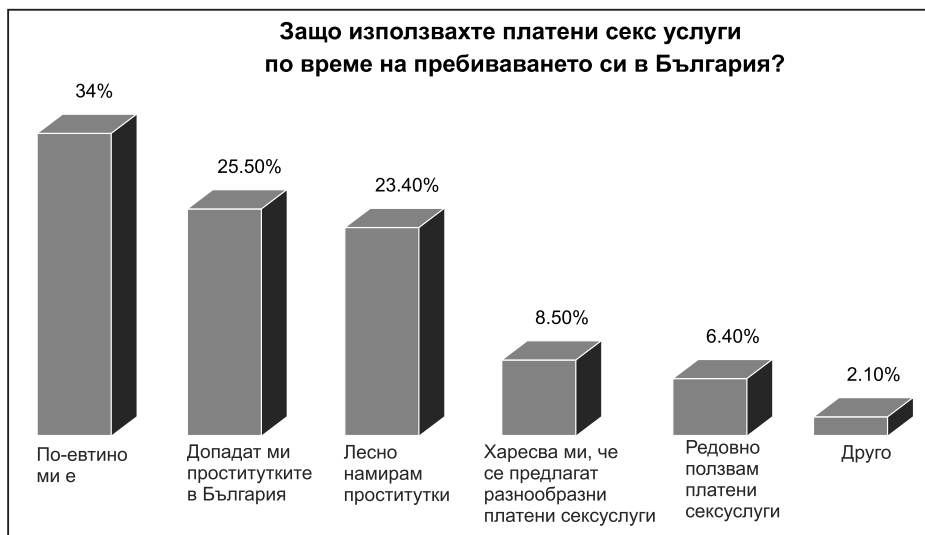
Графика 8: Използване на платени секс услуги

21,5% от анкетираниите чуждестранни туристи са заявили, че са ползвали платени секс услуги по време на престоя си в нашата страна. Въпреки че резултатите от изследването не са представителни, те подкрепят хипотезата, че чужденците са значима група потребители на този пазар в България.

В графика 9 са представени основните причини, които анкетираниите туристи са посочили като мотив да използват платени секс услуги.

Графика 9: Мотиви за използване на платени секс услуги

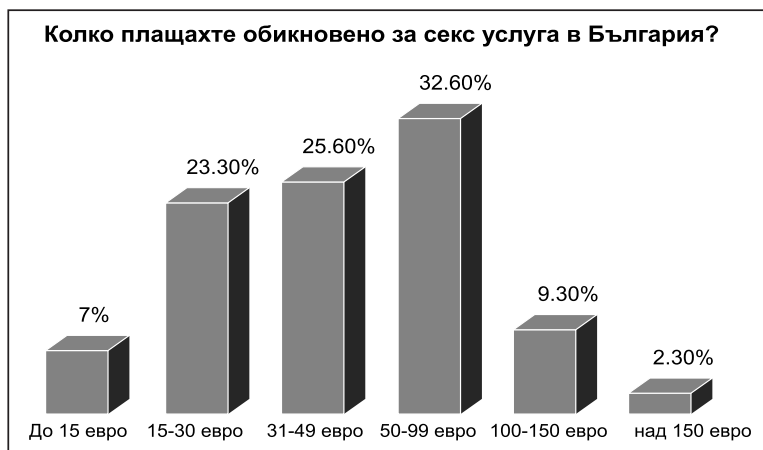

Основната причина за използване на платен секс в България, която са посочили анкетираниите чуждестранни туристи, е по-ниската цена тук спрямо държавите, от които идват. Другите причини са свързани с това, че българските проститутки им допадат и достъпът до тях е лесен.

6,4% от анкетираниите са заявили, че редовно използват платени секс услуги и затова са взели решение да го правят и при престоя си в България. Заслужава си да се обърне внимание и на друг въпрос от изследването, а именно: „Ползвали ли сте някога през живота си платени секс услуги преди сегашния си престой в България?“. 40,5% от анкетираниите туристи са плащали за секс преди престоя си в България.

Както видяхме, основният мотив на анкетираниите чуждестранни туристи да използват платени секс услуги тук е изгодната цена. В графика 10 са представени цените, които анкетираниите туристи са заявили, че са плащали обикновено в България.

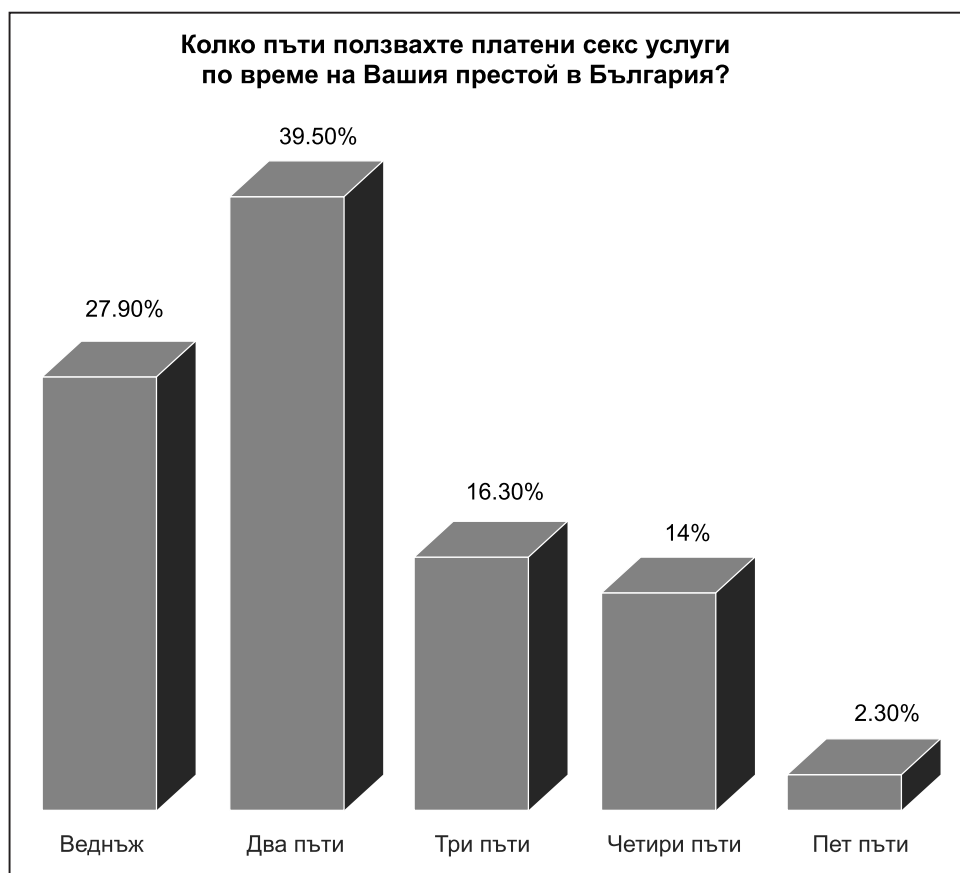
Графика 10: Цени на секс услугите

Данните показват, че най-голяма част от анкетираните туристи са плащали от 50 до 99 евро за секс услуга, което отговаря на цените в еротичните барове по Черноморието. Всеки четвърти е плащал между 31 и 49 евро, каквито са клубовете от средния слой на пазара. Немалка част са ползвали и платен секс от улични проститутки в ниския слой.

В графика 11 е представено разпределението на отговорите за това колко пъти по време на престоя си в България чуждестранните туристи са използвали платени секс услуги.

Графика 11: Честота на използване на платени секс услуги при престоя им в България

Най-често туристите, които са използвали платени секс услуги са го правили веднъж (27,9 на сто) или два пъти (39,5 на сто). Висок е процентът и на тези, които са плащали за секс услуги три или четири пъти. Някои от анкетираните са ползвали платени секс услуги дори по пет пъти за престоя си в България.

4.3. Групова дискусия с клиенти на платени секс услуги

Информация за клиентите на платени секс услуги набрахме и от фокус група с мъже потребители на такива услуги. В тази точка ще представим резултати по основни теми от груповата дискусия.

4.3.1. Използване на платени секс услуги

От дискусията става ясно, че повечето от мъжете са ползвали платени секс услуги след употреба на алкохол, от любопитство, за забавление или „за спорта“. Тоест, за тях това е изживяване, свързано с разнообразяване и обогатяване на личния живот, а не нещо специално,

което обяснява и липсата на притеснение и задръжки при споделяне на преживяванията в мъжка компания. За повечето от участниците в дискусиата платеният секс е удобен и практичен начин за задоволяване на потребност, без излишни уговорки и емоционална обвързаност. Дори за някои е по-изгодно, тъй като се пестят *„не само пари, а и време, усилия, нерви“*. Използването на платени секс услуги дори се сравнява с пазаруване в супермаркет: *„за мен това е продукт от магазина, отивам и си го купувам на тая цена и след това консумирам“*. Затова за участниците е нещо напълно нормално да купят като подарък за приятел платени секс услуги, т.е. *„почерпка с момиче“*, и почти всеки от участниците е подарявал или е получавал такъв. Въпреки това някои от респондентите никога не използват платени секс услуги в своя дом, тъй като по този начин *„си нарушавам анонимността спрямо нея“*. Тоест това трябва да бъде запазено в тайна. Тези, които предпочитат проституиращата да гоиде у тях, се ръководят основно от мотива, че по този начин могат да контролират нейната хигиена.

4.3.2. Достъпът до платени секс услуги

Това, което ясно се потвърди по време на дискусиата, е, че всички участници във фокус групата приемат, че платеният секс е широко достъпен и че това е добре развит бизнес с ясно определени услуги и съответни цени за тях. Намирането на места, където се предлагат платени секс услуги, става най-често чрез таксиметрови шофьори, чрез обяви в електронната мрежа или в увеселителни заведения, където според дискутантите: *„в което и заведение да отидеш, която и сервитьорка да попиташ: Имате ли проститутки? – всяка ще ти каже имат ли, нямат ли, хотели, всичко, навсякъде“*. Тоест, само да поиска, всеки може лесно да намери момиче, което да задоволи неговите желания. Мъжете във фокус групата, които използват редовно платени секс услуги, знаят къде какви клубове има: *„от площад „Македония“ до „Петте къошета“ има над десет клубчета“*, дори твърдят, че могат да разпознаят в дискотека например кой е сводник и кои момичета се предлагат. Така, от една страна, проституцията е видима и откриваема за ползвателите ѝ, а от друга, тя остава невидима и неоткриваема за органите на реда.

4.3.3. Предлагащите платени секс услуги

При избора на проституираща клиентите се ръководят от съпоставянето на цена и качество. Основните им критерии са възраст, вид на услугите и цена. Предпочитанието на почти всички участници във фокус групата е към по-млади жени – 18-20 до 25 години, защото *„другите са вече изхабени“*. Всички участници споделят опита, че цената, която е обявена за даден вид услуга, е твърда и не може да се намали с уговорки. Много от тях не са опитвали да се пазарят за цената, защото *„Когато съм тръгнал, значи имам пари“* и *„Какво значение има дали ти е скъпо? Ти отиваш да си правиш някакво шоу, защото нещо ти е дотъпяло“*. Най-често цените, които са платили участниците във фокус групата, са от 50 до 100 лв. на час основно на момичета от клубове или повикани от интернет.

Предлагащите платени секс услуги се възприемат от някои клиенти просто като стока. Други участници в груповата дискусия търсят конкретно момиче, чиито услуги са ползвали и преди, доволни са от

това как се държи с тях, изпитват привличане към него, а в някои случаи дори заявяват, че са се влюбвали. Дискутантите взаимно се допълваха, когато обясняваха за момичетата, които *„сто пъти ти се иска да си купуваш“*, и дори се оказва, че няколко от тях са използвали услугите на *„една супер мацка Мими“*, тъй като предлага високо качество на услугите на изгодна цена. От качеството зависи дали клиентът ще се върне пак при същата проститутка: *„докато намериш, експериментираш и в момента, в който видиш, че предишните експерименти не са довели до нищо положително, си отиваш пак при същата“*.

За тези, които използват услугите на проституиращи по-често, т.е. поне два-три пъти месечно, тази дейност е толкова естествена, че дори не биха реагирали по какъвто и да е начин, ако научат, че тяхна близка проституира, защото *„това си е неин избор“* и *„начин за изкарване на прехраната“*. Други обаче биха използвали дори физическа саморазправа. Тоест при тях се вижда едно противоречие – приемат като нещо нормално те да използват платени секс услуги, но не биха приели те да се предлагат от техни близки.

4.3.4. Посредниците на платени секс услуги

В много случаи клиентите намират платени секс услуги през посредници. Нито един от дискутантите не разказва за проблеми, които е имал със сводници. В случаите, когато са контактували директно със сводници, те са били изключително точни и коректни, особено по отношение на цена и време. Дори има случай, в който на клиента е позволено да използва неизразходваното не по негова вина, но платено време: *„на 15-тата минута влязла полиция. На другия ден отишъл при сводника, той му казал: имаш още 45 минути по часовник“*. Въпреки точността на сводниците в примери като този, опитът на клиентите, свързан най-вече с поръчване на проститутки от интернет сайтове, показва некоректност и опити за измами. В интернет снимките на предлагащите платен секс много често не са реални и при поръчване не им изпращат желаното от тях момиче, а друго: *„в интернет не на 99%, а на 109% не е истина това, което показват“*. Ако клиентът е по-настойтелен и държи на конкретно момиче, още при договарянето му казват, че то е ангажирано в следващите няколко часа, но могат да му изпратят друго, което прилича на поръчаното. Опитът на клиентите, показва, че е възможно, ако не одобрят изпратеното момиче, да го върнат с изискване за по-хубаво. Дори *„за да са сигурни, че курсът няма да им е напразен“*, сводниците изпращат по две или три момичета, за да може клиентът да си избере това, което най-много се доближава до предпочитанията му. Най-вероятно подобни практики са развити вследствие на конкуренцията между различните вериги.

4.3.5. Рисковете при използването на платени секс услуги

Участниците във фокус групата не изпитват почти никакви опасения нито от полово предавани болести, нито от кражби, нападения или полицейски акции. Клиентите приемат, че рисковете от кражби или нападения, докато използват платени секс услуги, са минимални, защото, ако това се случи, ще се разчue и проституиращите ще изгубят своите клиенти: *„като намериш хлебарка в баничката, никога вече няма да си купиш. Ще кажеш на 150 човека, че там дават банички с хлебарки“*. Този пример още веднъж потвърждава, че клиентите възприемат прос-

титутцията като бизнес, подобен на всички останали. Сигурността на повечето клиенти, че няма да попаднат на полицейска операция по време на посещение в гаген клуб, се дължи на увереността им, че има не полицейски контрол, а „полицейски рекет“. Всичко това създава усещане у клиентите, че рисковете за тях са минимални.

4.3.6. Експлоатация на проститутцията

За клиентите на платени секс услуги, участващи в груповата дискусия, експлоатацията на проститутцията е малко вероятна в България. Те не се притесняват да използват услугите на момичета, които не са навършили 18 години, а и никои не заявява, че му се е случвало да откаже момиче, защото му е изглеждало малко на възраст. Даже според тях тези момичетата се „котират“ повече, въпреки че „са по-експлоатирани“. Клиентите заявяват, че не биха информирали правоохранителните органи, ако момичето е принуждавано насила да работи или пък е потенциална жертва на трафик, защото: „ако тръгна да се оплаквам в полицията, нали се сещате какво ще стане там – сводникът при всички положения в полицията си е опекъл нещата и най-много да разбере кой се оплаква и на мен да ми се случи нещо, така че по-скоро не бих направил нищо“. Освен това някои от участниците отиват още по-далече, като заявяват, че дори да предполагат, че проституиращата може да е жертва, не са сигурни, че ще откажат да използват нейните услуги, защото според тях голяма част от проституиращите са „големи актриси“ и „всяка си има тъжна история“. Тези отговори показват, че клиентите не изпитват нито морални угризения, нито вина от това, че с подобни действия биха извършили престъпление. Подобни позиции налагат приемане и изпълнение на още по-сурови наказания към такива клиенти.

Що се отнася до включването на момичетата в този бизнес, според дискусантите много рядко в България проституиращите са принуждавани насила да правят това. По-скоро те са привлечени от парите, които могат да получат. Един от участниците във фокус групата предава думи на проститутка, която твърди, че „и депутат да стана, тия пари не мога да ги изкарам, 3000–3500 лв.“ А и от опита си клиентите споделят, че има такива момичета, които за една вечер изкарват по 5000 лв. Затова „99,9% не могат да спечелят на друга работа такива пари, които имат за днес“. Това е и една от основните причини дискусантите да не са чували за случаи проститутка да иска да работи друго. Неприятна изненада се оказва, че по същия начин се третират и малолетните момичета. Приемането на проституирането като доброволно включване в бизнес, осигуряващ висок стандарт, кара дискусантите да не приемат идеята за насилствено включване и да подценяват експлоатацията на проститутцията.

4.3.7. Представата за законовата рамка

Груповата дискусия показва, че клиентите на платени секс услуги, които участваха в нея, не познават действащото законодателство относно проститутцията в България. Логиката на повечето участници е щом не е разрешено, значи е забранено. Само двама от дискусантите познават законодателството. Повечето от тях не са наясно, че използването на услугите на малолетна или жертва на трафик на хора, освен нарушение в чисто човешки и морален аспект, е престъпление, за което е предвидена наказателна отговорност.

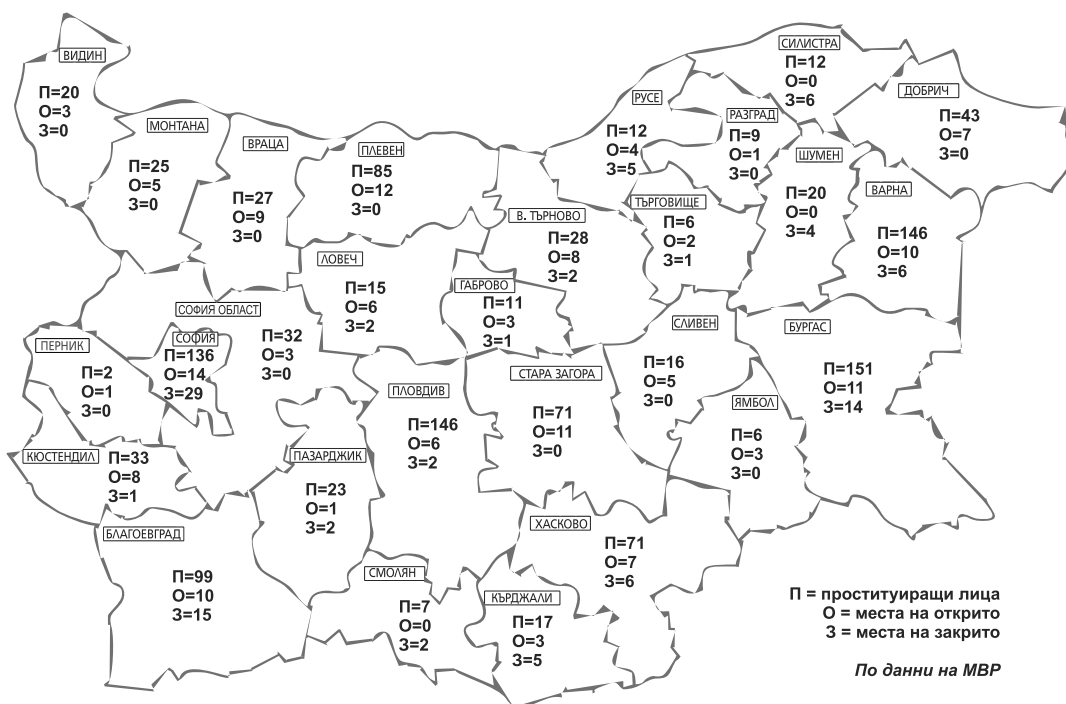
Очаквано, клиентите на платени секс услуги са на мнение, че проституцията трябва да се легализира. Според дискусията положителните страни на легализацията са свързани с повишаване на качеството на услугата, регистриране, увеличаване на приходите в бюджета от плащаните данъци, намаляване на насилственото принуждаване, намаляване на полицейския рекет. Недостатъците на легализацията според клиентите се крият във възможността от увеличаване на цените заради въвеждането на данъци и това, че при легализация почти всички момичета ще искат да проституират. Според участниците в дискусията е малко вероятно легализацията да се отрази по някакъв начин върху общественения морал, тъй като: „това си е регламентирано от векове лицемерие, това ще си остане точно толкова неморално според мене, като сега“. Въпреки желанието, което изразяват за легализация на проституцията в България, клиентите заявяват, че е много малко вероятно да се приеме подобно законодателство.

Заклучение: основни проблеми и възможности за тяхното разрешаване

В заключение ще се спрем върху някои проблеми пред противодействието на организираната проституция и ограничаването на сексуалната експлоатация в България, като ще бъдат представени и предложения за тяхното преодоляване.

Но първо ще се спрем на данните за броя на проституиращите и местата за предлагане на платени секс услуги, които МВР е успяло да установи в областите на страната. Тези данни са представени в схема 7.

Схема 7: Карта на установената от МВР проституция

В схемата са представени данни към октомври 2010 г. за броя на установените от МВР проституиращи лица, местата на открито и мес-

тата на закрито, в които се предлагат такива услуги. Установените проституиращи лица са 1326, откритите сборища – 156, а закритите обекти – 107⁸. Паралелът между тези данни и информацията от предходни години показва значително намаление на установения от МВР брой проституиращи лица и места за предлагане на платени секс услуги. Например през 2003 г. тогавашният министър на вътрешните работи Георги Петканов представя данни, според които установените проституиращи лица са били 4611, а сборищата – 366⁹. Почти четирикратното намаление, отчетено от МВР през 2010 г. спрямо 2003 г., може да се дължи на много фактори. Някои хипотези са свързани с: намаление на проституцията в България, вследствие например от нараснал износ или трафик извън страната, или на финансовата криза и намалено потребление в пазара на секс услуги; възможно е да е следствие на влошена работа на правоохранителните органи по установяване на проституцията и т.н. Съпоставка на данните за 2010 г. спрямо данни от тоталитарния период, представени от Людмил Георгиев¹⁰, според които броят на регистрираните проституиращи в България към 1987 г. е бил 3131, също показва значително намаление. Едва ли е възможно реалният брой по време на тоталитарния режим да е по-голям от броя им през 2010 г., особено като се имат предвид промените през последните две десетилетия, свързани с взрив на престъпността (конвенционална и организирана), моралната деградация, кризата в семейството и средното образование и т.н. Това още веднъж показва, че данните в схема 7 значително се различават от реалността. Отчитаме факта, че проституцията е прикрита и не е възможно пълно обхващане на действителния ѝ мащаб от полицията, но въпреки това данните на МВР в някои области на страната изглеждат твърде невероятни. Например в Перник, където въпреки международните пътища в цялата област са установени само 2 проституиращи лица. В Ямбол те са 6, като същевременно там е развит ловен туризъм, който се свързва с потребление на платени секс услуги. Подобно е положението и в област Смолян, където попада курортният комплекс Пампорово, а установените проституиращи за цялата област са общо 7. Областите, в които е развита пограничната проституция, също имат незначителен брой проституиращи на фона на информацията от проведените интервюта. Много занижен изглежда и броят на закритите обекти в най-големите градове на страната – Пловдив с 2, Варна и прилежащите курорти с 6, а столицата – с 29. Невероятна изглежда липсата на информация за установени закрити обекти в София-област, където попада курортният комплекс Боровец, в който информацията от изследването показва, че съществуват поне шест закрити места, в които се предлагат платени секс услуги, маскирани като стриптийз барове. Примерите показват, че статистиката, водена от МВР не отговаря на реалностите. Проблемът, обаче, не е само в неточната статистика. Затруднено и неефективно е самото противодействие на организираната прости-

⁸ В този сбор, освен представените в схема 7 данни от съответните области, са включени и данни от транспортна полиция за проституцията около железопътните гари, а именно 157 проституиращи лица, 3 открити и 4 закрити места.

⁹ Вж. напр. в-к „Труд“. *Петканов преброи 4 611 проститутки*. 31 май 2003.

¹⁰ Вж. Георгиев, Л. 2004. Проституцията и финансирането на организираната престъпност. *Общество и право*, 9: 20-21.

туция. Причините за това могат да се търсят в подценяването на самия проблем (неговия мащаб и значимост), в организацията на работата по него, в наличието на корупция, в неефективната законова рамка.

Един от основните проблеми е неефективната организация за противодействие на феномена, която съществува през последните две десетилетия в МВР. Организираното противодействие на проституцията е приоритет на криминалната полиция, която акцентира на съответния контингент от проституиращи и неговата превенция, а не на престъпните организации. Например в Столичната дирекция на вътрешните работи е обособена група от трима служители, които трябва да покрият целия пазар на проституция в града, включващ хиляди проституиращи. Заедно с това във всяко от деветте районни полицейски управления е определен по един отговорен за проституцията служител, който най-често работи и по разкриване на други тежки престъпления, като убийства, грабежи и т.н. При толкова малък брой полицаи, които са ангажирани с противодействието на феномена, и с така поставения акцент върху превенцията не е възможна ефективна борба с организираната проституция. В продължение на години проблемът не се осъзнава и проституцията се разглежда като девиянтно поведение на отделни индивиди, без да се оценява значението на стоящата отзад организирана престъпност, която контролира почти изцяло този криминален пазар.

Успешното противодействие на организираната проституция в страната е условие и за постигане на още по-ефективна борба с трафика на хора. В редица случаи организираната проституция е свързана и прелива в международен трафик на хора с цел сексуална експлоатация. В момента акцент в борбата с трафика на хора е оказването на съдействие при разследвания в чужбина. Така в някои случаи престъпните организации на българска територия не се разследват в необходимата дълбочина. Поради това се намалява ефективността и на противодействието на трафика на хора с цел сексуална експлоатация.

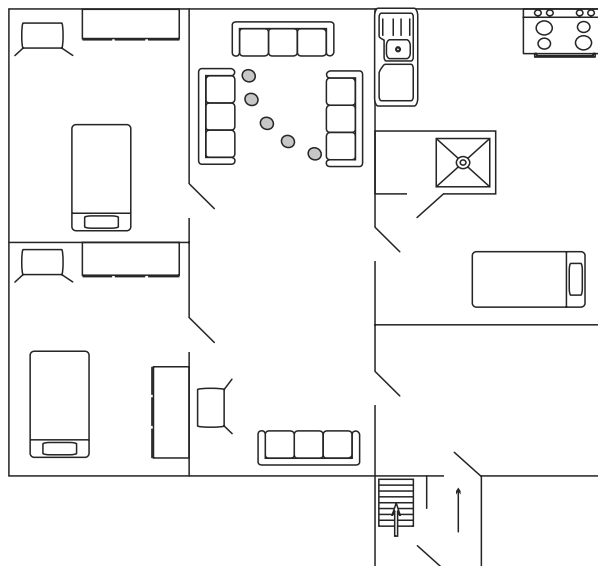
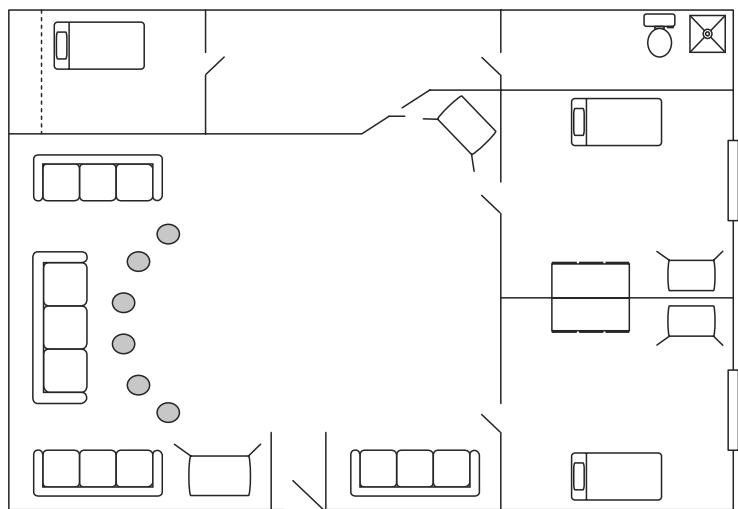
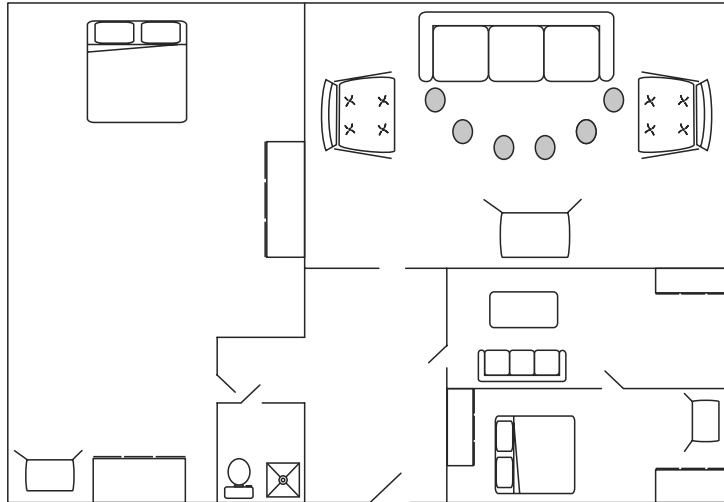
За да се постигнат необходимите резултати в противодействието на организираната проституция, то трябва да се разглежда като акцент в дейността на съответните сектори в Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“. От началото на тази година са направени стъпки в тази посока, които доведоха до положителни резултати в борбата с организираната проституция в страната, но те трябва да продължат. Проблем за това се оказва и недостатъчният брой на служителите в сектора за противодействие на трафика на хора спрямо големия обем от работа. Затова е особено важно този сектор да прерасне в отдел с адекватна на съществуващите проблеми численост и подходяща вътрешна структура, която да позволи продължителна и задълбочена работа по престъпните организации в България, свързани с експлоатация на проституцията и трафик на хора.

Проблем в борбата с организираната проституция е и съществуващата законова рамка, която е изключително архаична и неефективна. В това отношение законодателят е длъжник на правоохранителните органи и на цялото общество. Неадекватното приложение на нормативната уредба позволява на някои прокурори да избягват реалните проблеми, отнасящи се до сводничеството и организираната проституция, които би трябвало да се разследват, и да ги подменят с повди-

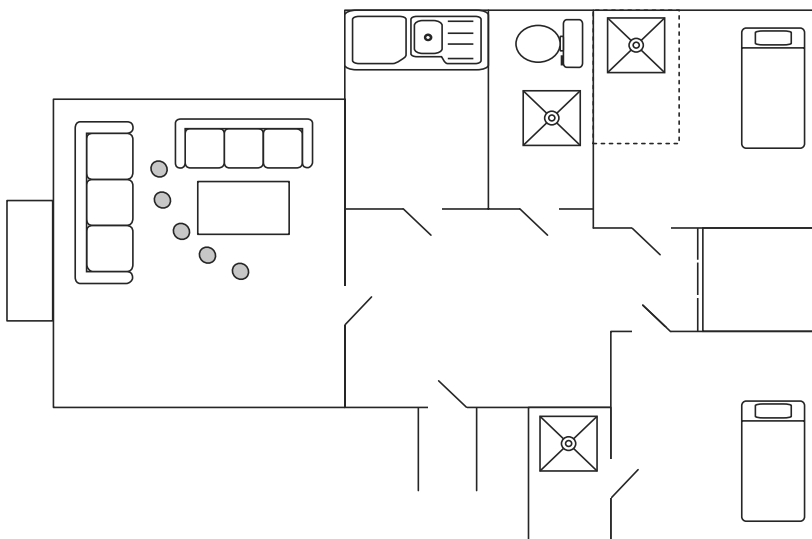
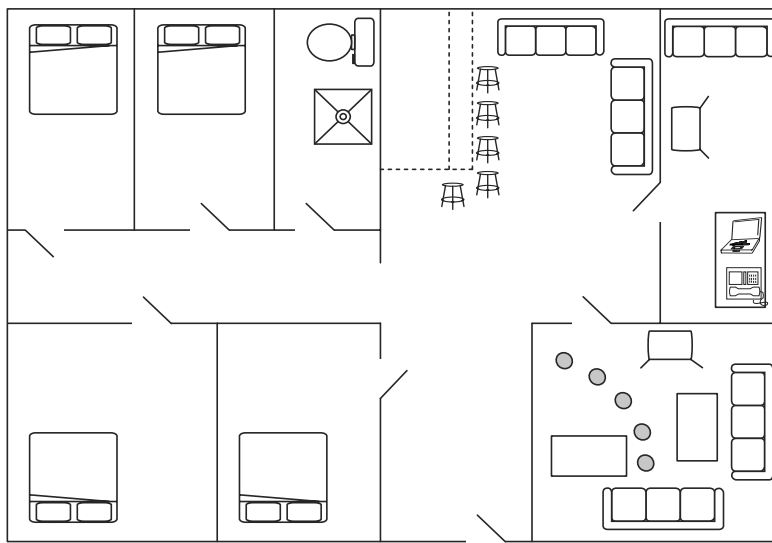
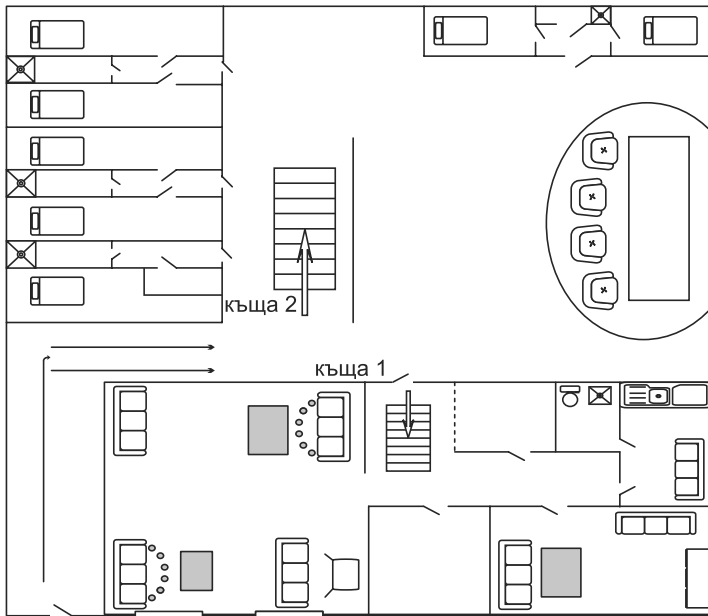
гане на обвинения на проституиращите по чл. 329 от Наказателния кодекс. Така не само се заобикалят истинските проблеми, но много често се осъществява и двойна виктимизация на проституиращите – веднъж от сводниците и организираната престъпност, които ги експлоатират, и втори път от държава, която вместо да ги защити и подпомогне, ги осъжда. За да се преодолеят тези проблеми, е необходимо приемането на нова законова рамка относно проституцията и нейната експлоатация.

Друг изключително важен проблем пред ефективното противодействие на организираната проституция и престъпните организации като цяло е адекватното противодействие на корумпираните служители. Не е възможно да съществуват мощни престъпни организации, които години наред осъществяват криминалните си дейности, без да са подпомогани от корумпирани служители на различни институции. Това се потвърждава и от представената в изследването информация за използваната системна корупция от веригите, контролиращи проституцията в София, при която корумпираните служители практически са съучастници в престъпните организации. Същевременно не се прилагат ефективни механизми за тяхното санкциониране. Оскъдната практика показва, че дори да бъде разкрит случай на такъв тип корупция, служителят се отстранява от съответната позиция (понякога само временно) и до осъдителна присъда не се достига, а често не се повдига дори и обвинение. За преодоляване на този проблем и успешно противодействие на организираната престъпност е изключително важно корумпираните да бъдат сериозно разследвани и съдени, по възможност заедно с другите членове на престъпните организации за участие в организирана престъпна група.

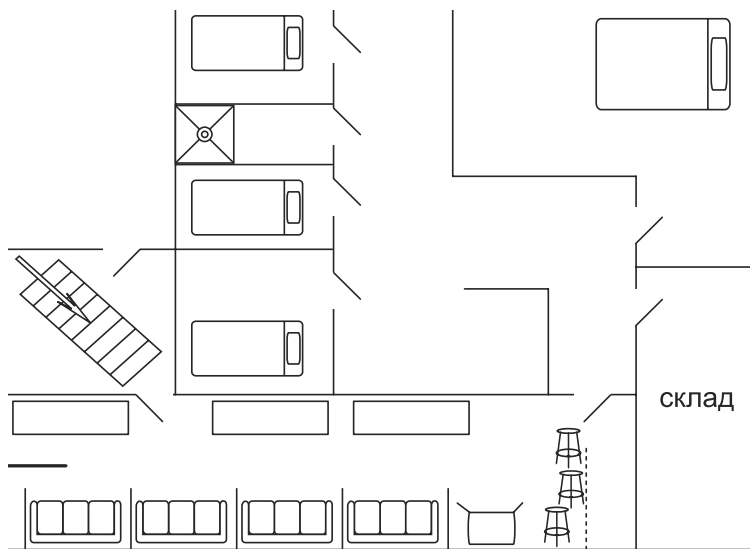
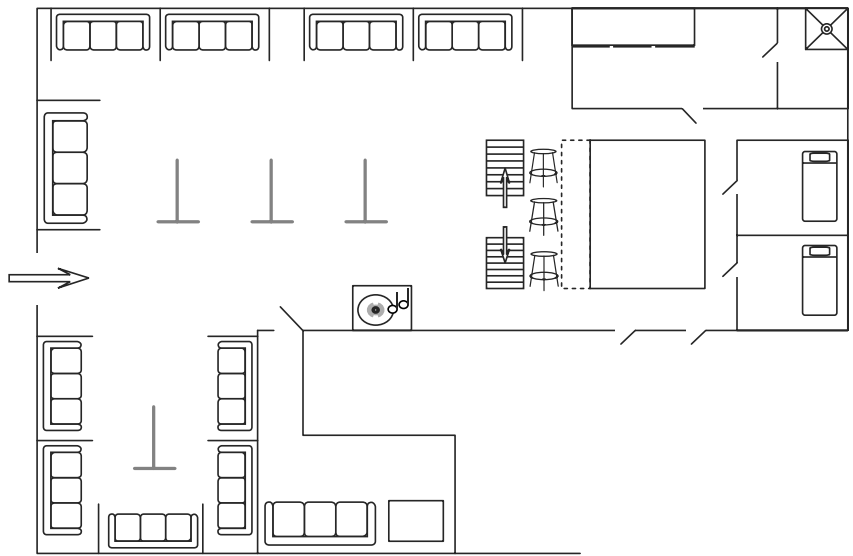
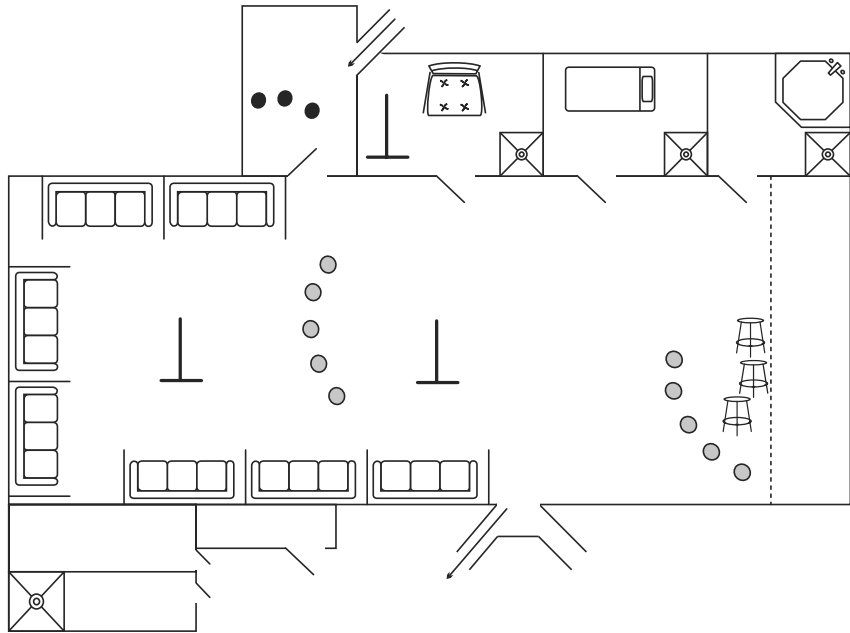
Представянето на проблемите пред противодействието на организираната проституция и очертаването на възможности за тяхното преодоляване може да продължи. Ще се ограничим до представените досега проблеми не защото е трудно да се открият други – напротив, те изобилстват в събраната информация. Но представените проблеми и препоръките за тяхното решаване имат ключово значение и усилията трябва да се съсредоточат върху тях. Изпълнението им ще доведе до значително подобряване на противодействието на организираната проституция и съществено ограничаване на сексуалната експлоатация в България.

Приложение.**Архитектура на публичния дом****Клубове**

ВИП къщи/клубове

Еротични барове

Трафик и сексуална експлоатация на деца

Антоанета Василева

Децата винаги са били най-уязвимата социална група. Те са сред най-честите жертви на насилие и експлоатация, защото в повечето случаи не им се дава възможност да изразят собствено мнение и да се защитят. Най-честите причини за попадането им в схеми на трафик на хора и сексуална експлоатация са бедността, конфликтите и дискриминацията, които ги лишават от дом и образование и ограничават тяхното нормално развитие и бъдещи перспективи.

Трафикът на хора, и в частност на деца, се случва навсякъде – както в развиващите се, така и в развитите страни. Децата жертви са принуждавани да проституират, да работят, да просят. Нерядко основната цел на трафика е сексуалната експлоатация, която е една от най-тежките форми на експлоатация на детски труд. Тази съвременна форма на робство е сред най-доходоносните след трафика на оръжие и наркотици. И в двата случая децата биват лишавани от техните основни права – да бъдат свободни, да израснат в семейна среда и да имат достъп до адекватни грижи и образование.

По данни на Световната здравна организация (СЗО) 150 млн. момичета и 73 млн. момчета под 18 години са преживели насилствен полов акт или други форми на сексуално насилие и експлоатация, които включват и физически контакт¹. От направеното през 2002 г. проучване върху насилието над деца по поръчка на Генералния секретар на ООН става ясно, че в много държави често се среща насилствен секс при насилствените или преждевременни женитби². УНИЦЕФ съобщава, че около 82 млн. момичета в цял свят, някои от които са едва на 10 години, се омъжват преди да навършат 18 години, а 1 млн. деца ще бъдат въввлечени в сексуална експлоатация през следващата година. 1,2 млн. деца са били трафикирани и експлоатирани по различни начини, включително и в проституция в световен мащаб. Често те са третираны като престъпници³ и не получават адекватна грижа, а истинските престъпници остават ненаказани. Според последните данни на Международна организация по труда (МОТ) 12,3 млн. души са жертви на трудова експлоатация, а 1,39 млн. са насилствено въввлечени в секс индустрията, като 40-50 % са деца.

Проучванията върху насилието са установили, че в много държави религиозните и племенни общности продължават да оправдават сексуалната експлоатация на деца от племенните вождове или жреците по силата на ритуали, социална йерархия или религия⁴. Редица други проучвания показват, че значителна част от децата (между 10 и 20%) в Европа са жертви на сексуално насилие.

¹ World Health Organization Report

² 2002 Research on child abuse:

³ Child Protection Information Sheet, Commercial Sexual Exploitation, UNICEF, May 2006

⁴ "Facts on commercial sexual exploitation of children", 2004

По данни на Върховната касационна прокуратура на България за 2008 г. 30 момичета на възраст между 14 и 18 г. са станали жертва на сексуална експлоатация, за 2009 г. – 60 момичета, а до август 2010 г. непълнолетните жертви на трафик са 34, като 4 са малолетни. По данни на Центъра за изследване на демокрацията, цитирани от институт „Отворено общество“, годишният брой на сексуалните престъпления (изнасилване, опит за изнасилване, блудство), записан от полицията, е между 900 и 1000. Проучвания между жертвите показват, че много малко от жените докладват за насилието: 11,4% през 2002 г. и 0% през 2004 г.⁵ По информация, предоставена от Върховната касационна прокуратура на Националната комисия за борба с трафика на хора, през 2009 г. са образувани 64 досъдебни производства и в съда са внесени 20 прокурорски акта срещу 25 лица за престъпления по чл. 159а, ал. 2 и чл. 159б, ал. 2 от Наказателния кодекс (НК) за престъпления срещу лица, ненавършили 18 години, чрез обещаване, даване или получаване на облага. През 2009 г. са образувани две досъдебни производства за престъпления по чл. 149, ал. 1 от НК (извършване на блудствени действия спрямо малолетни) срещу чужди граждани. За 2009 г. са повдигнати обвинения за трафик на хора (чл. 159а – чл. 159г от НК) срещу 91 лица, от които 5 са чужди граждани. Всички чужденци са обвиняеми за трафик на хора с цел сексуална експлоатация. За същия период пострадали от трафик са общо 79 непълнолетни и 10 малолетни лица, като трафикираните с цел сексуална експлоатация момичета са 42 непълнолетни и 3 малолетни.

Какво е сексуална експлоатация на деца

Според декларация на Първия световен конгрес (Стокхолм през 1996 г.) срещу сексуална експлоатация на деца с търговска цел това е *сексуално насилие на възрастен върху дете, съпроводено от плащане в брой или по друг начин на детето или на трето лице*⁶. Сексуалната експлоатация и малтретирането на деца обхващат редица престъпления като сексуални отношения с деца под/чрез принуда, детска проституция, детска порнография. Всяко едно от тях има дълготрайни отрицателни последствия за децата, защото ограбват детството им и променят живота им безвъзвратно.

Защо децата стават жертва на трафик

Проституцията на деца, детската порнография и трафикът са престъпления в контекста на насилието над деца. Те се смятат за форма на икономическа експлоатация, насилствен труд или робство. Жертвите много често страдат от физически и психологически проблеми, които са непоправими – ранна бременност, болести, предавани по полов път, и по-специално СПИН. В повечето случаи децата не са предпазени адекватно от закона и често са третирани като престъпници.

Голяма част от непълнолетните жертви са трафикирани с цел сексуална експлоатация. В много от случаите децата, трафикирани за гру-

⁵ Текстът може да бъде намерен на: http://www.cwsp.bg/upload/docs/fact_sheet_Bulgaria.pdf

⁶ Stockholm Declaration at http://www.csecworldcongress.org/PDF/en/Stockholm/Outome_documents/

ги цели, впоследствие са малтретирани и сексуално на работното си място.

Причините за съществуването на детската проституция са различни в отделните страни и региони. В някои райони сексуалната експлоатация на деца е ясно свързана със секс туризма, в други – с променливото търсене в контекста на разнообразието на предлаганите сексуални услуги. В повечето страни 80-90% от жертвите са момичета, въпреки че на места момчета преобладават⁷.

Както и в другите случаи на най-лоши форми на експлоатация на деца, крайната бедност, възможността за значителни доходи, липсата на образование, нарушената функция на семейството, културната отговорност да подкрепиш семейството си или да спечелиш пари, за да оцелееш, са все фактори, които правят децата уязвими на трафик и сексуална експлоатация. За да преживяват семействата, а понякога и за да задоволят наркотична пристрастеност, деца са продавани в секс индустрията.

Освен икономически, има и други причини децата да бъдат въвличани в сексуална експлоатация. Изключително уязвими са тези, които са били жертва на психически или сексуален тормоз или чиито семейства не им осигуряват защита и грижа или в тях съществува много насилие, алкохолна или наркотична зависимост. Такива деца често бягат от вкъщи и това ги прави податливи на всякакъв вид насилие навън. Половата дискриминация и ниското образователно ниво на родителите също са рисков фактор. Децата от изключително бедни и маргинализирани семейства от отдалечени райони са потенциални жертви на сексуална експлоатация.

От гледна точка на търсенето, определени фактори могат да утежнят проблема. Например секс туристите търсят секс услуги. Присъствието на военни контингенти, събития, за които се струват много хора (като световното първенство по футбол или олимпийските игри), също създават търсене. Повишеният интерес от страна на клиенти към децата, особено в контекста на СПИН и болестите, предавани по полов път, е фактор за въвличане на много деца всяка година.

Опитът показва, че определени социално-икономически характеристики, като гъстота на населението, концентрация на нощни заведения и забавления (барове и дискотеки), високо ниво на бедност и безработица, движение на хора в близост до магистрали, пристанища и гранични пунктове, благоприятстват съществуването на детска проституция и сексуалната експлоатация на деца в контекста на наличието на проституция като цяло.

Въпреки че е невъзможно да се определи истинският обхват на проблема поради нелегалния характер на детската проституция, за 2003 г. според статистиката на МОТ 1,8 млн. деца са сексуално експлоатирани или въвличени в порнография в световен мащаб. По данни на УНИЦЕФ и Фонда на ООН за населението 2 млн. деца годишно са експлоатирани сексуално и са въвличени в порнография⁸.

Според сигналите сексуалното насилие над деца се извършва и в училище – съобщава се за учители, които търгуват с оценки срещу секс;

⁷ Child Protection Information Sheet, Commercial Sexual Exploitation, UNICEF, May 2006

⁸ "Facts on commercial sexual exploitation of children", ILO, 2004

В заведенията за грижи и за задържане, където сексуалното насилие може да се използва като наказание или за налагане на отношения. През май 2006 г. базата данни на Интерпол е съдържала фотографски доказателства за над 20 000 деца, които са били подложени на сексуална експлоатация с цел създаване на порнография, като по-голямата част са били нови снимки, което сочи за скорошни или сегашни случаи на експлоатация.

Деца, жертви на подобни престъпления, често са уязвими, изпитват срам и се страхуват да съобщят за случилото се. За съжаление интернет улеснява сприятеляването с деца с цел сексуално малтретиране, както и производството и разпространението на детска порнография. Престъпникът и жертвата могат да са от различни държави, което допълнително затруднява разследването на случаи на сексуално малтретиране поради различията в законите на отделните страни.

В България най-уязвими за трудова експлоатация са децата между 6 и 13 г., като най-рискови са тези от ромски произход, а за сексуална експлоатация – непълнолетните момичета от 13 до 18 г., като най-рисковата група са децата без родители. Тенденциите в трафика се запазват, променят се само дестинациите. До 2006 г. това са Франция, Португалия и Испания, а в момента – Австрия, Гърция, Франция и Великобритания.

По данни на Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) през 2008 г. има 71 случая на деца, жертви на трафик (97% момичета), като 25 са репатрирани и настанени в кризисен център, а 51 имат мерки по чл. 76 от Закона за българските документи за самоличност (забрана за излизане от страната заради риск от ретрафик). От Австрия са репатрирани 3 деца, от Швейцария – 3, от Дания – 2, от Италия – 2, от Франция – 2, от Испания, Белгия, Чехия, Кипър и Румъния – по 1, от Холандия – 5, от Германия – 5 и от Гърция – 43 деца.

Борбата със сексуалната експлоатация и сексуалното малтретиране на деца е много трудна, защото жертвите се срамуват да споделят. Законите в отделните страни се различават и това затруднява действията на властите. Осъдени извършители на престъпления често отново малтретират деца, след като са излежали присъдата си. Организираните престъпни групи експлоатират деца и трупат огромни печалби при нисък риск.

Трафикът на хора – съвременното робство

Трафикът на хора, част от който е трафикът на деца, в световен мащаб представлява сериозно нарушение на човешките права и е свързан със злоупотреба с човешкото достойнство. Като форма на организирана престъпност той подкопава основните принципи на законовия ред и демократичните стандарти на обществото. Транснационалният характер на явлениято изисква обединените усилия на всички ангажирани с проблема институции на национално, регионално и международно ниво.

Трафикът на хора, определян като съвременно робство, представлява сериозно престъпление, свързано с експлоатацията на хора, които биват третирани като стока за продан. Това е изключително доходоносен бизнес за трафикантите, с печалби между 7 и 8 млрд. евро годиш-

но. За жертвите трафикът винаги е съпътстван от насилие, контрол, принуда и фалшиви обещания. За по-голямата част от обществото ни този проблем звучи нереален или далечен, но истината е, че това е един от големите рискове в момента.

Трафикът на хора като трансгранично явление засяга България, която поради географското си положение е преди всичко страна на произход и транзит. Стратегическото ѝ местоположение я прави особено уязвима по отношение на нелегалните канали. Присъединяването към Европейския съюз през януари 2007 г. изправи страната пред нови предизвикателства, включително големия приток на имигранти и хора, търсещи убежище, и очерта реална заплаха тя да се превърне в крайна дестинация за жертви на трафик.

В годишния доклад за борба с трафика на хора на правителството на САЩ за 2010 г. България е в *Група 2* и продължава да бъде в голяма степен страна източник и в по-малка – транзит и крайна дестинация. В България жените и децата най-често са насилвани да проституират в градовете по крайбрежието на Черно море и в граничните райони. Страните, в които най-често биват извеждани жертвите, са Холандия, Белгия, Франция, Австрия, Италия, Германия, Чехия, Финландия, Гърция, Испания, Полша, Швейцария, Турция, Кипър и Македония. Висок е процентът на жени и деца от ромски произход – около 15% от всички жертви на трафик в България⁹.

Основните причини български граждани да са уязвими на трафик са икономически, особено в условията на финансова криза, бедност, безработица и неравномерно развита икономика. Сред социално-културните причини са неграмотността, липсата на образование, разпадат на моралните ценности, наличието на расизъм и етническа дискриминация; липсата на социален опит, липсата на опит за безопасна миграция. Много често жертвите на трафик са подложени на психически или сексуален тормоз или са зависими от наркотици. Географското положение на страната, международната организирана престъпност и нарастващият миграционен натиск също са предпоставка България да е част от проблема.

Методите за въвлечане в трафик не са се променили особено през годините – чрез агенции за набиране на хора за работа в страната или в чужбина, чрез организиране на различни видове обучения или курсове, чрез агенции за запознанства и създаване на емоционална (метода „lover boy“), финансова и/или психологическа зависимост.

Тенденциите при трафика на жени от България с цел сексуална експлоатация са все по-малко използване на насилие и заплахи. При набирането все по-често се прилагат т. нар. soft методи, като често се прилага методът на „влюбването“. Все по-често определящ е материалният интерес. Засилва се и ролята на т. нар. първо момиче, ползващо се с доверието на трафиканта, което контролира проституиращите и събира заработените пари. Така присъствието на трафиканта не е необходимо и това намалява риска той да бъде свързан с престъпния бизнес.

⁹ United States Department of State, Trafficking in Persons Report 2010 – Bulgaria, 14 June 2010, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4c1884042d.html> [accessed 20 October 2010]

Рискови групи

- Малолетни и непълнолетни деца от ромски произход, трафикирани с цел сексуална експлоатация, гжебчийство и просия; деца, отглеждани в Домовете за временно настаняване, лишени от родителска грижа; деца на улицата; деца от проблемни семейства;
- Млади хора, особено жени, на възраст 18-24 години;
- Възрастни хора – трайно безработни, в активна възраст.

Дестинации за българските жертви на трафик

- Германия, Белгия, Австрия;
- Италия, Испания, Франция, Швейцария, Турция, Гърция;
- Холандия, Норвегия, Чехия, Полша.

Трафикът на хора е организирана криминална дейност, чиято цел е висока печалба чрез сексуална и трудова експлоатация. Криминализиран в Наказателния кодекс на България през 2002 г., трафикът включва транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора, независимо от изразената от тях воля, в пределите на страната или извън нея. Наказанията са до 15 години лишаване от свобода, глоба до 100 000 лв. и отнемане на имущество.

Като се има предвид значимостта на това явление през последните години, българското правителство предприе редица мерки за изграждане на стратегия и развитие на ефективна и адекватна политика за борба с него. Основните усилия са насочени върху превенцията, защитата на жертвите и преследването на извършителите.

България разполага с една от най-силните законови рамки в Източна Европа за борба с трафика на хора, синхронизирана с европейското и международното законодателство. С измененията на Наказателния кодекс през 2002 г. изрично се криминализира престъплението трафик на хора и всички форми на експлоатация (159а–в), включително трафикът на бременни жени с цел продажба на бебета (чл. 159а, параграф 3, през 2006 г.) и съзнателното използване на лице, пострадало от трафик (чл. 159в, 2009 г.), за развратни действия, принудителен труд, отнемане на телесни органи или за да бъде държано в принудително подчинение, *независимо* от съгласието му.

Конвенцията на ООН срещу транснационалната организираната престъпност и двата протокола, които я допълват – Протокол за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика с хора, особено жени и деца, и Протокол срещу контрабандата на мигранти по суша, вода и въздух, са повлияли българския Закон за борба с трафика на хора, приет през 2003 г. Фокусът му е върху превенцията и закрилата на жертвите, особено на жените и децата (чл. 1, ал. 1), както и върху специалната закрила на жертвите, които съдействат на полицията. Законът определя взаимодействието между правителствените организации в прилагането на националната политика и взаимоотношения-

та с неправителствените. Въвежда термини като „*период за размисъл*“ и „*период за възстановяване*“ и предвижда специална закрила на жертвите, които сътрудничат в процеса на разследване. Законът включва и създаването на подслони, информационни центрове и местни комисии, които предоставят закрила и защита на жертвите. Създава се държавен орган – Национална комисия за борба с трафика на хора с местни структури, с цел да координира дейностите по превенция на трафика и да развива стратегията на България (*Националната програма за борба с трафика на хора и закрила на жертвите*) в сферата на превенцията. Този закон хармонизира националното законодателство с международните и европейските инструменти, което направи възможно предприемането на редица институционални и практически мерки за предотвратяване трафика на хора и закрила на жертвите.

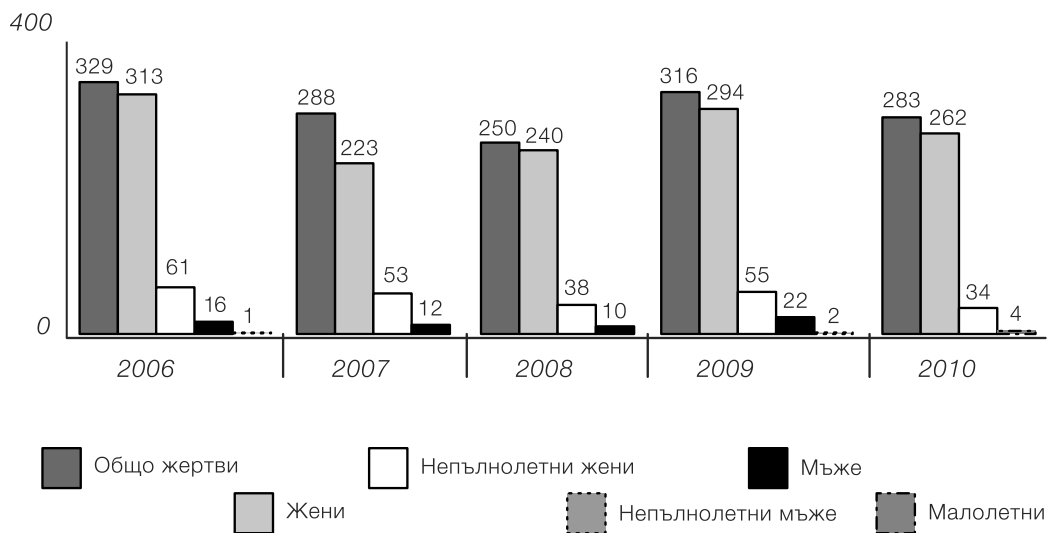
В началото на 2007 г. влезе в сила и Законът за подпомагане и финансова компенсация на жертви на престъпления, включително и на трафика на хора.

Във връзка с промените в законодателството през последните 5 години се наблюдава относителна устойчивост и леко увеличение на наказателните производства за трафик на хора в България. Приблизителното процентно съотношение при случаите на вътрешен и международен трафик е 55% към 45%. Наблюдава се ясна тенденция при международния трафик жертвите да бъдат извеждани в различни страни с различна цел. Например с цел трудова експлоатация – в Гърция, Италия и Испания, трафик на бременни жени с цел продажба на бебета – в Гърция; въвличане на малолетни и непълнолетни в просия и джебчийски кражби – в Гърция и Великобритания, с цел сексуална експлоатация – в Белгия, Германия, Холандия, Франция и други западноевропейски страни. При международния трафик се наблюдава устойчивост при трафикирането на жертвите от определени региони в страната към определени крайни дестинации: от Сливен – към Холандия и Белгия; от Пловдив и Пазарджик – към Германия, Франция, Италия и Испания; от Варна, Добрич, Шумен и Разград – към Германия, Полша, Чехия и скандинавските страни. През 2009 г. основна цел на трафикантите продължава да бъде сексуалната експлоатация на жертвите.

Основните дестинации за международния трафик са страните от ЕС, предимно Австрия (Виена, Грац, Залцбург), Белгия (Брюксел, Антверпен, Гент), Германия (Берлин, Хамбург, Висбаден, Саарбрюкен, Щутгарт, Манхайм, Аахен, Дортмунд, Кобленц), Франция (Лион, Бордо, Париж, Марсилия, Страсбург, Тулуза, Ница), Холандия (Амстердам, Грьонинген, Кенемерланд, Леуварден, Хага и Утрехт), Испания, Италия, Норвегия, Швейцария и Полша. Жертвите се набират от всички региони в страната, но най-голям брой са жертвите от районите на Сливен, Пловдив, Пазарджик, Варна, Бургас, Добрич, Търговище, Шумен, Разград, Хасково и София.

Има положителна тенденция в броя на осъдените лица спрямо обвиненията. За 2009 г. има 110 присъди за 91 обвиняеми, от тях 101 влязла в сила присъда. Причината е, че има произнесени присъди по досъдебни производства от преходен период. Статистиката за 2008 г. съответно е 69 осъдени от 87 обвиняеми лица (или 79,31 %), от тях – 51 с влязла в сила присъда.

През 2009 г. се наблюдава увеличаване на броя на жертвите на трафик, както и на броя на непълнолетните сред тях, за разлика от преходните години, в които беше регистрирано намаляване. За 2009 г. жертвите на трафик са 316, от които 294 жени, от тях 55 непълнолетни и 22-ма мъже (двама непълнолетни). За 2008 г. жертвите на трафик са 250, от които 240 жени (38 непълнолетни) и 10 мъже. За 2007 г. те са 288, от които 223 жени (53 непълнолетни) и 12 мъже. За 2006 г. те са 329, от които 313 жени (61 непълнолетни) и 16 мъже (един непълнолетен).

Най-разпространена форма на трафик на хора за България остава трафикът на жени и деца с цел сексуална експлоатация. Проституцията се очертава като реален проблем поради зависимостта между платените секс услуги и организираната престъпност, а на второ място, поради връзката на проституцията с трафика на хора.

Защо организираната престъпност се стреми към пълен контрол над трафика на хора:

- лесна и висока печалба;
- малък риск за трафиканта;
- сравнително лесно привличане на жертвите;
- относително лесен контрол върху жертвата.

Цел на акта при трафик на хора: експлоатация

Експлоатацията включва:

склоняване към проституция или други форми на сексуална експлоатация;

- принудителен труд;
- робство или дейности, близки до робство;
- принудително подчинение;
- отнемане на органи.

Детската проституция се счита за експлоатация на детски труд в една от най-лошите му форми. В контекста на международните кон-

венци, законодателство и политики детската проституция се счита за престъпление и насилие над децата.

Във връзка с това специфично положение на децата през 1989 г. е създадена Конвенцията на ООН за правата на детето – най-бързо ратифицираният международен документ в света. Тя признава за първи път, че децата, т.е. всички хора под 18 години, са човешки същества, които имат нужда от специална грижа и внимание. Въпреки че семейството се посочва като главната единица за осигуряване на развитието на децата, те не са собственост на родителите си и не са безпомощни обекти на благотворителност. Конвенцията поставя стандарти за образование, медицинска грижа, социални услуги и така задължава грижавите да защитят специалните права на децата, така че те да могат да постигнат своя потенциал в един по-сигурен и мирен свят. Тъй като бъдещото благоденствие на едно общество зависи от грижата, която се полага за децата, правителствата се съгласяват да развият необходимите институции за изпълнение и мониторинг на точките по тази конвенция и да направят съответните клаузи за това в своите бюджети.

Четири основни принципа на Конвенцията са: премахване на дискриминацията, посвещаване на висшите интереси на детето, право на живот, оцеляване и развитие и уважение на мнението на детето. Специални разпоредби регламентират нуждите на децата бежанци, с увреждания и децата от малцинства или коренно население. Във връзка с проблемите на сексуалната експлоатация и участието във въоръжени конфликти през 2000 г. са приети два факултативни протокола към Конвенцията.

Страните, ратифицирали Конвенцията за правата на детето, са длъжни да защитават децата от всички форми на сексуална експлоатация и насилие, включително експлоатацията в проституцията и порнографията (чл. 34), които са допълнително дефинирани в Протокола към Конвенцията за продажбата на деца, детската проституция и детската порнография (2000)¹⁰.

Около 200 000 деца стават обект на трафик в Европейския съюз годишно.

Във връзка с нарастващите предизвикателства на борбата с трафика на деца и сексуалната им експлоатация Европейският съюз предвижда нов закон, който ще улесни разследването на сексуално малтретиране на деца и преследването на нарушителите – включително на клиентите на детски секс туризъм и на престъпниците, използващи интернет. Децата, жертви на подобни престъпления, ще бъдат по-добре защитени по време на наказателните дела. Законът ще помогне за предотвратяването на нови случаи на сексуално малтретиране от страна на осъдени извършители на престъпления, като им осигури достъп до рехабилитация и гарантира, че всички ограничения върху контактите им с деца в тяхната страна (например забрана за работа като учители) важат в целия ЕС. Изграждането на национални системи за блокиране на уебсай-

¹⁰ Конвенция за правата на детето, приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г. Ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. – ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г. В сила от 3.07.1991 г., <http://www.stopech.sacr.government.bg/file.php?fid=101>

тове с детска порнография ще направи нейното разпространение по-трудно и ще намали печалбите на престъпниците, които я произвеждат.

Според българския Закон за закрила на детето – чл. 1 (2), „държавата защитава и гарантира основните права на детето във всички сфери на общественния живот за всички групи деца съобразно възрастта, социалния статус, физическото, здравословно и психическо състояние, като осигурява на всички подходяща икономическа, социална и културна среда, образование, свобода на възгледите и сигурност.“

Определението за дете в Закона за закрила на детето гласи: дете по смисъла на този закон е всяко физическо лице до навършването на 18 години (чл. 2)¹¹.

Признавайки факта, че сексуалната експлоатация на деца придобива тревожни измерения в съвременния свят и че борбата с нея налага сътрудничество и координация на действията на национално и международно ниво, и имайки предвид, че сексуалната експлоатация на деца под формата на порнография, проституция, сексуално робство, секс туризъм и трафик има разрушителен ефект върху здравето и психичното им развитие, беше приет Национален план за действие с цел противодействие на сексуалната експлоатация на деца с търговска цел. Целите на плана са:

- повишаване на осведомеността на децата относно сексуалната експлоатация и създаване на механизми за превенция;
- повишаване на квалификацията на професионалистите, работещи с деца;
- медийна политика на институциите за повишаване на обществената осведоменост относно проблема сексуална експлоатация на деца и разпространение на нулева търпимост спрямо насилието и експлоатацията на непълнолетни.

В сферата на закрила планът съдържа хармонизиране на националното законодателство с международните стандарти, подобряване на закрилата на децата жертви. Глава 2 гарантира достъпа им до правосъдие чрез предоставяне на правна помощ и осигурява конфиденциалността на свидетелите и техните твърдения, а също и правото на децата жертви на сексуална експлоатация на усамотение. Във връзка с рехабилитацията и реинтеграцията на жертвите в плана бяха включени създаването на Национална гореща линия за деца за психологическа подкрепа и кризисно-консултативни центрове за децата жертви на насилие и техните родители. Участието на децата е осигурено с тяхното включване в Съвета за закрила на детето и развитието на подходящи стратегии и мерки за реализиране на всички дейности за превенция на сексуалната експлоатация¹².

Естествено продължение на този план, както и в резултат на зачетилите през 2005 г. и 2006 г. случаи на български деца, които пре-

¹¹ Закон за закрила на детето, Обн. ДВ. бр.48 от 13 юни 2000г., . ДВ. бр.14 от 20 февруари 2009 г., <http://www.stopecb.sacp.government.bg/file.php?fid=279>

¹² Национален план за действие срещу сексуалната експлоатация на деца с търговска цел (2003–2005 г.), <http://www.stopecb.sacp.government.bg/file.php?fid=85>

бивават в чужбина без придружител и въвличането им в различни форми на експлоатация, просия и извършване на джебчийски кражби, беше създаден Координационният механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени български деца и жертви на трафик, завръщащи се от чужбина. Механизмът е създаден по инициатива на Държавната агенция за закрила на детето със съдействието на българската мисия на Международната организация по миграция.

Координационният механизъм има комплексен характер и включва мултидисциплинарен и междуинституционален подход за преодоляване на проблема. Механизмът наложи унифицирани практики и стандарти за работа по случаите на непридружените деца, както и принцип на сътрудничество и своевременно сигнализиране за предприемане на мерки за закрила на децата в техен най-добър интерес.

Статистика по години

Период	Общ брой деца	От тях – брой репатрирани	Наложена мярка по чл. 76а от ЗБДС
2006 г.	170	28	101
2007 г.	102	0	39
2008 г.	71	25	51
Общо	343	53	191

За България трафикът на деца с цел просия и извършване на джебчийски кражби продължава да бъде проблем със силно негативен оттенък, особено в контекста на това, че много от вече идентифицираните деца стават жертва на повторен трафик. Всички идентифицирани досега са от ромски произход, на възраст 8–17 години, и по-голямата част от тях са регистрирани за противообществени прояви.

През януари и февруари 2006 г. австрийската полиция регистрира ръст на джебчийски кражби от малолетни и непълнолетни български граждани – 207 случая, в сравнение с 35 случая за 2004 г. и 85 случая за 2005 г. В резултат на това през март 2006 г. бяха командировани служители на МВР за оказване на помощ и съдействие на местната полиция, насочена конкретно към идентификация, издаване на пасаван и репатриране на малолетни и непълнолетни български граждани, извършители на джебчийски кражби и просия на територията на Австрия. В резултат на съвместните действия на български експерти и криминалната полиция на Виена проблемът там беше решен генерално. Положителните резултати са отразени от българските и международни медии. Според официалните доклади на ФКС на Австрия за миграционния натиск България е извън списъка на десетте рискови държави.

Кризисни центрове за деца жертви на трафик

Кризисните центрове в България са нов вид социална услуга, възникнала през 2006 г. от необходимостта за настаняване и предоставяне на специализирана грижа на жертви на насилие и трафик. По данни на Агенцията за социално подпомагане в страната съществуват 12 кризисни центъра в:

- Бургас, с капацитет 4 деца;
- Варна, с капацитет 8 деца;
- с. Балван, В. Търново, с капацитет 10 деца;
- Монтана, с капацитет 10 деца;
- Пазарджик, с капацитет 10 деца;
- Пещера, с капацитет 12 деца;
- Плевен, с капацитет 8 деца;
- Пловдив, с капацитет 10 деца;
- Алфатар, с капацитет 9 деца;
- Силистра, с капацитет 10 деца;
- София, с капацитет 22 деца;
- Драгоман, с капацитет 10 деца.

Основната им функция е да приютяват деца и лица, които са жертви на домашно насилие и/или трафик. На всяко дете се изработва индивидуална програма, която да му помогне да преживее трудния период и да се интегрира в обществото. Работата с тези деца често включва и участието на родителите им, освен в случаите, когато това е пагубно за тях. Екип от психолог, педагог, представител на местната комисия за борба с противообществени прояви на непълнолетни и малолетни и представител на местното РПУ работи с децата и семействата им. Работата с децата продължава и след тяхното напускане на кризисния център.

Повечето от получените грижи в кризисните центрове успяват да се върнат в училище и да се интегрират успешно в обществото. Първоначално след настъпване много деца правят опити за бягство, но впоследствие осъзнават, че целта на екипите в кризисните центрове е да им помогнат да преодолеят проблема и да се погрижат за тях, като им дават шанс за развитие. В момента тази социална услуга е най-добре финансираната и на месец около 200 непълнолетни преминават през дванайсетте кризисни центъра.

В контекста на генералния проблем трафик на хора в България Националната комисия за борба с трафика на хора и фондация „Асоциация Анимус“ създадоха Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертвите на трафик като рамка за сътрудничество и координация между държавните служби. Основните му цели са да осигури спазването на човешките права на жертвите на трафик и да се предостави ефективна грижа и насочване към съответните услуги. Националният механизъм би могъл да подпомогне националната политика за закрила на жертвите и свързаните с нея теми като регулация на режима на престой и репатриране, предоставяне на компенсации, закрила на свителите и т.н. Въз основа на него могат да се създават национални планове за действие и да се поставят критерии за оценка на постигнатите цели (OSCE/ODIHR, 2004).

Националният механизъм е разработен в рамките на проект, финансиран от програма MATRA на правителството на Кралство Нидерландия, изпълняван от фондация „Асоциация Анимус“ в партньорство с Националната комисия за борба с трафика на хора в периода 2008–2010 г. Той е съобразен с всички закони в страната, засягащи поло-

жението на жертвите на трафик и техните потребности. И най-вече – дава насоки за прилагане на мерките за закрила и помощ за жертвите на трафик, предвидени в Закона за борба с трафика на хора, сред които са предоставянето на безусловна подкрепа, гарантиране на период за размисъл, предоставяне на статут на специална закрила за срока на провеждане на наказателно производство, осигуряване на анонимност и защита на личните данни. Специално внимание се отделя на случаите на деца, жертви на трафик, и на граждани, произхождащи от държави извън Европейския съюз, идентифицирани като жертви на трафик на територията на България.

Органи за закрила на детето

Висшият орган е Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД). Ролята ѝ (чл. 1, ал.2) е да защитава и гарантира основните права на детето във всички сфери на обществения живот за всички групи съобразно възрастта, социалния статус, физическото, здравословно и психическо състояние, като осигурява на всички подходяща икономическа, социална и културна среда, образование, свобода на възгледите и сигурност¹³. Другите важни елементи от мрежата за закрила на детето са Министерството на труда и социалната политика и дирекциите "Социално подпомагане" към Агенцията за социално подпомагане, министерствата на вътрешните работи, на образованието и науката, на правосъдието, на външните работи, на културата, на здравеопазването, както и кметовете на общини.

Предизвикателствата в борбата с трафика на деца

Идентифициране на деца – жертви на трафик

Деца, жертви на трафик се идентифицират изключително трудно, тъй като в повечето случаи са експлоатирани от собствените си родители или роднини или са продадени от тях. Тези деца са пораснали в ситуация на перманентна експлоатация и това е единственият живот, който познават. В този смисъл те не само че не търсят помощ, но и бягат от служителите на реда, които всъщност искат да им помогнат. Нещо повече – те са обучени от родителите/роднините си да се крият от силите на реда и всеки, който може да ги прибере от улицата или от публичния дом. Изключително добре са обучени какво да казват или да си мълчат, за да ги пуснат.

Непълнолетните, станали жертва на сексуална експлоатация, често са видими единствено за клиентите и трафикантите. Те рядко излизат сред хора и ако някой ги заговори, са инструктирани какво да кажат под заплахата за побой, изнасилване, заплахата към семейство и роднини и дори смърт.

Слабо развито сътрудничество

За съжаление малко са страните на крайна дестинация за деца, жертви на трафик, с които България има изградено успешно сътрудничество за противодействие, поради разлика в законодателната рамка

¹³ Закон за закрила на детето, Обн. ДВ. бр.48 от 13 юни 2000 г., . ДВ. бр.14 от 20 февруари 2009 г., <http://www.stopech.sacp.government.bg/file.php?fid=279>

и установените практики. Успешно е взаимодействието с Австрия. Каналите обаче се пренасочиха към Гърция и Великобритания, с които България работи активно за справяне с проблема.

Факторът „Корупция“

Корупцията е един от елементите, правещи трафика, и особено ретрафика на деца, възможен. Контролът и повишеният мониторинг на граничните контролно-пропускателни пунктове е от съществено значение за предотвратяване на нелегалното преминаване на деца, които са със забрана за излизане от страната, но трафикантите успяват да ги изведат с фалшиви лични документи.

Пропуски в системата

Защитата на децата от повторен трафик не е достатъчна, нито като политика, нито като конкретни административни и социални мерки. Досега в България няма случай, в който да са отнети права на родители, които са трафикирали или експлоатирали детето си. Нещо повече, в много от случаите след шест месечен престой на децата – жертви на трудова експлоатация в кризисен център, те биват връщани в семейната среда, която всъщност ги е експлоатирала и продължава да ги експлоатира. Така шансът за възстановяване и социализация е сведен до минимум, а работата на социалните работници в кризисните центрове се оказва на практика напразна.

Понякога кризисните центрове се оказват недостатъчно защитени от набезите на родителите, които искат да си вземат децата обратно, за да могат отново да ги вкарват в порочния кръг на експлоатация. Децата жертви трудно свидетелстват при разследването на престъплението срещу тях, защото не го разбират, а в много случаи, ако свидетелстват срещу трафиканта, това може да се окаже майката, бащата, чичото или братовчедът. Това затруднява разследването и намалява наказанията на виновните.

Бъдещето?

Изследванията сочат, че между 10 и 20% от децата в Европа ще пострадат от една или друга форма на сексуално насилие през детските си години.

От изключително значение е изграждането на защитена среда за децата, повишаването на капацитета на страната ни за закрила на жертвите на трафик, в това число създаване на устойчива и добре функционираща система и координация на национално и международно ниво, изграждане на съответните правни рамки и адекватно наказване на престъпниците. Защитената среда за децата включва участието на медиите и гражданското общество в процеса на информиране и образование на общностите за опасностите от трафика на хора.

Необходимо е децата да бъдат образовани в основните умения за живот, което да им гарантира закрила и равностойно участие в обществото. Знанието как да избягват опасни ситуации и към кого да се обръщат за помощ, в случай че попаднат в беда, изисква провеждане на целенасочени обучения сред уязвимите общности. Нужно е да се осигу-

ри закрила на най-уязвимите деца и техните семейства чрез достъп до качествени услуги като здравеопазване и образование. В сферата на законодателството е необходимо да се направят още промени относно третирането на децата като жертви на трафик, дори когато са извършили престъпление, в повечето случаи под принуда. Децата жертви, които са задържани, трябва да имат достъп до правна защита и услуги, които да им помогнат да се възстановят и реинтегрират.

Нужни са и промени в начина на мислене и общите нагласи на обществото, които водят до неравенство между половете, което от своя страна допринася за трафика на хора. Общността, и най-вече нейните най-уязвими компоненти, трябва да знаят, че е недопустимо семейства да продават децата си с цел проституция, работа и просия. Властите и доставчиците на услуги за деца трябва да са запознати с проблемите на трафика на хора и сексуална експлоатация и да са в състояние да ги адресират.

Родителите, учителите, социалните работници и местните лидери трябва да предоставят информация на децата. Представителите на туристическия сектор също трябва да са запознати с опасностите за децата в бизнеса и да са в състояние да ги адресират и предотвратяват чрез добро сътрудничество с властите.

В заключение – истината за сексуалната експлоатация на деца е много по-горчива от казаното до тук. Докато четете тези редове поне едно дете става жертва на сексуално насилие в световен мащаб. Проявата на отговорно отношение на всеки един от нас обаче може да промени много детски съдби.

Законодателството относно проституцията в България: проблеми и перспективи

Васил Миков

Независимо че е сравнително малка европейска държава, през последното десетилетие България се нареди на едно от челните места в нерадостната статистика по трафик на хора с цел сексуална експлоатация. По брой жертви на това престъпление страната ни заема водещо място в редица страни от ЕС, а напоследък български жертви бяха идентифицирани и в САЩ и ЮАР. Делът на българските граждани, установени като жертви на трафик с цел сексуална експлоатация в Германия, Холандия и Белгия, е съпоставим с дела на граждани на Русия, Украйна, Полша и Румъния, чието население е в пъти по-голямо от българското¹.

Изследването на детерминиращите фактори за застрашителното нарастване на броя на българските граждани – жертва на трафик с цел сексуална експлоатация в чужбина, извежда на преден план пряката връзка между това престъпление и тревожно нарасналата след 1990 г. проституция в България. Анализът на двете явления показва, че в българските условия те трябва да се изследват заедно, тъй като са пряко свързани и на принципа на скачените съдове взаимно си влияят. Освен това от 2002 г. чрез инкриминиране на т. нар. вътрешен трафик (чл. 159б НК) е налице и съвпадение на обективните и субективни признаци на основните престъпни състави, предвидени за борба с тези явления. Ръстът на девиантното явление проституция като част от всеобхватната криминализация на българското общество, попадането на проституцията под контрола на организираната престъпност и свързването ѝ с международните мрежи, обслужващи експлозивно нарастващата световна сексиндустрия, водят до увеличаване на трафикираните жени и момичета от България². Криминалогическата прогноза за развитието на тези две свързани явления, разкриващи общ комплекс от проблеми, е лоша. Не са овладени факторите, които ги благоприятстват – високите нива на криминализация и силното влияние на организираната престъпност в българското общество. Остава факт голямата разлика (повече от осем пъти) в доходите у нас и в раз-

¹ Т. Безлов, Ф. Гунев, Г. Петрунов, Е. Ценков и М. Цветкова. Организираната престъпност в България: пазари и тенденции. София 2007. стр. 92. Според авторите на доклада мащабите на проституцията в страната се очертали за пръв път от информация за български момичета, жертви на сексуална експлоатация, които потърсили помощ в Западна Европа.

² По оценка на авторите в посочения доклад Организираната престъпност в България: пазари и тенденции (стр.143) приблизителният брой български граждани, проституиращи вътре в страната, е 7000-9000, в чужбина- 18 000 – 21 000, а делът на приходите от тази дейност съставлява между 3,6 и 7,2% от БВП на страната и възлиза на сума между 900 млн. и 1,8 млрд. евро, като се допуска, че може да надхвърля 3 млрд. евро.

Витите страни, както и наличието на огромен пазар на сексиндустрия в европейските страни, особено в Германия, Холандия и Гърция, където проституцията е регламентирана.

I. Историческо развитие на законодателните подходи към проституцията в България

1. Период на регламентаризъм – 1878-1918 г.

До началото на 90-те години на XX в. България не е имала особени проблеми с проституцията. Тя е преди всичко градско явление, а до късно страната е с преобладаващо селско население с изключително здрав морал.

От Освобождението през 1878 г. до Първата световна война държавата не се ангажира пряко с въпроса, а натоварва общините да решават проблема по свое усмотрение. Така се възприема широко разпространената по това време в Европа система на регламентация (изрично разрешителен режим), основаваща се на схващането, че проституцията е неизкоренима и затова е по-добре да бъде легализирана и ограничена от медицински и административен контрол, който да намали отрицателното ѝ морално и физическо въздействие върху обществото. Всички проституиращи доброволно или служебно се записват в списъци в полицията и периодично се преглеждат за венерически болести, като болните се изолират до оздравяването им. За да се намали отрицателното морално въздействие на проституцията върху обществото, тя се изолира в публични домове, в определен квартал или улица и се подчинява на поредица от ограничения. Тайната проституция, т.е. тази извън публичните домове, се подлага на преследване.

В Наказателния закон (НЗ) от 1896 г. в дял „Разврат“ на глава XIV в чл. 228 за престъпление е обявено сваждането към блудствени действия и съвкупление без оглед на това каква е целта – користна или друга, когато се отнася до лица с неукрепнала психика, в зависимо положение или роднини. Съдържател на публичен (блуден) дом носи отговорност, ако приеме в свой дом лице от женски пол, без да го предупреди за своите действия на занятията, което се упражнява там, и то в присъствието на представител на местната полиция (чл. 484 от НЗ), а за лице от женски пол се предвижда наказание, „ако се занимава с блудство във вид на занаят, без да е записано в числото на блудниците, или което, бидейки записано в числото на блудниците, наруши някоя от полицейските наредби, издадени за спазване на здравето, общественения ред и приличие“ (чл. 485 от НЗ).

2. Период на аболиционизъм (мълчаливо разрешителен режим) – 1918-1944 г.

След войните (1912-1918) и последвалите криза, глад и безработица броят на проституиращите жени у нас нараства. През 20-те години е установен и канал за „бели робини“, който води през Бургас до Марсилия. Разрастването на корупцията води до това, че проституцията постепенно е овладяна от действащи и бивши полицейски офицери. През този период въпросът за борбата срещу явлението е поставян остро от либералното обществено мнение. Възприет е модел на аболиционизъм (мълчаливо разрешителен режим), като не съществува специален

закон за проституцията, а се прилагат разпоредби от Закона за народното здраве (1929), Закона за администрацията и полицията (1925) и Наказателния закон (1896). Приоритет получават мерките, насочени към преследване на сводниците, а отношението към проституиращите, които не демонстрират явно дейността си, е подчертано меко. Забранява се отварянето на публични домове, като нарушителите се наказват като сводници.

Така или иначе, и преди войните (1912-1918 г.), и след тях проституцията остава явление, което не успява да пусне дълбоки корени в начина на живот на българското общество. За това спомагат, както патриархалният морал, така и трезвата и разумна политика на централната и на местната власт, които възприемат регулативните модели, прилагани в Европа. През този период се водят остри дискусии за начините на борба. Либералното обществено мнение критикува полицейските методи за контрол, писатели посвещават свои творби на темата за проституцията, а интелектуалци я изследват задълбочено, като своеобразен връх бележи книгата „Проституцията и борбата с нея“ (1936) на Вяра Златарева.

3. Период на прохибиционизъм (забранителен режим) – 1944-1990 г.

След 9 септември 1944 г. в Народна република България проституцията се разглежда като пряко наследство от буржоазно-капиталистическия начин на живот. Направен е опит тя да бъде радикално унищожена, като са възприети тезите, господстващи в Съветския съюз – че тя е тясно свързана с капиталистическата форма на стопанство и наеман труд и че борбата с нея означава борба с нейните причини, т.е. с капитала, частната собственост и разделението на обществото на класи. През март 1945 г. се приема извънредно законодателство от Министерския съвет. Това е Наредбата закон за трудововъзпитателните общежития, съгласно която за битово разложение проституиращите, сводниците и сутеньорите се изпращат на принудително трудово възпитание в специални колонии и лагери.

През петдесетте и шестдесетте години се приемат нови наказателноправни разпоредби, но определящ остава стриктният контрол от страна на милицията. В новите норми се наблюдава смесване на целите – част са насочени към преследване на експлоатацията на чужда проституция, а други са предвидени за борба с нарушенията на социалистическия морал без да имат връзка с нея. В тези норми личи аскетизмът, който се проповядва от управляващия режим към интимните отношения в живота на социалистическата личност. В приетия през 1951 г. Наказателен кодекс в раздел „Разврат“ (чл. 175, ал. 1) се предвижда наказание лишаване от свобода до пет години за този, който склонява лице от женски пол към проституция или свожда към блудство или съвкупление. В този текст личи силното влияние на стария чл. 228 от НЗ от 1896 г., но докато по НЗ се наказва свождането към блудствени действия или съвкупление на уязвими поради ниска възраст или зависимост лица, то в текста от 1951 г. се инкриминира вече (освен склоняването към проституция) и изобщо свождането към всякакви блудствени действия и съвкупления. За борба с публичните домове се въвежда ал. 2 на чл. 175 от НК (1951), която предвижда наказание лишаване от свобода до 10 години и глоба до 2000 лв., както и конфискация на част или

цялото имущество за този, който открие или поддържа място за разврат от какъвто и да е вид.

През този период настъпват промени в масовото съзнание. Резултат дава и работата на гържавата по социализацията на жените, занимавали се с проституцията до този момент. Явлението в масовите му проявления е сведено до минимум, като практически почти не съществуват публични домове и лица, експлоатиращи чужда проституция, но то се съхранява в латентни форми – проституиращи се срещат в големите градове, сред ромското малцинство и в създаващите се туристически комплекси. Официално властите в духа на времето отричат наличието на проституция в страната. Признава се все пак наличие на жени с неморално поведение.

При такава картина на обществените отношения, свързани с проституцията и способстващите я престъпления, се приема Наказателният кодекс от 1968 г., действащ и до днес. Неговото регулиращо действие в тази сфера се допълва от недемократичния Закон за народната милиция от 1976 г., съгласно който по отношение на „лица, които водят системно неморален живот“ се прилагат превантивни административни мерки със заповед на началника на окръжното управление на милицията. Мерките включват забрани – например да се напускат, да се живее в тях или да се посещават определени населени места или техни части, обществени заведения като ресторанти и хотели, да се напуска жилището в определени часове от денонощието. Системното нарушаване на такива мерки води до наказателна отговорност³.

В раздел „Разврат“ на НК от 1968 г., както и в този от 1951 г., липсва норма, изрично забраняваща проституцията. Текстът на чл. 155, ал. 1 от НК възпроизвежда текста на чл. 175, ал.1 от НК от 1951 г., но с оглед промените се условия намалява наказанието лишаване от свобода от „до пет“ на „до три години“ – и предвижда три престъпни състава на престъплението „сводничество“, обединени в един текст с алтернативен съюз „или“:

1) склоняване на лице от женски пол към проституция. Това е основният текст в българското наказателно право, насочен срещу експлоатацията на чужда проституция. От обективна страна деецът въздейства психично върху лице от женски пол с цел да го мотивира да участва в съвкупление или в блудствени действия срещу получаване на материална облага⁴. Престъплението е формално – за довършеността му не е необходимо жената да е взела решение да проституира. Престъплението е умишлено – деецът цели лицето да вземе решение за проституиране. Необходимо е да се констатира, че деецът чрез своето поведение е склонявал пострадалата към полови отношения срещу заплащане.

2) вторият и третият престъпен състав се свеждат според текста на закона до „свождане към блудствени действия или свождане към съвкупление“. Тези престъпни състави нямат отношение към проституцията, не са се прилагали в практиката и имат друго предназначение .

³ Закон за народната милиция. ДВ бр.80 от 9.11.1976 г.

⁴ Стойнов, Ал. Наказателно право. Особена част . СИЕЛА. София. 2003. стр.171

Текстът на чл. 175, ал. 2 от НК от 1951 г., предназначен за борба с публичния дом (място за разврат) като форма на престъплението сводничество, се заменя с ал. 2 на чл. 155 от НК от 1968 г., предвиждащ наказание за този, който предоставя систематически помещение на различни лица за полови сношения или за блудствени действия⁵. Санкцията е намалена от „до десет години“ на „до пет години“ лишаване от свобода, а доказването е затруднено с изискването за системност на предоставянето. В случая не се изискват корисни подбуди или друг елемент на експлоатация на чужда проституция. Докато под „място за разврат“ по чл. 175 ал. 2 от НК от 1951 г. се е приемало такова помещение, в което „жената извършва развратни действия срещу заплащане“ (проф. Ненов), след 1968 г. такъв критерий липсва и в обсега на нормата попадат всички форми на полово общуване⁶. Разпоредбата на чл. 155 от НК и в двете си алинеи не изисква корисни мотиви или материална изгода и въпреки че в обсега ѝ попадат и престъпления, способстващи проституция, води до неоправдана намеса в личния живот на гражданите. Чрез този текст законодателят е обявил за престъпления и деяния, които не разкриват обществена опасност и са от сферата на интимния живот на хората.

В НК от 1968 г. проституцията (която, казахме, не е наказуема според разпоредбите в раздел „Разврат“) и сводничеството се преследват като форми на отрицателното явление „паразитизъм“ и „тунеядство“. За това е създадена разпоредбата на чл. 329, ал. 1 в гл. X на НК „Престъпления против реда и общественото спокойствие“ – „пълнолетно работоспособно лице, което продължително време не се занимава с общественополезен труд, като получава нетрудови доходи по непозволен или неморален начин, се наказва с лишаване от свобода до две години или глоба“. Тази норма е типичен случай, при който несъобразяването с определен конституционен принцип се въздига в престъпление. Принциплът е задължението да се полага труд. Според Конституцията на НРБ от 1947 г. (чл. 73 ал. 4) всеки гражданин е длъжен да се занимава с общественополезен труд и да работи според своите сили и способности. Това е основно задължение на гражданите и то се възпроизвежда и в следващата конституция от 1971 г.⁷ Разпоредбата на чл. 329 ал. 1 от НК продължава да се прилага и през 70-те години, подсъдимите са предимно жени. Това е единственият текст в Наказателния кодекс по това време, по който броят на осъдените жени надвишава този на мъжете⁸. За правилното прилагане на тази разпоредба Върховният съд (ВС) на НРБ приема и тълкувателно решение №29/84 г. на ОС на НК, в което уточнява, че „неморални са доходите, придобити чрез проституция, сводничество, просия и др. Продължителността на срока за не-

⁵ Според Корнажев, П. „Полови престъпления“. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. София. 1995. стр.53, този текст е от 1946 г. и е бил включен в закона за борба с венерическите болести (чл. 29)

⁶ Според ВС на НРБ, Решение №57 от 2.01.1971 г. по н.г. №753/70 г. 2 н.о. Съдебна практика. Наказателни дела. Том 7. СОФИ-Р. Стр. 464 за състава на престъплението по чл. 155 ал. 2 НК е достатъчно деецът да съзнава, че системно предоставя помещения на различни лица за полови сношения или за блудствени действия, че няма значение, че развратните действия се извършват от този, който предоставя помещението, че само той е вършил тези действия и че жените са се отдавали доброволно, без да е упражнявано насилие.

⁷ чл.58 от Конституцията на НРБ от 1971 г.

⁸ Хинова Т. „Престъпни посегателства срещу обществения ред“. София. 1976. стр.152

упражняване на общественополезен труд по чл. 329 НК трябва да бъде най-малко четири месеца на една година, независимо дали с прекъсване, или не. Разграничителният критерий между административното нарушение по чл. 40а ЗНМ и престъплението по чл. 329 НК е степента на обществената опасност на деянието и дееца, проявявани във всеки конкретен случай“

При действието на посочената Наредба-закон от 1945 г., на Закона за народната милиция от 1976 г. и разпоредбите на НК от 1951 и 1968 г., между които и тази на чл. 329 ал. 1 от НК, режимът на регулация на проституцията в периода 1944-1990 г. може да бъде определен като противоречив и двойствен, привидно и формално аболиционистки (липсва наказателноправна норма, насочена пряко срещу проституирането), а реално прохибиционистки, забраняващ и преследващ проституцията във всичките ѝ форми. Отричането на явлението като присъствие в социалната действителност води до липса на научни изследвания по темата през тези десетилетия. Основни инструменти за борба с проституцията са административните мерки на милицията, прилагани за аморално поведение, и преследването на проституиращите за социален паразитизъм по чл. 329 ал. 1 от НК. Като последици от това, наблюдаващи се и до днес, се явяват неразвитата система от норми и бедната съдебна практика.

Към края на този период с отслабването на режима проституцията се разраства и според едно изследване към 31 март 1987 г. в България са регистрирани 3131 проституиращи жени, за които се смята, че поддържат контакти главно с чужденци. Според това изследване само 3% от проституиращите са посочили, че имат сводник⁹.

II. Наказателноправни аспекти на противодействието на престъпленията, свързани със сексуална експлоатация, в периода на демократичните промени

1. Промени в завареното законодателство, регулиращо проституцията и способстващите я престъпления

След 1990 г. полицията изоставя репресивните мерки срещу проституиращите жени и явлението започва да се развива, масовизира и постепенно да се овладява от организираната престъпност. Този процес е разпознат и регистриран от българските криминолози¹⁰, но увеличаването на социалната дезорганизация, нарастването на престъпността и усложняването на нейната структура, паралелно с намаляването на активността на органите за борба с престъпността, не позволяват ефективно противодействие. В началото на 90-те години местата, които предлагат платени сексуални услуги в страната, „внасят“ прос-

⁹ Д-р Георгиев, Л. „Проституцията и финансирането на организираната престъпност“. сп. Общество и право. 9/2004

¹⁰ В доклад, изготвен в Съвета за криминологически изследвания и изнесен на конференция на 27.02.1992 г. в София на тема „Организираната престъпност – проблеми, превенция и контрол“ се посочва, че е налице висока степен на организираност на проституцията у нас и нейното интернационализиране, в страната пребивават чужди гражданки със своите сутеньори, под прикритието на импресарска дейност се извършва търговия с хора по направленията Западна Европа и Гърция/Кипър. По неокончателни данни в чужбина са изведени няколко хиляди български гражданки.

титутуращи жени от Русия, Украйна и Молдова. През този период много разпространено е насилието при склоняване към проституция при българските момичета, които се набират от социално най-слабите слоеве – от ромски произход, от малки населени места. Смята се, че още към 1995 г. основните структури на организираната престъпност са се споразумели за общи цени на предлаганите сексуални услуги и са определили на съществуващите публични домове криминална рента под формата на такса за охрана¹¹. Пак по това време чуждестранни и международни своднически мрежи свързват българския пазар на сексуални услуги с този на Централна и Западна Европа. В началото доминират албански мрежи, но определящо влияние за организацията на българската проституция оказва рускоезичната организирана престъпност.

През 1991 г. за пръв път прозвучава призив проституцията да бъде легализирана, като се приеме закон. В следващите десет години проституцията не е политически актуален въпрос и се развива в голяма степен невидимо за обществото и държавата, въпреки че явлението силно се разраства, особено след политическата и икономическа криза от 1996-1997 г. Отношението на хората към проституцията се променя, утвърждават се нови ценности и поведенчески стратегии, допускащи проституирането като начин на живот, осигуряващ жизнен стандарт и статус. За съжаление, през този период процесите не се изследват, липсват качествени знания и като следствие липсва и ясна социална и наказателна политика. Не се осъзнават опасностите от експлоатацията на чужда проституция и интересите на организираната престъпност в тази сфера. Най-съществените промени в завареното през 1990 г. законодателство се извършват главно под външен натиск, но те не са в състояние да преодолеят в пълен размер заложените в него несъвършенства.

Основният текст, предвиден за борба с престъплението „сводничество“ – чл. 155 от НК, е изменян общо седем пъти от влизане в сила на НК от 1968 г., като само едно от измененията е от 1982 г., а останалите са след 1990 г. Три от тези изменения са посветени на привеждане на размера на наказанието глоба в съответствие с променените от инфлацията стойности на българската национална валута. Някои от измененията пораждаат спорове и съмнения за недобросъвестност при формулиране на целите, които се преследват с тях.

От 2002 г. (ДВ бр. 92) съществува нова ал. 3 на чл. 155 от НК, в която са предвидени по-тежки наказания – лишаване от свобода от една до шест години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева, когато деянията по първите две алинеи са извършени с користна цел. Това е текст, чиято цел е да увеличи размера на наказанието за сводничество, допускайки една рядко проявяваща се в живота хипотеза на безкористно склоняване към проституция. Той потвърждава виждането на законодателя, че общественноопасни и престъпни са и създаването на условия за установяване на сексуална връзка, и предоставянето на помещение за такава връзка, без да е налице користна цел, т.е. хипотези, в които липсва елемент на експлоатация, липсва обществена опасност, и наказателното преследване по които се явява анахронизъм.

¹¹ Кристи Петрова. сп. Тема. „Добрите лоши момчета“. бр.7 2004 г.

През 2002 г. най-после се променя ал. 1 на чл. 155, като изразът „лице от женски пол“ се заменя с „другиго“ и така защитата се разпростира и по отношение на мъже, склонявани към проституция и свождани към блудствени действия и съвкупления. Но пак през 2002 г., за съжаление, се отменя норма, въведена през 1997 г. (нова ал. 3 на чл. 155) и регламентираща като по-тежко наказуем състав публичната реклама на помещение, предоставяно на различни лица за полови сношения или за блудствени действия. Тази норма, въвеждаща квалифициран състав, е била полезна като мярка срещу масовото рекламиране в средствата за масова информация и е могло да се очаква да формира наказателната политика на държавата поне по отношение на клубната проституция.

Друго подобно изменение е това от август 2006 г. (ДВ бр. 75), влязло в сила на 13 октомври 2006 г., което намалява драстично наказанията за сводничество, ако за целта не са употребени наркотици, като квалифицираните състави се отнасят само до случаите, когато склоняването към проституция, към блудствени действия и съвкупление е станало чрез принуда на лицето към употреба на наркотични средства или техни аналози. Същевременно се намаляват наказанията, когато лицето е действало по поръчение на организирана престъпна група, по отношение на малолетен, непълнолетен или невменяем, по отношение на две или повече лица или повторно. Преди изменението в тези случаи са предвидени наказания от десет до двадесет години лишаване от свобода, както и глоба от сто до триста хиляди лева. След изменението наказанията вече са от една до шест години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева. Очевидно се стеснява приложното поле на тежко наказуемите състави, тъй като хипотезата, при която лице е склонено или принудено към употреба на наркотични вещества с цел проституиране, съвкупление, блудствени действия и пр., е много рядка и трудна за доказване. В мотивите за изменението вносителите твърдят, че то е просто редакционно и дава по-голяма яснота на текста, но не е известно да е имало противоречива съдебна практика преди това¹². Впоследствие с нова поправка се връщат старите разпоредби.

През този период се създават квалифицирани текстове, които предвиждат утежнена отговорност за склоняване към проституция и свождане към блудствени действия и съвкупление (чл. 155, ал. 1, т. 1) от лица, които действат по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група, или по отношение на лице, ненавършило 18 години или невменяем, по отношение на две или повече лица, повторно, при условията на опасен рецидив. Сериозно нарастват санкциите за извършени престъпления по основните текстове на чл. 155 от НК като в някои хипотези достигат и до лишаване от свобода от 10 до 20 години и глоба от сто хиляди до триста хиляди лева. По-тежката квалификация произтича от задължението на нашата страна по изпълнение на Конвенцията срещу транснационалната организирана престъпност (ратифицирана от РБ ДВ бр. 42 от 2001 г.).

¹² Посоченото изменение довежда до драстично намаляване на размера на определените вече наказания по делата на рапъра Иван Главчев – Ванко 1 и фолкпевица Кондъо Савов, но влияе и по отношение на размера на наказанието по всички престъпления по този текст, извършени до 13.10.2006 г. тъй като се явява по-благоприятен закон по смисъла на чл. 2 ал. 2 от НК.

През 2009 г. (ДВ бр. 27) в нов чл. 154а е криминализирано извършването чрез даване или обещаване на облага на блудствени действия или съвкупление с непълнолетно лице, което се занимава с проституция. Предвидено е наказание „лишаване от свобода“ до три години. Логическото тълкуване на този текст поставя някои проблеми. Обществената опасност би била по-голяма, ако не се поставя условието непълнолетното лице да се занимава с проституция, защото в случая използването му за разврат чрез предоставяне на облага би означавало въвличане в проституция – несъмнено по-опасна за обществения интерес дейност. За непълнолетното лице, което се занимава с проституция, това е отминал етап. Но наказателна отговорност очевидно не се предвижда, ако лицето не се занимава с проституция, освен ако не се приеме, че извършването на самото престъпление вече не означава това. Ще се наложи правозащитните органи да събират доказателства, че непълнолетното лице се занимава с проституция. Дали това лице ще сътрудничи при събирането им? Вероятно ще се констатира трудност при тълкуването и практическото прилагане на този текст. Все пак появата му показва еволюция в разбирането на законодателя в посока, че отговорност може да носи и лицето, което търси и получава сексуални услуги. Подобни проблеми могат да се очакват и при прилагането на новата разпоредба по чл. 158а от НК (ДВ бр. 27 от 2009 г.), приета за защита на непълнолетни или групи от такива лица от набиране или принуждаване да извършват полови сношения, блудствени действия, мастурбация, содомия, сексуален садизъм, мазохизъм или похотливо показване на човешки полови органи.

Паралелно с текстовете в раздел „Разврат“ на главата „Престъпления против личността“, в сила е и разпоредбата на чл. 329, ал. 1 от НК. Текстът не се прилагаше от началото на 90-те години, защото практикуващите юристи разбираха, че този състав на престъпление не съответства на променените общественоекономически условия – силно нарасналата безработица, промените в общественения морал и в отношението към проституцията, повлияни не на последно място и от регламентацията ѝ след 2000 г. в Германия, Холандия и съседна Гърция¹³. След петнадесетгодишно прекъсване през 2005 г. разпоредбата на чл. 329, ал. 1 от НК започна отново да се прилага, първоначално в района на Апелативна прокуратура Пловдив, а напоследък и в цялата страна. Тъй като тези дела в масовия случай приключват със споразумения и с глоби, наложени по административен ред, ВС на РБ не е изразил становище по приложимостта на този текст, но има десетки произнесени присъди¹⁴.

¹³ Съгласно § 3 ал. 1 от преходните и заключителни разпоредби на Конституцията от 1991 г. разпоредбите на заварените закони се прилагат, ако не противоречат на Конституцията. В Конституцията на РБ от 1991 г. липсва задължение за полагане на обществененополезен труд. Предвидено е право на труд в чл. 48 ал. 1 от НК. Но поради специфичния характер на наказателните норми те не могат и да бъдат отменени на основание само на това, че разпоредбите на Конституцията имат непосредствено действие. чл. 5, ал. 2.

¹⁴ В мотивите към решение, с което 32-годишната Г.Х. е освободена от наказателна отговорност и е наложено административно наказание глоба в размер на 500 лева за престъпление по чл. 329 ал. а от НК, съдът е приел: „Обвиняемата Г.Х. през пролетта на 2006 г. била безработна, не могла да си намери работа и решила да си набавя парични средства за издръжка, като предоставя сексуални услуги срещу заплащане на различни граждани...“. Но има произнесени и присъди с наказание лишаване от свобода, което трябва да се изтърпи ефективно, защото лицето вече е било осъждано.

През 2006 г. в България започва дискусия за приемане на специален закон за проституцията по инициатива на Националния борд по туризма и парламентарната комисия по въпросите на децата, младежта и спорта, а на следващата година се създава работна група в МВР, която да подготви законопроект за регулация и контрол на проституцията. Изказват се мнения, че проектозаконът има за цел не да легализира проституцията, а да я постави в рамка, в която тя да бъде контролирана и да бъде по-лесно приета от обществото, а също и че трябва да се държи сметка, че в България повечето жени проституират доброволно и отказват да свидетелстват, което прави разследването изключително трудно. Освен това са изтъквани аргументи за необходимостта от медицински прегледи и събиране на данъци. Прави впечатление различието в аргументите, които се използват в страните, приели регламентацията в Западна Европа. Там като приоритетна цел е посочена грижата за правата на проституиращите жени и подобряване на условията, в които извършват своята дейност. В някои европейски държави изрично са забранени регистрацията и задължителните медицински прегледи – например в Италия, а в Холандия, където проституцията е разрешена, няма изискване за задължителни медицински прегледи. Дебатът за регламентацията (напоследък и за криминализацията) на проституцията периодично се подновява и е една от причините за нерешаване на натрупващите се проблеми, защото се смята, че с приемането на закон ситуацията радикално ще се подобри.

Режимът на регулация на проституцията през периода на демократичните промени в българското общество следва да бъде определен като аболционистки (мълчаливо разрешителен) през периода 1990-2005 г., а след това, с възобновяване на практиката по прилагането на разпоредбата на чл. 329, ал. 1 от НК за наказване на проституиращите жени, като забранителен, прохибиционистки. През последните години беше възкресен свойственият подход от годините на тоталитарния режим, за който е характерна, от една страна, липса на изрична забрана на проституцията, а от друга – преследване на проституиращите.

2. Наказателноправни аспекти на противодействието на трафика на жени с цел сексуална експлоатация

Във вътрешното ни законодателство мерките за противодействие на трафика на хора са изградени на две нива. На първото е позитивноправната уредба в Закона за борба с трафика на хора (обн. в ДВ, бр. 46 от 20.05.2003 г.), съдържащ административнонаказателни норми. Целта на закона е да уреди взаимодействието, правомощията и задачите на държавните органи, осигуряващи дейност в борбата с трафика на хора; статута и задачите на приютите, центровете и комисии по този закон за предоставяне на закрила и помощ на жертвите на трафик на хора; мерките за неговото предотвратяване и противодействието му; мерките за закрила и помощ на жертвите, особено на жени и деца; предоставяне на статут на специална закрила на жертвите на трафик на хора, които сътрудничат на разследването. Към Закона за борба с трафика на хора са приети и Правилник за организацията и дейността на националната комисия за борба с трафика на хора и Правилник за приютите за временно нас-

маняване и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафика на хора¹⁵.

Второто ниво е изградено с измененията и допълненията на Наказателния кодекс от 13 септември 2002 г. чрез добавяне на нов раздел на глава втора от особената част (чл. 159а – 159г), озаглавен „Трафик на хора“. Промените са в съответствие с изискванията на Протокола за трафика на хора, особено на жени и деца (известен като протокола от Палермо), с който се допълва Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност от 2000 г. (ратифицирана. ДВ бр. 42 от 2001 г.).

Непосредственият обект на посегателство при тези престъпления е усложнен. Трафикът на хора засяга различни групи основни права на човека, свързани с различни аспекти от неприкосновеността и свободата на неговата личност¹⁶. В чл. 159а, ал. 1 от НК е възпроизведено определението за трафик на хора, посочено в Протокола от Палермо – „набиране, транспортиране, укриване или приемане на отделни лица или групи от хора с цел да бъдат използвани за принудителен труд, за отнемане на телесни органи, за да бъдат сръжани в принудително подчинение и с цел използването им за развратни действия“. Именно с оглед на последната цел – използване за развратни действия, трафикът на хора с цел сексуална експлоатация се различава от другите му форми. Според българския законодател при изброените действия престъплението е налице независимо от съгласието на пострадалите. Според утвърденото разбиране в света трафик на хора е осъществяване на някоя от формите на изпълнителното деяние, посочено в чл. 159а от НК, но при използването на специален метод – измама, насилие, изнудване или отвлечане, което в нашия НК не е предвидено като съставомерен елемент от обективната страна на престъплението. В Закона за борба с трафика на хора определението за трафик е съобразено с общоприетото виждане и в него се включва и използването на принудителен метод. Липсата на посочени специални методи за принуда на жертвата при дефиниране на престъплението в НК и в същото време различното тълкуване на понятието в друг правен акт следва да се отчете като законодателна несполука. Следва да се помисли за синхронизиране на дефинициите на понятието „трафик на хора“ в различните актове¹⁷.

В раздела са предвидени две престъпления, като с чл. 159б от НК е проведено разделение на трафика на „вътрешен“ и „външен“ съобразно това къде се осъществява експлоатацията – на територията на страната или извън нея.

¹⁵ В „Генезис, развитие и проявни форми на организираната престъпност в България“. 2005, НСЛС посочва като проблем по прилагането на Закона за борба с трафика на хора това, че Комисията е с много високо ниво на състава ѝ – председател е вицепремиер, а в нея са включени заместник-министри от почти всички министерства, заместник-главен прокурор и заместник-председател на ВКС. За разлика от България в други страни подобни централни органи са изградени на експертно равнище.

¹⁶ Д-р Ива Пушкарлова. Действащото българско законодателство относно престъпната дейност по трафик на хора в „Справедлив процес за жертвите на трафик“. София. 2009. стр.89

¹⁷ Ралица Костадинова. Противодействие на трафика на хора (наказателно-правни аспекти). Правен преглед, бр.1/2005

При „вътрешен“ трафик по чл. 159а, ал. 1 от НК са налице четири форми на изпълнителното деяние – набиране, транспортиране, укриване или приемане на отделни лица или групи от хора.

От субективна страна престъплението се характеризира с два момента: а) пряк умисъл – деецът съзнава, че набира, транспортира, укрива или приема отделни лица или групи от хора; б) специфична цел – в конкретния случай да бъдат използвани за развратни действия. Наказанието е лишаване от свобода от една до осем години и глоба до осем хиляди лева.

Предвидени са шест квалифицирани случая: а) когато деянието е извършено спрямо лице, ненавършило осемнадесет години; б) чрез използване на принуда или чрез въвеждане на лицето в заблуждение; в) чрез отвлечане или противозаконно лишаване от свобода; г) чрез използване състояние на зависимост; д) чрез злоупотреба с власт; е) чрез обещаване, даване или получаване на облаги. Наказанието е лишаване от свобода от две до десет години и глоба до десет хиляди лева (чл. 159а, ал. 2).

Престъплението „външен“ трафик по чл. 159б ал. 1 от НК е двуактно и първият акт също се изразява в това, че деецът набира, транспортира, укрива или приема отделни лица или групи от хора. Вторият акт се състои в превеждане на тези лица или групи през границите на страната. Целта е същата, както по чл. 159а, ал. 1 от НК – да бъдат използвани за развратни действия, когато се касае за сексуална експлоатация. Наказанието е лишаване от свобода от три до осем години и глоба до десет хиляди лева. Тук са очертани същите квалифицирани случаи, както по чл. 159а, ал. 2, но наказанието е по-строго – лишаване от свобода от пет до десет години и глоба до петнадесет хиляди лева (чл. 159б, ал. 2).

Освен това за двете престъпления са предвидени два по-тежко квалифицирани случая: а) когато деянието представлява опасен рецидив; и б) когато е извършено по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група. Наказанието тук е най-строго – лишаване от свобода от пет до петнадесет години и глоба до двадесет хиляди лева, като съдът може да постанови и конфискация на част или на цялото имущество на дееца.

Вероятно с това разграничение на трафика на хора на „външен“ и „вътрешен“ се е целяла универсалност и всеобхватност на законовата уредба. Но поначало престъплението е транснационално и трансгранично по своята същност и за България е било задължение да приеме норми на защита именно от престъпления от международен характер¹⁸. Така разграничението е довело до трудности в практическото приложение на нормите по чл. 155, ал. 1 и чл. 159а, ал. 1, пр. 1 от НК поради невъзможност да се установи ясен разграничителен критерий между изпълнителното деяние по първия текст – склоняване към проституция или свождане към блудствени действия и първото изпълни-

¹⁸ В чл. 4 „Сфера на приложение“ на Протокола на ООН за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика на хора, особено жени и деца, допълващ Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност (протокол от Палермо) се казва: „Този протокол, в случай че не се предвижда друго, ще се прилага при предотвратяването, разследването... доколкото тези престъпления имат международен характер и включват организирана престъпна група, както и при защитата на жертвите на такива престъпления“.

телно деяние на престъплението „трафик на хора“ – „набиране с цел използване за развратни действия“. Направен е опит това положение да бъде преодоляно от Върховния касационен съд (ВКС) с Тълкувателно решение №2/2009 г.¹⁹

ВКС приема, че съставите на трафика на хора с цел използване за развратни действия и на склоняването към проституция с користна цел имат общ родов обект на защита и сходство на непосредствените им обекти на защита, както и общи обективни и субективни признаци. Склоняването към проституция с користна цел и набирането чрез склоняване на лице към проституция с цел използване за разврат се покриват, но с единствената разлика в обхвата на целта, а не в нейното съдържание. При трафика на хора тя е с по-широк обхват, защото експлоатацията на развратните действия има траен, системен характер, тъй като проституцията се използва като занаят, извършван трайно за даден период от време за облаги. При користната цел по чл. 155, ал. 1, предложение първо от НК в съзнанието на дееца са очертани същите представи, но за мотивирането на жертвата за инцидентни случаи на облагодетелстване чрез проституирането. Затова има поглъщане на обективните и субективни признаци на състава по чл. 155, ал. 3 във връзка с ал. 1, предложение първо НК от състава на чл. 159а, ал. 1, предложение първо НК. В този случай деянието ще се квалифицира по чл. 159а, ал. 1 НК по принципа на поглъщането, което изключва съвкупността от престъпления. В останалите случаи съставът по чл. 155, ал. 3 във връзка с ал. 1, предложение първо от НК ще се прилага като самостоятелно престъпление.

Включването на състава на престъплението „вътрешен трафик“ в НК води до постепенното ограничаване на приложното поле на разпоредбата на чл. 155, ал. 1 от НК и изключването ѝ от тази на чл. 159а, т.е. заличава се наказателноправната граница в подхода към две различни явления – проституция и трафик на хора с цел сексуална експлоатация²⁰. Предвидените наказания в двата текста са различни. Наказанията по основния състав и квалифицираните случаи по чл. 159а са по-строги от тези на „поглънатия“ състав и неговите квалифицирани случаи: от една до шест години лишаване от свобода и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева по чл. 155, ал. 3 във връзка с ал. 1 от НК, когато склоняването към проституция е извършено с користна цел, и от две до осем години лишаване от свобода и глоба от три хиляди до дванадесет хиляди лева по чл. 159а за набиране с цел използване за сексуална експлоатация. Тъй като са различни и квалифицираните състави, предвидени за всеки от двата текста, се поставя въпросът доколко е перспективно развитието и усъвършенстването на текстовете на престъпленията, способстващи проституцията в раздел „Разврат“ на глава II от НК.

¹⁹ В практиката изясняването на съдържанието на изпълнителното деяние „набиране“ е предизвикало сериозни затруднения – някои съдилища и прокуратури са приемали за „набиране“ и постигането и реализирането на уговорка между проституиращата и клиента. ВКС със свои решения е прекратил тази практика.

²⁰ По данни на прокуратурата през 2009 г. от 261 досъдебни производства за трафик на хора 133 са били за вътрешен трафик, а за 2008 г. тези числа са 219 и 110. Същевременно през 2005 г. са били образувани 124 досъдебни производства по чл. 155 от НК за сводничество, през 2008 г. те са 61, а през 2009 г. – 70. Виж Доклад за дейността на прокуратурата през 2009 г. и Статистика на ВКП.

С последните изменения на НК (ДВ бр.27/2009) беше криминализирано съзнателното използване на услугите на жертви на трафик (чл. 159в). Това беше задължение на България по Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора (ДВ бр.63/2007 г.)

III. Обща оценка на действащото наказателноправно законодателство срещу сексуалната експлоатация

Като цяло действащата наказателноправна уредба за борба с проституцията и трафика на хора с цел сексуална експлоатация не удовлетворява изискванията, особено относно гаранциите за демократичност и спазване на човешките права. Тя се състои от норми, приети в различни исторически периоди и условия, заимствани от правни системи с различна философия и традиция, без да са положени особени усилия те да бъдат съвместени и приведени в съответствие с изменилата се обществена действителност. Причина за това е преди всичко доскорошната липса на качествени знания за явленията, за тяхната национална специфика, а оттам и отсъствието на ясна наказателна и социална политика в тази сфера.

Специфични за България, по мнение на изследователи и експерти, са изключително високите нива на експлоатация в сферата на професионалната проституция. Това има своето обяснение. Тук, за разлика от други страни, е почти невъзможно жена да проституира, запазвайки парите за себе си, без да е принудена да предава голяма част от тях на други лица²¹. Смята се, че не повече от 5% от проституиращите жени у нас нямат сводник. В България много повече, отколкото другаде, проституцията е овладяна от организираната и свързана с конвенционалната престъпност. Корупционната обвързаност с държавните органи е особено силна. В големите градове и курортните центрове проституиращите жени правят обикновено всекидневни отчисления на сводниците, които на свой ред плащат седмична криминална рента на организираната престъпност, контролираща района, както и на местните полицейски органи.

За България е характерен вътрешнополитически идеен дефицит, породен отново от непознаване на отрицателните социални явления проституция и трафик на хора с цел сексуална експлоатация. Това показва не особено шумните дебати в политическите среди, останали в рамките на дихотомията „регламентация – забрана“. Ако политическите партии изразиха все пак някакво мнение относно исканията за разрешителен режим на проституцията, като се обявиха против него, то впоследствие не беше предложено нищо, от което да личи, че те имат някакви идеи относно ограничаването ѝ вътре в страната, което е ключов въпрос за успеха на усилията за борба с международния трафик на български жени. Проституцията вътре в страната трябва да бъде разглеждана като коренна причина за трафика с цел сексуална експлоатация и тази несложна констатация трябва да бъде в основата на стратегията за борба с престъпленията от този вид.

Обществото също не е запознато със сложния комплекс отношения, формиращи този девиантен феномен или има неправилни и неточни

²¹ Тази основна разлика между българската действителност и тази в чужбина се сочи в интервюта от самите проституиращи и сводниците им.

представи за него, както и множество предразсъдъци. Общоприето е виждането, че проституиращите са направили доброволно и съзнателно своя избор, докато най-често всъщност става дума за последен принудителен избор и за стратегия за оцеляване за жени, израснали в насилие и застрашени от социално отпадане поради бедност, неграмотност, бездомничество или дискриминация. Общественото мнение не гържи сметка за решаващата роля на престъпността, преди всичко на организираната и професионалната престъпност, която буквално филтрира жените и момичетата в определен възрастов диапазон в търсене на уязвими групи и лица, които могат да бъдат въвлечени в експлоатация и да носят печалба. Във фокуса на средствата за масово осведомяване присъстват преди всичко самите жертви на сводниците и трафикантите като предпочитана тема е размерът на материалната облага, реализирана чрез проституция.

Действията на полицията също показват неразбиране на проблемите или несъобразяване с тях, като обект на внимание е преди всичко уличната проституция. Жените, принадлежащи към тази група, са в най-тежко положение от гледна точка на условията, в които проституират, и същевременно срещу тях се провеждат най-много полицейски акции, като биват задържани за 24 часа на основание чл. 63 от ЗМВР, водят се наказателни дела по чл. 329 ал. 1 от НК²². Същевременно срещу клубната проституция, особено в София, която е 100% контролирана от организираната престъпност, не се наблюдават активни мерки.

Тези и много други причини водят или до неприлагането, или до противоречия и затруднения при практическото прилагане на наказателноправните норми. В подхода към проституцията и трафика на хора с цел сексуална експлоатация е видимо разкъсването на тясната връзка между двете явления, изкуственото им разделяне, както и наличието на големи диспропорции в реакцията на държавата и обществото, в отделените ресурси и в проявяваната търпимост към всяко от тях. Двете явления са близки, взаимопроникващи се, те взаимно се пораждават и си влияят. Няма съществена разлика в това къде ще бъде осъществявана сексуалната експлоатация – в родното място на жената, в друго населено място в страната или в чужбина. Разлика се наблюдава преди всичко в размера на незаконните приходи, получавани от паразитиращите върху явлението лица или организирани престъпни групи. Налага се изводът, че българското общество и държава са адекватно ангажирани с глобализираната форма на проституцията, изразена в трафик на жени с цел сексуална експлоатация, но по отношение на проституцията на територията на страната са дезинтересирани, апатични и инертни. Докато за противодействие на трафика на хора бяха създадени модерно законодателство и система от органи, които да го прилагат, по отношение на проституцията в страната законодателството остава почти непроменено от 1968 г. В тази му част то е едновременно неефективно и антидемократично и даже репресивно по отношение на пострадалите от престъпленията по чл. 155, ал. 3 и чл. 159а от НК.

²² Днес. Dir.bg. 19.08.2010 г. Задържаха 36“ жрици на любовта“ в София

Днес и утре. 22.07.2010 г. 27 труженички спипани за безделничество във Варна
В. „Труд“.14.10.2010 г. Гонят проститутките като през социалистическо

IV. Предложения за промени в законодателството за борба с престъпленията, свързани със сексуална експлоатация

При планиране на нашата работа основно трябва да бъде разбрането, че борбата с проституцията не трябва да бъде заменена с борба с проституиращите. Те са само жертви, или на определени социални условия, или на конкретни лица, извличащи печалба. Фокусът трябва да бъде преместен от пострадалите върху организаторите. Насоката на регулиране на проституцията и свързания с нея трафик на хора трябва да бъде ориентирана към премахване на всякакви начини за експлоатация на лицата, които проституират, предвиждане на мерки за защита им от организираната и професионална престъпност, които контролират това явление. Бъдещото законодателство трябва да включва норми, насочени към защита правата на човека и определящи като приоритет борбата не с проституиращите, а с експлоатиращите ги в лицето на сводниците и сутеньорите и организаторите и съдържателите на публични домове.

Анализите и изследванията през последните години разкриват подценяване на ролята и значението на публичните домове като основна организационна форма на сексуалната експлоатация, база за създаване на организирани престъпни групи, специализирани в тази и в други видове криминална дейност. В публичния дом се формира и от него се разпространява специфичната субкултура на проституцията, подравяща обществената нравственост и създаваща девиянтни стереотипи на отношенията между половете. Системата на публични домове в страната, свързана с криминалните пазари на сексиндустрията в други страни е сериозен пораждащ фактор на трафика на жени с цел сексуална експлоатация. Сега в НК липсва текст, по който да се привличат към отговорност лица за организиране и управление на публичен дом. На тази дейност с голяма обществена опасност се приравнява систематическото предоставяне на помещение на различни лица за полови сношения или за блудствени действия, извършено с користна цел по чл. 155, ал. 3 във вр. с ал. 2 от НК. Във Франция съществува текст, подобен на този, но и отделен за организиране на публичен дом.

С цел по-нататъшното усъвършенстване на наказателноправното противодействие на проституцията и привеждане на националното законодателство в съответствие с международноправните актове в раздел „Разврат“ на глава втора на Наказателния кодекс следва да се внесат изменения и допълнения в следните насоки:

- Да се декриминализира свождането към блудствени действия и съвкупления, както и предоставянето на помещения за такива действия като в изменения текст на чл. 155, ал. 1 от НК се предвидят състави за наказателно преследване на свождане, привличане и склоняване към проституция, без значение дали е налице, или не, користна цел. За защита на половата неприкосновеност на лица, ненавършили 18 г. и невменяеми да се инкриминира въвличането им в развратни действия – предишна ал. 3 на чл. 155 от НК (ДВ бр. 62 от 1997 г.). Да се увеличи санкцията по чл. 155, ал. 1 от НК чрез увеличаване на максимума на предвиденото наказание „лишаване от свобода“, така че престъпленията по всяка част от този текст да се отнасят към категорията „тежки“ с цел привеждане на системата от наказания в съответствие с на-

расналата относителна роля и тежест на тези престъпления и осигуряване на възможността да се използват специални разузнавателни средства при тяхното разкриване и доказване.

- Да се предвидят нови състави за борба с организирани форми на експлоатация на проституцията – създаване и управление на публичен дом, функционирането на публичен дом под прикритието на хотел, спортно или медицинско заведение, предоставянето на помещението или превозни средства, включително и отдаването им под наем, за организиране на експлоатацията на чужда проституция, преченето на проституиращо лице да спре да проституира, получаването на облага от чужда проституция (пасивно сутеньорство), предоставянето на информация за установяване на контакт с цел проституция или създаване на порнографски материали (рекламирането на проституция), наказуемост на приготвянето към създаване и управление на публичен дом, засилена отговорност при склоняване към проституция от съпруг или родственици, отмяна на разпоредбата на чл. 329, ал. 1 от НК. Отмяната на този текст е наложителна, тъй като присъствието му в НК ни превръща в единствените страни, заедно с Румъния в Европа, които преследват наказателно проституиращите, най-често жертви на сексуална експлоатация.

Ако се търси ограничаване на уличната проституция, схващана като нарушение на обществения ред, по-ефективно и справедливо би било да се приеме криминализиране на потреблението на сексуални услуги по примера на шведското и норвежкото законодателство, но когато предлагането е на публично място. Това би могло да стане след сериозна обществена дискусия, тъй като българското общество в момента е недостатъчно подготвено за такъв акт и почти не познава аргументи в негова полза. Съществуващите предразсъдъци относно причините, пораждащи проституцията, че тя е акт на индивидуален избор и проявление на лична свобода, както и дейност, присъща на пазарната икономика и на свободната стопанска инициатива, оневиняват до голяма степен в масовото съзнание потребителите на сексуални услуги.

В новата си редакция, съобразена с посочените предложения, чл. 155 от НК би изглеждал така:

чл. 155 (1) Които свожда, привлича или склонява друго лице към проституция, независимо от съгласието му, се наказва с лишаване от свобода от една до шест години и глоба от хиляда до пет хиляди лева;

(2) С наказанието по ал. 1 се наказва и този, който по какъвто и да е начин пречи на друго лице да спре да проституира;

(3) Същото наказание се налага и на този, който използва проституцията на друго лице, като получава облага от нея, независимо от съгласието на това лице;

(4) Проституция е всеки акт на блудствено действие или съвкупление, осъществен срещу облага за проституиращия или за друго лице;

(5) Когато деянието по ал. 1-3 е извършено:

1. от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група;

2. от баща, майка, възходящ, низходящ, брат или сестра, съпруг или лице, от което проституиращият е в зависимост;

3. чрез използване на наркотици;

4. по отношение на лице, ненавършило 18 години, или невменяем;

5. по отношение на две или повече лица;

6. повторно;

7. при условията на опасен рецидив;

наказанието е лишаване от свобода от две до осем години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева.

(6) Които открива, държи, управлява или финансира публичен дом (място за разврат от какъвто и да е вид) се наказва с лишаване от свобода от три до дванадесет години и глоба от 10 000 до 100 000 лева, като съдът може да постанови и конфискация на част или цялото имущество;

(7) Собственик или управител на хотел, заведение, спортен или медицински център или друго подобно място, който допуска то да бъде използвано за проституция, се наказва с лишаване от свобода от една до шест години и глоба от пет до петнадесет хиляди лева;

(8) Същото наказание се налага и на онзи, който по какъвто и да е начин предоставя другиму превозни средства, помещения, сгради, места или части от тях, като знае или предполага, че се използват за проституция;

(9) Приготовлението по ал. 6 се наказва с лишаване от свобода до три години и глоба от хиляда до пет хиляди лева;

(10) Когато деянието по ал. 6-8 е извършено при условията на т. 1, 6 и 7 наказанието е: в случаите на ал. 6 – лишаване от свобода от десет до двадесет години и глоба от сто хиляди до триста хиляди лева, като съдът може да постанови и конфискация на част или цялото имущество; в случаите на ал. 7 и 8 – лишаване от свобода от три до десет години и глоба от десет хиляди до двадесет и пет хиляди лева.

чл. 155а (1) Които, за да се установи контакт с цел проституция или за създаване на порнографски материали, предоставя в интернет или по друг начин информация, са наказва с лишаване от свобода от една до шест години и глоба от пет до десет хиляди лева.

Чл. 329 се отменя.

Във всички времена една от грижите на обществото е тази за ограничаване на проституцията. С появата на глобализираните ѝ форми – трафик на жени с цел сексуална експлоатация – за малка страна в състояние на демографска катастрофа като България създаването на ново ефективно законодателство в тази сфера се явява задача от първостепенна важност. Това законодателство, прилагано настойчиво, трябва да промени социалните възприятия и да формира ново правосъзнание, отхвърлящо стигматизиращите стереотипи и съсредоточаващо вниманието и усилията на държавата срещу експлоатиращите чужда проституция и трафикантите.

Проституцията в правовата държава: между агресивната забрана и равнодушното разрешение

Сравнителноправно изследване на нормативния режим на проституцията в Европа

Ива Пушкарова

Въведение

*„Докато у хората съжителстват едновременно парите и половата фрустрация, някои ще плащат на други, за да получат от тях удовлетворение“
(Джеймс Бовард)*

Всъщност проституцията не е най-древната професия. В примитивните общества тя не съществува, а по-късните ритуализирани полови контакти при храмовите мистерии не разменят сексуалност срещу материална облага, а обслужват религиозен култ.

В исторически утвърдения смисъл проституцията израства от мъгъща фантазия за сексуална наслада, достъпна чрез неформална уговорка за възмездност¹. Тя е особеност на общества, възприели нормативен принцип за регулиране на достъпа и разпределението на блага, осъзнати като ограничени, а някои от свързаните с интимността – и като забранени. Поради това проституцията поставя нормативно значими въпроси още пред най-ранните закони. Най-старият известен закон – Кодексът на Хамураби, XVIII век пр. Хр., урежда индивидуалното право на собственост на проституиращата жена върху придобитото, включващо и права за свободно разпореждане².

¹ Понятието е производно от латинската представка *pro* и глагола *statuere* и буквално означава „излагане“. Древногръцкият еквивалент (πόρνη – продавам) е в основата на понятието „порнография“. В староанглийския и старонемския език относимите думи са сродни на „желание“.

² За сравнение, такива права жената няма върху имуществото, предназначено

Исторически проституцията се разпознава като отрицателно явление, което общността посреща с политики, вариращи от мълчаливо пренебрежение до яростна религиозно-нравствена враждебност. Но тя оцелява въпреки атаките на цивилизацията. В западните юрисдикции въпросът за подходящия нормативен подход за ограничаването ѝ е поставен през XIX век със законите за здравеопазване и обществен ред на Франция и Великобритания, но едва в края на XX век изглежда Швеция успява да му отговори.

Това изследване си поставя за цел да установи съдържанието и да оцени ефективността на законодателните режими за противодействие на проституцията, прилагани в седемнадесет европейски държави: Великобритания, Германия, Дания, Естония, Исландия, Италия, Латвия, Нидерландия, Норвегия, Полша, Румъния, Словакия, Унгария, Финландия, Франция, Чешката република и Швеция. Елементи от правните режими на Австрия, Гърция, Испания, Ирландия и др. са ползвани при общия анализ³.

Държавите са избрани според критерии за демократично и правово устройство, преобладаваща принадлежност към континенталното право, разнообразие на формите на проституция, разнообразие на законодателните и политически подходи към нея и богатство на историческия опит. Избраният изследователски подход включва сравнително-правен и исторически анализ, правносоциологическа оценка на действието на закона, преглед на политическия произход на законодателните възгледи и др.

Резултатите от изследването са предназначени да подпомогнат политиките на българските институции по законодателно и административно противодействие на проституцията.

Глава 1.

Що е проституция според закона?

Установените законодателни подходи в изследваните държави по отношение на понятието за проституция са два.

1. Според първия подход понятието се използва, но не се дефинира (Германия, Естония, Нидерландия, Полша, Словакия). Създадените на тази основа текстове са бланкетни относно това понятие. Неговото съдържание е изяснено в правната доктрина или съдебната практика (Германия, Нидерландия, Полша) или правната система възприема гражданското му значение при прилагане на закона.

2. Според втория подход понятието се използва, като законът изрично го определя. Нормативните начини са два. Според първия, типичен за по-новото законодателство, определението е изведено в отделна пояснителна разпоредба (Великобритания). Според втория заглавието

от нейния баща за нейна зестра, ако той почине преди тя да сключи брак. В този случай зестрата се управлява от наследника на бащата по мъжка линия.

³ Приложенията, посветени на прохибиционисткия модел в Румъния, регламентаристките модели в Нидерландия, Германия, Латвия, Полша, Словакия и Унгария, аболционистките модели във Франция, Естония, Чешка република, Италия, Дания, Великобритания и скандинавските („шведски“) аболционистки модели в Швеция, Норвегия, Исландия, Финландия, не са част от тази публикация по решение на издателя.

на разпоредбата включва понятието за проституция, а самата разпоредба съдържа разгърнат синонимен израз (Дания, Италия, Унгария).

Законовите дефиниции са два вида според възгледа на законодателя за явлението (вж. Таблица 1).

Консервативните концепции, които гравитират около исторически традиционното разбиране за проституцията като морален въпрос и предпочитат еволюционни промени в законодателството, мотивират създаването на нравствено-нормативни определения. В тях законът клони към нравственото оценяване на проституцията като акт на полова разпуснатост при явен законодателен стремеж определението да е солидарно с общественото мнение. Подходът се предпочита в гържави, в които остротата на общественото противопоставяне относно регулацията на проституцията би застрашила ефективността на по-радикален закон.

Революционните закони, които рязко и радикално променят режима на проституцията, се ориентират към прагматично-описателни определения. Те са съсредоточени върху характера на дейността и користната мотивация и обективират амбицията на законодателя да предизвика коренна промяна в обществените разбирания за явлението, ако такава не е изградена в периода преди законовата промяна (Швеция).

Двата подхода са смесени в гържави, които възприемат елементи от радикалния законодателен подход, но по принцип следват консервативни възгледи, или чието законодателство е радикално нетърпимо към проституцията. При първите между новосъздадените и заварените разпоредби съществува езиково разминаване, което отразява започнала промяна във възгледа на законодателя за явлението (Дания, Унгария). При вторите проституцията е дефинирана прагматично, но е изрично криминализирана като престъпление против морала (само Румъния).

Таблица 1	ЗАКОНОВИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЗА ПРОСТИТУЦИЯ В ИЗСЛЕДВАНИТЕ ДЪРЖАВИ	
държава	Прагматично-описателно	Нравствено-нормативно
Великобритания	Поведение на лице, което поне веднъж, независимо дали доброволно или под принуда, предложи или предостави сексуална услуга на другото срещу заплащане или обещание за заплащане в своя полза или в полза на трето лице	
Дания	Полов акт срещу облага или обещание за облага	Търсене на облага чрез действия на полова разпуснатост
Исландия	Плътско съвкупление или друг вид полова интимност срещу заплащане	
Италия	Полов акт срещу заплащане или друга материална облага	

Латвия	Предоставяне на сексуални услуги срещу възнаграждение	
Норвегия	Встъпване в полов акт или осъществяване на полово действие с друго срещу заплащане или уговаряне на плащане	
Румъния	Деяние на лице, което осигурява основното си препитание, като практикува полови съвкупления с различни лица с цел да се издържа	Проституцията е престъпление против добрите нрави
Унгария	Полово съвкупление или развратно действие, насочено към получаване на редовни доходи. Развратно е всяко тежко безнравствено полово действие, различно от съвкупление и насочено към възбуждане или удовлетворение на полово желание	
Франция	Встъпване по занятие в сексуални отношения с неопределен брой лица срещу заплащане	
Чешка Република	Осъществяване на полови контакти срещу заплащане	
Швеция	Осъществяване на случаен полов акт срещу заплащане, дори последното да е обещано или дадено другиму	

Законодателството на някои държави съдържа и определения на акцесорни понятия, използвани от или свързани с дефиницията за проституция, чието предназначение е да подпомогне разграничението на явлението от сходни форми на интимно общуване (вж. Таблица 2). Тези определения са най-многобройни във Великобритания поради казуистичния характер на нормативния подход.

Таблица 2	Определение	Държава
Понятие		
Полов / сексуален акт / действие	Действието е сексуално, ако всеки разумен човек би приел, че независимо от обстоятелствата и целите на дееца, то има сексуален характер или поради естеството си то може да бъде сексуално или не и сексуален характер му придават обстоятелствата и/или целите на дееца	Великобритания
	Вагинално или анално съвкупление или проникване с предмет, както и орално проникване на пениса	Норвегия
	полов контакт: съвкупление чрез проникване на полов орган в полов орган в тялото на друго. полово действие: действие, насочено към полово възбуждане или удовлетворение, което е сексуално значимо с оглед обстоятелствата и въввлечените лица.	Финландия

Развратно действие	всяко тежко безнравствено полово действие, различно от полово съвкупление и насочено към възбуждане или удовлетворение на полово желание	Унгария
Заплащане	всяка финансова изгода, включително освобождаване от задължение за плащане, получаване безвъзмездно или с отстъпка от цената на стоки или услуги (вкл. сексуални услуги)	Велико-британия
Улица	всеки мост, път, алея, пешеходна пътека, подлез, площад, двор или прелез, независимо дали разрешени за преминаване, или не, които към момента на деянието са фактически свободно достъпни, както и входи към помещения, водещи към улица (в описания смисъл), и земята, граничеща и отворена за достъп откъм улица.	

В изследваните закони понятието за публичен дом не е определено, дори те да го използват. Възприетите пояснителни признаци са извънредно оскъдни, извличат се чрез тълкуване, а в Дания, Румъния, Словения, Унгария и Чешката република напълно липсват. Разпоредбите, които в някаква степен поясняват понятието, го изграждат като съвкупност от белези, от които само „помещение“/„място“ е универсално възприет. Той е единствен признак в Естония, Исландия и Латвия и води до разтваряне на понятието за публичен дом в общото разбиране за място за проституиране, което включва и случайно използвани за целта места. Законите, които акцентират на съдържанието на дейността (вж. Таблица 3), споделят представа за регулярност на осъществяването ѝ, изразена в понятията „практикуване“, „използване“, „предлагане“. Само в Германия публичният дом е изрично свързан с търговски начин на функциониране. Този признак е самостоятелен и го отличава от всички останали помещения, в които се предлага проституция.

Неконкретността на понятието за публичния дом в изследваните държави и особено в тези от тях, които не узаконяват проституцията, се дължи на стремеж за обхващане на разнообразните форми, в които явлението може да се прояви.

Таблица 3: Признаци, допълващи признака „помещение“	Държава
Посетителите практикуват действия, включващи изцяло или отчасти проституция	Велико-британия,
Проституцията се осъществява по занятие (търговски начин)	Германия
В помещението се практикува проституция	Италия, Франция
Използвано за проституция от лицето, на което се предоставя	Норвегия, Унгария

Срещу заплащане се предлагат полови контакти или сравними с тях полови действия	Финландия
Използва се изцяло или в значителна степен за осъществяване на случайни полови контакти срещу заплащане	Швеция

Глава 2.

Целите на закона:

политическите възгледи за законодателния режим

Като политически въпрос проституцията засяга мерките, чрез които държавата разпределя правата, социалните отговорности и житейските възможности между представителите на двата пола. Като централен се оформя въпросът върху кого лежи отговорността (и контролът) за съществуването на явлението – върху проституцията, върху потребителя или върху държавата. Различният отговор води до политическо интерпретиране на проституцията като риск (заплаха), като реализирана вреда или като социална несправедливост и до различна степен на въвличане на проституиращите като заинтересувана страна в процеса на вземане на решения.

Като риск проституцията се разпознава преди всичко в сферата на здравеопазването, а като вреда – в контекста на опазването на общественения ред. Отношението ѝ към социалната справедливост и равноправието на половете се интерпретира главно във връзка със значимостта ѝ за наказателното законодателство. То се възприема толкова по-изразено като приоритетен инструмент за ограничаването ѝ, колкото по-крайна и устойчива е позицията на законодателя по нравствените аспекти на проституцията. Наказателноправната политика търси отговор на въпроса дали проституцията сама по себе си е престъпление на проституцията или последица от упражнено върху него неправомерно въздействие. Оттук следват въпросите дали обслужващите я дейности – сводничество, експлоатация, контрол и пр., са престъпления без пострадали или форми на тежко нарушаване на права на човека и ако е вярно второто, то каква е обществената опасност на потреблението на платени сексуални услуги.

Разнообразните възгледи за проституцията могат да се обобщят в две основни групи според това дали акцентират върху нейните последици, или върху характера на самата дейност. Те достигат до противоположни позиции за необходимата законодателна реакция на държавата.

Първата се концентрира върху моралното отражение на проституцията върху обществото и въвличените лица и включва две течения. Според едното проституцията е вид безнравственост на проституиращото лице, а според другото – на потребителя, подкрепен от безразличното общество.

Първото течение се обективира в прохибиционистични политики, каквито се срещат все по-рядко и които преследват предлагането (Румъния) или едновременно предлагането и потреблението на проституция (Ирландия). Обусловеното от тях законодателство изхожда не от грижа за проституиращите, а от разбиране, че явлението вреди на

обществения ред⁴, поради което не е предназначено да предотвратява проституцията, нито да подкрепя излизането от нея. Дори напротив, проституиращите рядко получават достъп до услуги, които биха ги улеснили в това. Въпреки че изглеждат неутрални от гледище на пола, по своите ефекти тези законодателства са репресивни към жертвите, обикновено жени, и относително толерантни към потребителите, спрямо които обикновено не влизат ефективно в сила⁵. Този възглед се споделя от крайнодесните политически партии и все по-слабо влияе на законодателната политика на европейските държави.

Второто течение, условно определено като структуралистко, интерпретира проституцията като форма на поробване, която има за цел да подчини жертвите си на жестоко отношение извън човешките измерения⁶. То изхожда от радикалния и левия феминизъм, според който проституцията е експлоатация на жената от социално привилегирания мъж, и от марксизма, според който тя е класова експлоатация на жените пролетарии от буржоазния мъж с упадъчен капиталистически морал. Отношението към проституцията е едновременно като към престъпление и нарушение на обществения ред, отговорността за което се носи главно от клиента. Съгласието на проституиращия винаги е недействително, поради което структуралисткото течение отхвърля възможността за доброволна проституция.

Възгледът е обективизиран в съвременното законодателство относно трафика на хора, което изгражда разбиране за проституцията като форма на престъпна експлоатация. В основата е на класическия аболуционистки модел и достига до политическо искане за криминализиране на потреблението. Той по принцип ориентира законодателството според потребностите на проституиращите и създава стимули за тях да напуснат занаята. Днес върху него са изградени всички леви и левоцентристки и някои десноцентристки политики спрямо проституцията, които оформят действащите правни режими във Великобритания, Германия, Дания, Италия, Нидерландия, Норвегия, Франция, Швеция и др.

Втората група възгледи, известни като индивидуалистски подход, се разграничават от моралната страна на проституцията и я разглеждат като вид доброволна трудова дейност, част от свободната стопанска инициатива на гражданите и легитимен сектор на пазарната икономика. Те се поддържат от либералното и екзистенциалисткото феминистко движение и са характерни за съвременните десни и някои либерални политики спрямо проституцията. Защиават доброволната проституция на пълнолетно лице като проява на свободата на личността да се изразява, да избира поведение и да се разпорежда с тялото си, която подлежи на защита със средствата на трудово-осигурителното право, здравеопазването и др.⁷. Нарушение на правата на човека представляват само недоброволната и детската прости-

⁴ В Ирландия например законът е обоснован с необходимост от „защита на общността срещу неприемливите безобразия, до които води сводничеството“, Вж. *Bindel, J., L., Kelly. A Critical Examination of Responses to Prostitution in Four Countries: Victoria, Australia, Ireland, the Netherlands and Sweden, 2003.*

⁵ Вж. n 29, Ekberg at 15

⁶ Вж. *McKinnon, C. Prostitution and Civil Rights. – Michigan Journal of Law and Gender. Vol.1, 1993, 13-32.*

⁷ Този възглед се споделя например от Global Alliance Against Trafficking in Women, Network of Sex Workers и повечето синдикални организации на проституиращите жени.

туция, които следва да се наказват в рамките на наказателното право и законодателството относно трафика на хора. Този подход интерпретира проституцията не като проява на неравенство на половете, а като източник на стигма, ако бъде преследвана. Поради това представителите му виждат узаконяването ѝ като средство за преодоляване на нейните незаконни и експлоатационни аспекти и укрепване на социалния статус на проституиращите. Оттук и политическите искания за декриминализация и узаконяване на проституцията, които са в основата на регламентаристкия модел и се включват в някои версии на аболиционизма.

Проявата на описаните възгледи в реални законодателни политики зависи от структурата и интензивността на обществената подкрепа, позициите на вносителя в държавното управление, приоритетността на проблема в общата държавна политика и историческите традиции на държавата в разрешаването му. Опитът на изследваните държави разкрива зависимост между тези фактори.

Устойчивата приоритетност на проституцията в общата политика на държавата е водещ фактор, който в голяма степен гарантира реализация и ефективност на законодателните инициативи в материята. Приоритетността зависи не само от твърдостта на субективните убеждения на управляващото мнозинство и приемствеността между правителствата, но и от солидарността на феминистките организации и равнището на представителност на жените в управлението (Швеция, Исландия). Силният и единен феминизъм изглежда решаващ, тъй като няма успешна инициатива, проведена въпреки опозицията на феминистите, а най-успешните се ползват с подкрепата им. Участието на жените в управлението е фактор, относим към обществените практики за равенство на половете, който по необходимост предполага обществена подкрепа за политики в защита на правата на жените.

Единното обществено мнение също оказва мощно влияние върху характера на законовите промени. Законодателят се съобразява с него при формулиране на разпоредбите, мотивиране на инициативите си и при преценка на тяхната радикалност. Разделеното или неинформирано обществено мнение не просто прави труднопредсказуема реакцията му спрямо закона, но оказва косвен натиск за консервативност на законодателния подход.

По принцип държавната политика спрямо проституцията рядко и за кратко има характер на политически приоритет за правителствата на изследваните държави. Това може да се обясни частично с ниската представеност в управлението на жените, които са най-сериозно засегнати от явлението. Някои критици на постиндустриалните демокрации привеждат аргументи за съмнителна представителност на самия проблем за проституцията, който се заявява и третира в много голяма степен като частен, а не общ, за обществата и поради това механизмите на демокрацията го изтласкват⁸.

Критично струпуване на благоприятни фактори се наблюдава в Швеция (1999 г.) и Исландия (2007-2009 г.), а критичен продължителен недостиг – в Чешката република и Полша и в голяма степен в Унгария

⁸ Вж. *Inglehart, R. Culture shift in advanced industrial society. Princeton, 1993.*

и Естония. Анализът показва, че в първия случай политиката се проявява в прецизно, концептуално ясно и радикално законодателство, решително политически отстоявано от вносителите, а във втория – в

Швеция и Дания са представителни за две крайни политики.

Шведското законодателство третира проституцията като нарушение на права на човека в контекста на равенството на половете, а датското – като социален въпрос.

През 1999 г. Дания става първата държава в съвременна Европа, която политически признава проституцията, като вид трудова дейност и една от последните, които я декриминализират, при това частично (тя е престъпление, когато е единствен източник на доходи). През същата година Швеция става първата държава в Европа, която криминализира целия пазар на сексуални услуги, като насочва наказателно преследване срещу потреблението.

В Дания липсва надеждно наблюдение на проституцията, но няма данни да намалява, докато Швеция провежда подробен мониторинг и установява драстично свиване на сектора след влизане в сила на режима. В Швеция общият брой проституиращи е около 500 при пренебрежимо малък дял на чуждестранните граждани. В Дания, чието население е наполовина на шведското, общият брой проституиращи е около 7800, половината от тях жертви на трафик.

еволюционни постъпателни инициативи под натиска на конюнктурни събития (обичайно скандални разкрития на организирана детска проституция), които водят до зле формулирано, вътрешно несъгласувано и концептуално хаотично законодателство и проблемна съдебна практика. Във вторите държави дебатът относно проституцията се води на равнище модели, а не разпоредби и ефекти, поради което има привидно радикален характер, прикriващ зад абстрактно обсъждане на чуждестранни модели вътрешнополитически идеен дефицит и непознаване на явлението.

Историческата традиция поначало обуславя устойчива законодателна рамка (Великобритания, Франция), но създава предпоставки за адаптацията ѝ към националните особености на явлението проституция. Поради това някои от най-успешните режими се прилагат в държави с многогодишен опит с един модел или еволюционен преход от един модел към друг.

Около 2000 г. пазарът на проституция се променя под натиска на трафика на хора с цел сексуална експлоатация. Последният получава международна политическа интерпретация с Конвенцията на ООН за транснационалната организирана престъпност и Протокола за трафика на хора към нея. Тези процеси са самостоятелен фактор за сближаване на законодателствата в областта на проституцията, чието действие е особено видимо сред скандинавските и балтийските държави след 2002 г. Зад законодателните инициативи прозира универсално възприемане на възгледа за явлението като форма на робски тип експлоатация и зловещо нарушение на правата на човека. Това законодателство обективира съвременната агресивна политика срещу проституцията. Нейната либерална алтернатива е узаконяване на доброволното предлагане на сексуални услуги.

В резултат на комплексното въздействие на описаните фактори и разнообразието на възгледи, съвременните политики се отклоняват от чистите модели на класическия аболиционизъм, прохибиционизъм и регламентаризъм, а изследваните законодателства представляват национални интерпретации в рамките на смесени правни режими.

Глава 3.

Видовете нормативни модели

*„Врагът е желанието, необузвано и животинско, след като е мъжко“
(Паскал Брюкнер⁹)*

Исторически утвърдените правни модели за ограничаване на проституцията са три: прохибиционизъм, аболиционизъм и регламентаризъм. Критериите за тяхното разграничение са многобройни, но основните подлежат на следното групиране:

- Според допустимостта на проституирането. То може да бъде изцяло забранено чрез криминализиране на предлагането, потреблението или и двете (прохибиционизъм), или частично разрешено (аболиционизъм и регламентаризъм). Никъде проституцията не е изцяло легална, тъй като всички държави забраняват насилствената и детската проституция. Секторът на доброволната проституция може да е изрично регулиран от административните закони и да функционира като част от законната икономика (регламентаризъм), или да е изцяло лишен от регулация и изолиран в сивите, слабо видими зони на икономиката (аболиционизъм);

Таблица 4		Проституцията е	
		носител на социално зло	жертва
Възможност за практикуване на проституция	ДА	Регламентаризъм, Класически аболиционизъм	Нео / ограничен аболиционизъм
	НЕ	Прохибиционизъм	Аболиционизъм с криминализиране на потреблението

- Според визията за проституиращото лице. То може да бъде третирано като жертва (аболиционизъм) или като носител на социално зло. Във втория случай към него се насочват задължения за регистрация, медицински прегледи, ограничения на предлагането по време, място и начин и др. в рамките на разрешителен режим за проституиране (регламентаризъм) или предлаганите от лицето услуги са изцяло забранени (прохибиционизъм).

При изграждане на нормативния модел законодателят го адресира до три групи субекти, една от които обикновено е приоритетна. Забраните, насочени към нея, са критерий за разпознаване на политическите цели на закона:

- Групата на проституиращото лице е адресат на императивни разпоредби, формулиращи наказателни забрани или задължителни административни изисквания. Характерът и формулировката на забраните определят отношението към тези лица.

- Групата на потребителя е адресат на наказателни забрани само в системи, които изрично криминализират приемането на сексуални услуги срещу облага, независимо от обстоятелствата (Швеция, Исландия) или при определени обстоятелства, каквито са ниската

⁹ Вж. *Bruckner, P.* La Tentation de l'Innocence. Editions Grasset et Fasquelle, 1995.

възраст на проституиращото лице или липсата на съгласието му (Великобритания). Законодателствата, ориентирани към тази група, са най-малко, най-късни и обикновено не съдържат забрани към проституиращото лице. В този смисъл те са закони от ново поколение, донякъде алтернативни в подхода си спрямо законите, адресирани срещу проституиращите;

- Групата на третите лица е винаги адресат на забрани, свързани с управлението, организирането, подпомагането, поддържането, експлоатирането или контролирането на проституцията (Дания например адресира забрани само към тази група). Най-често те се отнасят до сводничеството, гържането и управлението на публични домове и пасивната експлоатация (получаване на доходи за издръжка от проституцията на другого). Тази регулация е относително еднаква за трите модела, поради което не може да служи за самостоятелен критерий за разграничението им.

При нормативното изграждане на режима водещо значение има наказателното законодателство, тъй като забраните са преди всичко наказателни и се използват във всички модели. Наказателните кодекси ограждат територията на абсолютно забранените форми на проституция и свързани с нея (акцесорни) дейности. Колкото по-всеобхватни са забраните, толкова повече моделът се доближава до прохибиционизма или аболционизма с криминализиране на потреблението.

Наказателноправният режим регулира пазара на проституцията по негативен начин, без отношение към процесите в незабранените му сектори, ако има такива. Поради това моделите на аболционизма и прохибиционизма се изчерпват с наказателноправната регулация. Регламентаристките режими добавят втори пласт, представен от подзаконови нормативни актове на администрацията или органите на местно самоуправление, които съдържат позитивната уредба на проституцията.

1. Прохибиционизъм (забранителен режим)

Прохибиционисткият режим преследва като престъпление проституцията във всичките ѝ форми и проявления, както и всички свързани с нея дейности. Той се заражда в европейските държави в късното Средновековие и Реформацията от съчетанието на суровата протестантска полова етика и повсеместните епидемии от сифилис и други полово предавани болести в края на XV век. Тогава градовете масово затварят публичните домове и криминализират предлагането на проституция. За кратко след Втората световна война моделът е възприет от Италия, Испания и Франция, а в Исландия действа до 2007 г. Европейската практика го изоставя, тъй като той не само не се оказва годен ефективно да ограничи проституцията, но и косвено подкрепя нейните експлоатационни и насилствени аспекти. Той поддържа извънредно ниска разкриваемост на престъпните ѝ аспекти, тъй като преследва наказателно всички въввлечени страни.

Днес прохибиционизмът е типичен за САЩ (с изключение на части от щата Невада) и вече не се прилага в Европа в чист вид с изключение единствено на Румъния.

2. Регламентаризъм (изрично разрешителен режим)

*„Разширяването на привилегиите на жените е
общ принцип на целия социален прогрес.“
(Шарл Фурие)*

Регламентаристкият режим, известен още като легалистки, регулационен и неутрален, е характерен със стремеж към пълно интегриране на проституцията в законово регулираните сфери и опити за третирането ѝ като всяка друга правнорегламентирана дейност. Тя се контролира чрез законодателство, което я разрешава при определени законоустановени условия и я разглежда като социално явление, част от обществения порядък, върху което държавата упражнява контрол чрез полицията, системата на здравеопазване и местните власти. Режимът израства през XX век от разбирането за проституцията като вид трудова дейност, практикувана с рамките на реалния сектор, и е типичен за Австрия, Германия, Гърция, Латвия, Нидерландия, Турция, Швейцария.

Класически показатели за действието на този режим са специални нормативни режими за контрол върху проституцията, включително лицензиране на публични домове, задължително полицейско регистриране на проституиращите и задължителни медицински прегледи, както и криминализиране на препятстването на проституиращо лице да напусне занаятието. Нарушаването на законоустановените режими се наказва като престъпление. Така се създава рязка граница между законен и криминален пазар, на която се разчита да удържа явлението в социално допустимите рамки. В същото време се ограничават и редуцира аспекти на личната свобода и достойнство на проституиращите (напр. правото на придвижване, правото на избор на здравни услуги и поверителност на информацията за здравния статус и др.), засилващи социалната стигма.

В края на XX век се обособява неорегламентаристки режим, който оттегля нравствената санкция от проституиращите, като изоставя репресивните мерки срещу тях, основани на представата за моралната им отговорност за съществуването на явлението. Например модерното законодателство на Нидерландия не преследва препятстването на проституиращо лице да напусне професията, а законодателните мотиви гравитират около стремеж за овладяване на свързаната с проституцията престъпност и преодоляване на експлоатационните аспекти чрез предоставяне на трудовоправна и осигурителна защита на проституиращите.

Независимо от тази вътрешна диференциация, основната цел на регламентаризма е запазване на обществения ред и потискане на отрицателните страни на проституцията (експлоатация, престъпност) в качеството им на нарушения на установения правопорядък, а не толкова на права на човека.

Този режим отдава слабо значение на статута на проституиращите и не проявява значима чувствителност към положението им на жертви, нуждаещи се от специални режими за подкрепа и реинтеграция.

Поради това класическата му версия включва, поне формално, задължителни редовни медицински прегледи на проституиращото лице, обвързани с лицензионен режим и наказателни санкции при неизпълнение. Въпреки това регламентаризмът, и особено неорегламентаризмът, е слабоефективен в тази посока, тъй като тези мерки универсално се приемат за дискриминационни и за проява на убеждението, че проституиращите са носител и разпространител на социално зло.

Регламентаризмът никъде не постига дестигматизация и интегриране на проституиращите лица в обществото. Навсякъде той стимулира разрастването и видимостта на явлениято, но не променя отрицателното отношение на обществото към него и това най-отчетливо се проявява в полицейските практики на прочистване на улиците дори чрез грубо заобикаляне на закона (арести под предлог нарушаване на общественя ред). При този модел структурата на проституцията включва голямо разнообразие, вкл. витринна, ескортна, клубна и пр. Дълбочинни изследвания на регулационистките режими показват, че те не само усилват експлоатационните и насилствени страни на проституцията, но и придават нормалност на вредите, които проституиращите понасят като неизбежна последица от проституирането¹⁰.

Легалистките държави (Нидерландия, Германия) оповестяват осезаемо по-голям дял и по-голям абсолютен брой сексуално експлоатирани жени. След въвеждането на режима те съобщават за рязък скок на проституцията, нарастване на ангажираността на организираната престъпност с този пазар (главно чрез трафик на хора), увеличаване на случаите на детска проституция и сексуално насилие над деца¹¹. Тези държави заемат първите места по брой проституиращи, трафикувани от чужбина в техните икономики. Такива са 80 процента от жените от публичните домове на Нидерландия¹². За Дания, която разрешава потреблението, този дял е 50 процента¹³. Политиките за ограничаване на проституцията са фактор при липсата на реакция срещу трафика на хора¹⁴.

Регламентаризмът не подпомага и излизането от занятието, въпреки че винаги включва програми в тази посока¹⁵. Близко 79 процента от проституиращите в Нидерландия заявяват желание да прекратят, но за това липсват условия. Изглежда, че тези режими реално облагодетелстват единствено интересите на потребителите и експлоатиращите, включително като автоматично легализират доходите от проституцията на другого. В тези юрисдикции идентифицирането на жертвата на трафик на хора с цел сексуална експлоатация и поробване е извънредно затруднено.

¹⁰ За повече подробности относно узаконяването на сексуалната индустрия, вж. Ruhama's Report. Uncovering the Misconceptions: the Realities of Legalized Prostitution. 2006 (www.ruhama.ie).

¹¹ Пак там.

¹² Вж. *Raymonds, J.* Guide to the New UN Protocol. 7-9.

¹³ Вж. *Ekberg, G.* The Swedish Law That Prohibits the Purchase of Sexual Services. – *Violence against Women*, Vol.10, No 10, 2004, p.1193.

¹⁴ Вж. *Bindel, J., L., Kelly.* A Critical Examination of Responses to Prostitution in Four Countries: Victoria, Australia, Ireland, the Netherlands and Sweden, 2003.

¹⁵ Вж. www.peaceworkmagazine.org

3. Аболиционизъм (мълчаливо разрешителен режим)

*„Правото не е нито компетентно, нито добре дошло навсякъде“
(Паскал Брюкнер)*

Аболиционисткият режим излъчва послания на мълчалива неприязън към проституцията. Той я лишава от регулация, без да я забранява изрично, когато е доброволна, индивидуална и се извършва от пълнолетно лице. Така се стреми да я изолира в сива зона на полузаконност и полувидимост за обществото, в която държавата трудно упражнява ефективен контрол. Забранени са всички свързани дейности, сред които сводничество, сутенъорство, държане на публичен дом, експлоатационни и контролиращи дейности и пр. (Чешка република, Естония, Полша, Словакия, Словения, Испания, Швеция, Норвегия, Исландия, Великобритания). Поради това съществува известно разногласие дали аболиционизмът е насочен срещу проституцията или срещу регулирането ѝ.

Аболиционизмът израства от нагласите на Средновековието. Тогава се установява укорителна търпимост към проституцията като към обществено зло, което позволява енергията на порока да бъде консумирана по относително по-приемлив начин в сравнение с по-големите злини на сексуалното насилие и половете извращения.

В края на периода властите в Европа подчертано се стремят да изтласкат проституцията от сферата си на нормативна компетентност чрез постановления, забраняващи практикуването ѝ в териториалната им юрисдикция – извън градските стени или границите на съответното владение. Тъй като тези ограничения не успяват да ограничат нахлуването ѝ в градовете (тя е предимно градско явление), градските власти във Франция и Германия започват да я ограждат в определени не-престижни гранични зони (улици и квартали), като я преследват, главно полицейски и административно, само при излизане от тях.

Класическият аболиционизъм възниква през 1946 г. във Франция. Първоначално той се основава на нравствено отхвърляне на проституцията. За него е типично ангажирането на моралната отговорност на проституиращата жена за девиантността на нейната сексуалност, наследено от традиционния патриархален манталитет, характерен с агресивна нетърпимост към прояви, схващани като порочни. Тази позиция мотивира забраната дори за безкористно подпомагане на проституирането на другого и за получаване на издръжка от доходите от проституцията на другого (Италия, Франция). Франция все още преследва активното предлагане на платени сексуални услуги, което е ясен израз на прехвърляне на моралната отговорност за съществуването на явлениято върху проституиращото лице.

В съвременната си интерпретация, включваща декриминализационен аболиционизъм (Дания) и аболиционизъм с криминализиране на потреблението, или ограничен аболиционизъм (Швеция, Норвегия, Исландия, Великобритания), моделът я третира като форма на експлоатация и насилие, които налагат държавна реакция за защита на жертвите и преориентират нравствената санкция към клиента.

Отрицателната морална оценка личи и в забраните за пасивна експлоатация на проституцията на другого, включваща криминализиране на получаването на доходи за издръжка от лице, което проституира. Тези режими, насочени не толкова към заличаване на експлоатационните аспекти на проституцията, колкото към нравствено санкционира-

не на тази форма на „паразитизъм“ на трети лица, проблематизират съжителството на проституиращото лице в общо домакинство с трудово пасивни лица, които нямат собствени доходи, каквито са например пълнолетните му деца, безработен съпруг и др.

Декриминализационните режими разрешават доброволната индивидуална проституция на пълнолетно лице, която третират като вид полово общуване по взаимно съгласие, и забраняват всички други нейни проявления (насилствена, детска, организирана проституция). Те се различават от регламентаризма по акцента си върху защитата на правата на проституиращите и стремежа да отстранят социалното изключване, което ги прави уязвими към експлоатация и затруднява излизането им от занаятието.

Аболиционистките режими ефективно изтласкват проституцията от улиците и публичните домове към интернет пространството и закрити помещения и видоизменят методите за набиране на клиенти. Версиите на ограничения аболиционизъм се считат за най-успешните режими за ограничаване на проституцията и свързаните с нея престъпления в момента в Европа.

Глава 4.

Сравнителен анализ на видовете нормативни модели

1. Разпространение на режимите сред изследваните държави.

Отношение между режимите по същество

Прохибиционизмът устойчиво се оттегля от Европа, като оставя политическия дебат да се води с аргументите на аболиционизма и регламентаризма и постепенно да произвежда режими, съчетаващи елементи от двата модела. Анализът на законодателните инициативи в изследваните държави потвърждава, че последните два модела днес се разглеждат като алтернативни.

През последното десетилетие на миналия век законодателствата разклащат аболиционисткия модел. В тези от тях, които не се отказват в полза на регламентаризма, нахлуват революционно нови режими, а действащите възприемат елементи от ограничения регламентаризъм.

Междувременно започва изграждането на скандинавски аболиционистки модел. Когато възприемането на шведския режим от 1999 г. като радикален започва да се успокоява, в скандинавските общества навлизат възгледи, оспорващи легитимността на законодателните опити за регулиране на половите отношения. Така скандинавските закони започват да се уеднаквяват по въпрос, който традиционно разделя тези държави.

Таблица 5

Държава	Прохибиционизъм	Аболиционизъм	Регламентаризъм
Велико-британия	От 1824 г. до 1956 г.	Ограничен 1956-2010 г.	Не е прилаган
Германия	Трети Райх и ГДР	Не е прилаган	20-те години на XX век – 2010 г.
Дания	Класически до 1863 г. Ограничен до 1999 г.	Ограничен аболиционизъм, близък до ограничения регламентаризъм, след 1999 г.	
Естония	В рамките на СССР	Класически, след 1995 г.	Не е прилаган
Исландия	Класически до 2007 г.	Ограничен след 2009 г.	
Италия	Не е прилаган	Ограничен след 1959 г.	До 1959 г.
Латвия	В рамките на СССР	Не е прилаган	След 1998 г.
Нидерландия	Не е прилаган	Ограничен до 2000 г.	Ограничен след 2000 г.
Норвегия		Класически до 2009 г. Ограничен след 2009 г.	Не е прилаган
Полша		Класически след 1969 г.	
Румъния		Класически	Не е прилаган
Словения	Класически до 2003 г.		
Унгария	Няма данни	Няма данни	Ограничен след 1999 г.
Финландия		Смесен модел между ограничен аболиционизъм и ограничен регламентаризъм, след 2006 г.	
Франция	Не е прилаган	Класически след 1946 г.	До 1946 г.
Чешка република	До 1990 г.	Класически след 1990 г.	Не е прилаган
Швеция	Не е прилаган	Ограничен след 1999 г.	Няма данни

Поради това съвременният вид на трите модела и опитът на държавите при прилагането им придава известна условност на делението. По редица въпроси те споделят обща позиция или постигат сходен фактически резултат, независимо от различията в изходната теоретична позиция.

Таблица 6

Държава	Възраст валидно съгласие за полово общуване	
	Съвкупление	Блудство
Албания	14	
Австрия	16	
Белгия	16	
Ватикана	12 / 15, ако партньорът упражнява контрол	
Великобритания	16	
Дания	15	
Естония	14	
Финландия	16	
Франция	15	
Германия	14	
Гърция	15	
Ирландия	17	15
Исландия	15	
Испания	13	
Италия	14 (13, ако партньорът е с до 3 г. по-възрастен)	
Латвия	16	14 (вкл. съвкупление с лице до 16 г.)
Литва	14 / 18, ако партньорът упражнява контрол	
Люксембург	16	
Македония	16	
Малта	18	
Молдова	16	
Монако	15	
Нидерландия	16	
Норвегия	16 (освен при близка възраст и развитие на партньора)	
Полша	15	
Португалия	14	
Румъния	15/ 18, ако партньорът упражнява контрол	
Русия	16	
Словакия	15	
Словения	15	
Сърбия	14	
Швеция	15	
Швейцария	16	
Турция	18	
Украйна	16	
Унгария	14	
Хърватска	14	
Чешка република	15	

Общият им белег е отрицателното отношение към проституцията като обществено явление. С изключение на Германия, всички изследвани държави признават уговорката за размяна на сексуално удовлетворение срещу материална облага (споразумение за проституция) за нищожна поради противоречие с добрите нрави, което по този въпрос еднозначно ги определя като прохибиционисти.

Най-старите регламентаристки държави разкриват аболционистки отклонения от класическия модел, които дават основание да бъдат определени като ограничено регламентаристки. Немското законодателство например съдържа аболционистки разпоредби, сред които: забрана трети лица да установяват условията за проституиране по време, място, начин, продължителност и пр.; преследване на сводничеството и сутеньорството и държането на публични домове. Австрия наказва сводничеството и сутеньорството независимо от мотивите на гееца. В резултат на това практикуването на проституцията е ограничено значително по-силно, отколкото е естествената насоченост на регламентаристкия закон.

Несъответствия съществуват между аболционистката декларация за свобода на индивидуалната проституция и невъзможността да бъде свободно практикувана поради забрана за активно и пасивно предлагане на улицата (Дания, Великобритания), преследване на потребителя (Великобритания, Исландия, Норвегия, Швеция) и сводника (всички държави), множеството ограничителни изисквания за предлагането ѝ само в помещения на проституиращото лице или на клиента и забрана за рекламирането ѝ (Франция, Великобритания). Политиката на криминализиране на потреблението, която изглежда най-бързо и уверено се възприема, се основава на аргументите на най-суровата версия на аболционизма, но достига до загуба на принципа за свобода на индивидуалната проституция и излиза от полето на класическия аболционизъм. Проституцията не се преследва, но актът на проституиране е забранен, тъй като върху потребителя теagne наказание. Тези рестрикции доближават режима до прохибиционизма.

Във всички изследвани държави полицията има правомощия да възпира уличната проституция. Поради това различните модели могат да се разпознаят във фактическата търпимост към откритата и закритата проституция, която тези правомощия ограждат. Регламентаристките режими отиват по-далече от аболционистките в „търпимостта“ си, а аболционистките северноевропейски държави са най-рестриktivни. Великобритания товари с глоби дори проституиращите в позволените зони.

Аболционизмът възприема различни позиции спрямо практикуването на индивидуална проституция на закрито, поради което относимите разпоредби не са достатъчни за определяне на действащия законодателен модел. Аболционистките и регламентаристките държави споделят общо отношение към позволената проституция на закрито и публично предлаганата в определени за това зони. Този извод групира в една категория държави, ограничаващи и двата модела (Австрия, Дания, Германия и Нидерландия). В Дания полицейските акции са насочени към премахване на проституцията повече, отколкото към изтласкването ѝ в зоните на толерантност. От тази гледна точка преобладаващият режим не е аболционистки. Медицинските прегледи

В Германия и Австрия обхващат толкова малък дял от проституиращите, че режимът има фактически ефект на такъв без презледи, което го сближава с аболиционизма. Разграничителният критерий по-скоро се ориентира към разграничаване на публично предлаганата проституция от повече или по-малко контролираната закрита проституция. По тази ос изследваните държави се разполагат между крайностите на забраната на потреблението (Великобритания, Швеция, Ирландия, Италия) до крайностите на мъчаливата търпимост (Унгария, Чешката република, Полша).

Основното различие между регламентаристките и декриминализационните аболиционистки юрисдикции е наличието, съответно липсата, на специални режими за регулиране на проституцията. Във втория случай, ако тя е разпозната като нормална трудова дейност, попада под общите режими за търговска дейност или трудова заетост, медицински контрол, данъчно облагане и др. (Дания, Норвегия).

Същественният въпрос не е свързан с относителната разпространеност на някой от моделите в сравнение с останалите или с абстрактното им разграничение, което може да обоснове само приблизителни изводи, неприложими или не особено полезни на равнище политическо предпочитание към законодателен подход. Значимият въпрос се свежда до приспособеността на националната версия на избора от законодателя режим към националните особености на явлениято и нагласите на обществото, т.е. до годността му да отговори на конкретно формулирани политически цели, измерими чрез предварително предвидени изменения в структурата и развитието на явлениято.

Таблица 7		НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ ЗАБРАНИ	
Държава	Модел	Проституция	Акцесорни дейности
Великобритания	Ограничен аболиционизъм	Активно публично предлагане; Търсене и склоняване към улчна проституция от клиент, потребление на експлоатирана и детска проституция	Сводничество (користно и безкористно) Предоставяне, използване, управление, държане на публичен дом и др. сходни дейности Експлоатация: получаване на издръжка от проституцията на друго, контролиране и ръководене на проституцията на друго Насилствена и детска проституция
Германия	Регламентаризъм	Липсва забрана	Детска и насилствена проституция; Експлоатиране на проституцията; Користно продаващо контролиране на проституцията на друго Упорито нарушаване на административния режим на проституцията
Дания	Ограничен аболиционизъм	Публично предлагане от клиент; Потребление на детска проституция	Експлоатиране на проституцията на друго Користно рекламиране на проституция Сводничество (користно и безкористно) Детска проституция Държане на публичен дом и предоставяне на помещение в хотел/гостоприемница за проституция по занятие
Естония	Класически аболиционизъм	Липсва забрана	Подпомагане на проституирането на друго (вкл. чрез сводничество и предоставяне на помещение и подпомагане на детска проституция) Въвлечане в детска проституция
Исландия	Ограничен аболиционизъм	Потребление	Сводничество (користно и безкористно) Предоставяне на помещение за проституция
Италия	Ограничен аболиционизъм	Потребление на улчна и детска проституция	Детска проституция Сводничество (користно и безкористно; организирано) Експлоатиране на проституцията на друго (вкл. организирана) Държане, управление или предоставяне на помещение за проституиране и толериране а проституция в тях Туризм с цел експлоатация на детска проституция
Латвия	Ограничен регламентаризъм	Липсва забрана	Нарушаване на административния режим на проституцията Насилствена и детска проституция Експлоатация на проституцията на друго (получаване на доходи)
Нидерландия	Ограничен регламентаризъм	Липсва забрана	Насилствена и детска проституция и свързан с нея трафик на хора Получаване на издръжка от насилствена или детска проституция и принуждаване на проституиращо лице да предостави доходите си от проституция. Нарушаване на административния режим на проституцията

Норвегия	Ограничен аболиционизъм	Потребление	Сводничество (користно и безкористно) Потребление на детска проституция Експлоатирание на проституцията на другито (вкл. получаване на доходи за издръжка)
Полша	Аболиционизъм	Липсва забрана	Сводничество (користно и безкористно) Насилствена проституция Експлоатация на проституцията на другито (получаване на издръжка)
Румъния	Класически	Практикуване на проституция	Сводничество (користно и безкористно; към детска и насилствена проституция)
Словения	Регламентаризъм	Липсва забрана	Експлоатация на проституцията на другито Сводничество към насилствена и детска проституция
Унгария	Ограничен регламентаризъм	Липсва забрана	Сводничество Предоставяне на помещение за проституциране, държане, управление, финансиране на публичен дом Експлоатирание на проституцията на другито (получаване на доходи) Детска и насилствена проституция
Финландия	Смесен модел между ограничен аболиционизъм и ограничен регламентаризъм	Потребление на детска проституция	Сводничество (безкористно, чрез предоставяне на помещение) Експлоатация на проституцирането на другито (придобиване на доходи като държател на публичен дом)
Франция	Аболиционизъм	Активно предлагане на улична проституция; Потребление на улична проституция	Сводничество (користно и безкористно, вкл. томерирание на проституция в предоставени помещения, съжителство с лице, което няма други източници на доход извън тези от проституцията му) Експлоатация на проституцията на другито (получаване на издръжка) Детска и насилствена проституция Изпирание на доходи от проституция Препялстване на дейността на гържавата на защита на жертвите Държане, управление, експлоатирание, ръководене, опериране, финансиране на места за проституциране Детска и насилствена проституция
Чешка република	Аболиционизъм	Липсва забрана	Сводничество и експлоатация (користни и безкористни) Насилствена и детска проституция
Швеция	Ограничен аболиционизъм	Потребление на проституция	Користно сводничество

2. Ефект и ефективност: кой модел действително ограничава проституцията?

Законодателството относно проституцията е от съществено значение за контрола върху нея, тъй като засяга нейното предлагане, потребление и доходите от извършването ѝ. Ако законът оскъпява или стигматизира потреблението (аболиционизъм), предлагането ѝ намалява, а цената му пада и го прави недоходоносно. Ако намалява стигмата върху предлагането, стимулира разрастването ѝ, защото увеличава търсенето (чист регламентаризъм). Забраната на проституцията, независимо дали чрез криминализиране на предлагането (прохибиционизъм) или потреблението (ограничен аболиционизъм), винаги обуславя доходите от нея като незаконни. Тя предполага последваща престъпна дейност по изпирането им, която създава за субекта нестопански рискове, които при равни други условия го въздържат от експлоатационни дейности в съответната юрисдикция.

Регламентирането на проституцията съвсем явно стимулира потока на проституиращи жертви на международен трафик на хора с цел сексуална експлоатация в сравнение със забраната на предлагането и/или потреблението ѝ. Забраната да се печели от проституцията на друго, при мълчаливо разрешение да се предлага и потребява, създава условия за вътрешна циркулация на трафик с цел полова експлоатация в рамките на една или няколко държави със сходен правен режим.

Прохибиционизмът и аболиционизмът правят невъзможно или силно затрудняват законното практикуване на проституцията, независимо от равнището на търпимост към нея, и се градят върху моралната и религиозна укоримост на явлението. Поради това аболиционизмът понякога се определя като омекотен вариант на прохибиционизма, който разрешава предлагането на проституция, но забранява всички оградящи я дейности. В аболиционистките юрисдикции възниква противоречие в правния статус на проституцията, която формално не е забранена, но не може да се практикува, защото забраната на съпътстващите я дейности ефективно я блокира.

Държавите могат да бъдат условно разделени на такива на произход, на транзит и на крайна дестинация. За да се облекчи анализът, тези от тях, които попадат едновременно в повече от една от тези категории, ще бъдат сведени до категорията, която им е най-присъща, когато това е възможно, или ще бъдат изключени.

Държави на крайна дестинация са изключително легалистски държави.

Държави, почти свободни от международен трафик на хора с цел сексуална експлоатация, са аболиционистките държави, които забраняват търсенето.

Въпреки рязката теоретична граница между аболиционизма и регулационизма и произхода им в политически възгледи, враждуващи в продължение на повече от век, конкретните резултати от прилагането им са сходни. И двете внушават представи за проституцията като социално отклонение, въпреки натрапчивите усилия на регулационизма да изобрази поне неутрално оценъчно отношение. И двата модела установяват зони на разрешено проституиране, но тази мярка е с много ограничено приложение в аболиционистките държави. Аболиционизмът клони към нулева търпимост, макар и на основания, различни от тези на прохибиционизма. Поради това неговите репресивни мерки са по-ефективни от разрешителните мерки на регламентаризма. Пример за това е шведският модел, при който преследването на потреблението естествено и пряко накърнява икономическите интереси на предлага-

щите, оскъпява и стигматизира потреблението. Следователно, стандартът на свободно практикуване на проституцията при аболиционизма и регламентаризма не е еднакъв и аболиционизмът изглежда да заема средно положение между крайната забрана и ограничителното разрешаване. Този извод се подкрепя от режимите в Австрия и Германия, които се доближават до рестриктивните сфери на аболиционизма.

Изглежда, че държавите, които търсят да усъвършенстват действащата уредба по неконсервативен начин, се колебаят между аболиционизма с частично или пълно криминализиране на потреблението и ограничени версии на регламентаризма.

Като цяло прохибиционизмът, регулационизмът и класическият аболиционизъм пренебрегват сексуалното насилие и психологическата травма, които едновременно предхождат и неизбежно съпровождат проституцията. Въпреки богатата ценностна аргументация, в изключителното си мнозинство законите от трите модела възпроизвеждат политики, обусловени от невежество и безразличие. Консерватизмът на законодателните инициативи контрастира на мотивите им, щедро напоени с модерна правозащитна реторика. Законите масово са смайващо откъснати от съвременните разбирания на хуманитарните науки и натрупана емпирична информация, която свързва проституцията с ранно и продължително насилие и системно неравенство¹⁶.

Този социален произход на явлението означава, че не може да се води никаква разумна политика срещу проституцията, ако обществената практика търпи дискриминация по полов признак. Въпреки това законодателствата и от трите модела все още се влияят приоритетно от целта да се пресече не самата проституция, към която повечето са в действителност равнодушни, а нейната видимост, която именно разпознават като заплахата.

Поради това идеологическите послания на законодателя и ефектите на законите му се разминават, придавайки на държавната политика двойственост, граничеща с лицемерие. Въпреки патетично заявяваните хуманни цели, в същността си всички изследвани системи са репресивно-контролиращи и ориентирани против, а не в полза на проституиращите.

Оттук следва и натрапчивото впечатление за хронична безпомощност на нормативната рамка, която рядко е подчинена на консистентна и стратегическа държавна политика и само в изключителни случаи съответства на изискванията на законодателството за правата на човека (главно антидискриминационните закони). За всички модели е характерно неустойчиво и произволно правоприлагане, уязвимо на корупционен натиск, дискриминационни практики, пространствена сегрегация на видовете проституция (главно уличната), поддържане или засилване на социалната стигматизация на проституиращите, неспособност организираната престъпност да бъде отстранена от пазара на сексуални услуги и пр.

Никоя от изследваните държави няма опит със законодателство, трайно насочено срещу рисковете, обуславящи проституцията, като

¹⁶ Вж. *Davis, N.* Introduction: International Perspectives on Female Prostitution. – In: *Prostitution: An International Handbook on Trends, Problems, and Policies.* Westport, 1993.

за повечето е характерно пълно отцепване на нормативната основа на явлението от свързаните с него социални и културни фактори. Никой модел не поддържа развита превантивна политика, като само шведският има частична превантивна насоченост. В държавите, които са изградили основните модели и имат продължителен исторически опит в нормативната битка с проституцията, системата е настроена по-скоро да „рециклира“ контингента на проституиращите, отколкото да го свива или да осигурява преливането му в други социални групи.

Тази немощ на закона изглежда не може да бъде задоволително преодоляна по еволюционен път, тъй като описаните недостатъци са общи за трите базови модела и се възпроизвеждат в техните вариации. Напредналите процеси на все по-усложнено смесване на елементи от различните модели при относително константна картина на проституцията в изследваните държави показва изчерпване не толкова на предлаганите правни решения, колкото на капитулация на провежданите политики.

Общото между тях е предварително политически заложеният ограничен обсег на действие. Всичките изхождат от догматичното, но най-малкото спорно вярване, че проституцията, дори като експлоатация, е неизменна и успехите срещу нея могат да бъдат само количествени. Като се вземе предвид, че законодателите рядко обсъждат, а още по-рядко се осведомяват за действителните размери и социална значимост на проституцията в съответното общество, това положение предопределя тяхната относително висока търпимост към нея. То обрича цялата правна система да се включва със закъснение и ниска мотивация спрямо събитието на проституцията и да се стоварва само върху най-видимите ѝ проявления.

В законодателствата, при които тези отрицателни тенденции са най-развити, законодателната позиция е пасивна и незаинтересувана, а законодателството оказва минимално въздействие върху обществените процеси (Чешка република, Естония, Полша, Унгария).

Тези изводи се подкрепят и от успехите на радикални законодателни инициативи, които рязко преодоляват традиционни политически възгледи, рedefинират разбирането за проституцията и се насочват към социалните ѝ корени (Швеция, Исландия, Норвегия, Финландия). Единствено шведският модел, който само условно може да бъде приобщен към който и да е от трите класически модела, засега се доказва като ефективна алтернатива на държавно регулираната проституция¹⁷. За него и основаните на него модели е характерна устойчива и ангажирана законодателната позиция, а ефектът върху явлението е по-траен и по-значим.

¹⁷ Вж. *Ekberg, G.* Цит. съч.

Заключение (основни изводи)

Изследването установи някои типични зависимости между обществената значимост на проституцията, нейните количествени и качествени особености, официално оповестените цели на гържавната политика спрямо нея и изграденото за постигането им законодателство. Тези зависимости дават основание за формулиране на някои общи препоръки, които биха улеснили законодателя при ограничаване на явлението в България, независимо какъв модел бъде предпочетен:

1. Информирани законодателни инициативи, основани на актуално познаване на формалните параметри на явлението (обем и структура на пазара, профил на страните, брой заети лица и пр.), тенденциите в развитието му и социалния му произход;

2. Стратегическа насоченост на законодателните инициативи към факторите на проституцията. Това са онези обстоятелства или съвкупности от обстоятелства, които повишават вероятността определени социални групи да се ангажират с проституция в сравнение с абстрактната вероятност тези групи да развият такава практика. Това предполага комплексен характер на провежданата политика, която следва да включва едновременно социални, образователни, икономически, наказателно-правни и административни мерки, създаващи за проституиращите лица стимули за алтернативна реализация и демотивиращи потреблението;

3. Последователни законодателни инициативи, подчинени на консенсусна и устойчива законодателна концепция, полагане на специални усилия за трайно приобщаване на общественото мнение към нея, а не на адаптиране на политиката към конюнктурни обществени нагласи.

Съдържанието на бъдещите законодателни действия може да бъде препоръчано само най-общо, тъй като те зависят, както от информираността на законодателя, така и от неговата политическа концепция. Въпреки това, като препоръчителни добри практики това изследване установи:

- Неутралност на уредбата спрямо половото самоопределение на проституиращите и въздържане от нравствена оценка за тях и поведението им, дори законодателят да изхожда от отрицателна оценка за явлението;
- Гарантиране на пълна наказателно-правна забрана на детската проституция и всички форми на насилствена проституция с възможност наказателноотговорно проституиращо лице да се освободи от отговорност за престъпление, извършено от него по повод или във връзка с експлоатацията на проституцията му;
- Ефективно изтласкване на организираната престъпност от сектора чрез забрана на определени форми на организирана проституция и наказателно преследване на форми на използване на проституирането на другого (сводничество и други форми на насърчаване на чуждата проституция, получаване на издръжка изцяло от проституирането на другого от трудоспособно пълнолетно лице, препятстване на проституиращо лице да напусне занаятието, институционализирано предлагане на проституция в публичен дом или по друг начин, толериране на проституция и др.);
- Пълно криминализиране на потреблението на проституция.

Сексуалната експлоатация и проституцията през призмата на международната регулация на правата на човека

Йонко Грозев и Наташа Добрева

I. Въведение

Този доклад представлява преглед на действащото международно право в областта на правата на човека, приложимо по отношение на сексуалната експлоатация и проституцията. Международните стандарти в тази област са сравнително нови, разработени през последните десет години и макар да не дават отговор на някои съществени въпроси, съдържат достатъчно ясни задължения за държавите да предоставят ефективна защита срещу нарушения на основни права.

Приложимите източници на международното право, използвани за целите на доклада, са Конвенцията на ООН за елиминиране на дискриминацията спрямо жени и Заключителните коментари на Комитета на ООН за елиминиране на дискриминацията спрямо жени (Комитета) по докладите¹, Конвенциите на Съвета на Европа, практиката на Европейския съд по права на човека (ЕСПЧ) по дела, повдигащи въпроси, свързани със сексуална експлоатация и правото на личен живот, както и становища на Международната организация на труда (МОТ) и Парламентарната асамблея на Съвета на Европа (ПАСЕ).

Международното право използва различни понятия, за да регламентира сексуалната експлоатация и проституцията, като някои от тях са дефинирани в международни договори, а други се използват в становища, решения и доклади на международните организации без тяхното изрично дефиниране. Поради това невинаги е възможно максимално точното определяне и използване на тези термини. В някои случаи са налице и разминавания в легалните дефиниции, използвани в международното и вътрешното право². Независимо от възможните терминологични различия, международното право разграничава три явления: 1) насилствена проституция и трафик на хора, 2) детска проституция и 3) доброволна проституция на пълнолетно лице, като приложимите правни стандарти по отношение на тези явления са различни.

¹ Становищата на Комитета на ООН за елиминиране на дискриминацията спрямо жени съдържат най-цялостен и пълен анализ на проблематиката, свързана със сексуалната експлоатация и проституцията, и гаранциите срещу нарушаване на основни права в тази област, поради което докладът базира анализа си в голяма степен на заключителните коментари на Комитета, издадени през периода 2000-2010 г. Те са направени по отношение на държави от целия свят, засегнати в различна степен от трафик и имащи различни режими на регламентиране на проституцията.

² Пример за такова разминаване е дефинирането на трафик по международното право и това по българското право, като последното е значително по-разширително.

Насилствената или принудителната проституция и трафикът на хора с цел сексуална експлоатация са едно от най-сериозните нарушения на основните права на човека. В редица международни документи и решения трафикът с цел сексуална експлоатация се разглежда като нарушение на различни права на жертвите, като правото на лична свобода, свободата от робство и принудителен труд, забраната за нечовешко и унижително третиране и правото на неприкосновеност на личния живот. Задълженията на държавите включват, както приемането на превантивни мерки за недопускане на принудителна проституция и трафик, така и задължението за ефективно разследване и наказателно преследване на извършителите в случаите, в които има установени конкретни жертви на трафик. Международното право приема също, че детската проституция никога не може да бъде доброволна, тъй като децата не могат да дадат валидно „съгласие“, като Конвенцията на ООН за правата на детето определя като дете всеки на възраст под 18 години³.

Понятието доброволна проституция се използва от международното право без да е изрично дефинирано. За доброволна се приема проституция, която се упражнява от лица над 18 години, избрали я като средство за препитание по собствена инициатива. Показателно в това отношение е следното становище на ПАСЕ:

„Като организация, базирана на правата на човека и уважение към човешкото достойнство, Съветът на Европа трябва да вземе отношение към проституцията, отразяващо мисията на организацията. Основаването на едно решение върху уважение към човешкото достойнство не означава възприемане на моралистичен подход. То означава да се уважават решенията и изборът на хората, доколкото те не вредят на никого.“⁴

Международните организации като Световната здравна организация и Международната организация на труда и Комитетът на ООН за елиминиране на дискриминацията спрямо жените не възприемат подход на осъждане на проституцията, продиктуван от морални съображения, а имат прагматично отношение. Те третираат доброволната проституция като форма на труд и изискват от държавите възприемане на регламенти, минимизиращи директното нарушаване на правата на проституиращите и излагането им на риск от нарушаване на техните права от трети лица. Като начин за препитание проституцията е разглеждана и от Комитета на ООН – позиция, изразена в Заключителните му коментари по отношение на различни държави⁵.

³ Вж чл. 1 от Конвенция за правата на детето, приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г. Ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. – ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г., обн., ДВ, бр. 55 от 12.07.1991 г., в сила от 3.07.1991 г.

⁴ Вж Резолюция 1579 (2007) на ПАСЕ „Prostitution – What stance to take?“, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1579.htm>

⁵ Виж например Заключителни коментари по доклада на Германия от 2009 г., параграф 50: „Държавите ... да създадат програми за реабилитация и подкрепа на жени и момичета, които искат да напуснат проституцията, включително чрез предоставяне на информация за и подкрепа във връзка с алтернативни начини за препитание“ („alternative livelihood options“). Също Заключителни коментари по доклада на Китай от 2006 г., параграф 20: „да изтъкнат други възможности за препитание за жени, за да напуснат проституцията“ („other livelihood opportunities“). Още Заключителни коментари по доклада на Камерун от 2009 г., параграф 31: „Държавата да информира жени и момичета за възможности за професии, за да елиминира проституцията като единствена възможност“ („career options“).

МОТ от своя страна идентифицира проституцията като търговия, икономически сектор, който трябва да бъде регулиран.

От особено значение е, че всички тези организации определят проституиращите като жертви на нарушения на основни права или като изложени на сериозен риск от нарушаване на права. Поради това техните препоръки са насочени към предприемането на мерки от държавите и регламентирането на проституцията от националното законодателство по начин, който да предотвратява прякото нарушаване на правата на проституиращите и да намали риска от тежки нарушения на техни права, свързани с физическо и психологическо насилие от трети лица.

По отношение на прякото засягане на права МОТ посочва като проблемни моменти пълното изключване на проституиращите от гаранциите на трудовото право и системата на общественото осигуряване. Становището на МОТ е, че „за пълнолетни, които свободно избират секс работа, грижите на държавата трябва да се фокусират върху подобряване на техните условия на труд и социални грижи, така че да се гарантира признаването на същите трудови права и облаги като на други работници“. Липсата на адекватна медицинска помощ също може да доведе до нарушаване на правата им като пряка последица от възприетия в националното законодателство регламент. Нарушения на правото на личен живот на проституиращите са възможни и като резултат от тяхното задължително регистриране и трудностите, свързани със запазването на конфиденциалността на тяхната регистрация.

От особена важност е и ограничаването на факторите, които излагат проституиращите на риск от нарушаване на основни права, свързани с тяхната физическа неприкосновеност, свобода и право на личен живот. Международните организации разглеждат като сериозен проблем факта, че в много страни в резултат от възприетата национална правна регламентация или фактори, свързани с правоприлагането, проституцията е изтласкана в една сива зона без ясен регламент и ефективна защита. Тази сива зона често се заема от организираната престъпност, което прави проституиращите уязвими от страна на сводниците и повишава риска от насилствена проституция и трафик. Липсата на ясен регламент и защита излагат проституиращите и на риск от насилие от страна на клиенти и/или принуда за използване на сексуални практики, създаващи здравни рискове. По силата на международните стандарти държавите имат задължение да регламентират проституцията по начин, който да ограничава риска от сексуална експлоатация и физическо и психологическо насилие, а също и да разследват и осъществяват наказателно преследване срещу извършителите на такива престъпления.

Прагматичният, неморализаторски подход, възприет от международните организации, обаче в никакъв случай не означава подкрепа за секс индустрията. Те отчитат негативните фактори, които оказват сериозно влияние при избора на професионална дейност от проституиращите жени. Лична уязвимост – като умствени проблеми, ниско самочувствие, отхвърляне или малтретиране в детството, употреба на наркотици, както и структурни проблеми като бедност, политическа нестабилност/война, неравенство между половете, липса на образова-

ние и обучение, могат да имат силно негативно влияние върху свободния избор. Поради това позицията на международните организации за защита на правата на човека е, че държавите са длъжни да предоставят активна подкрепа на проституиращите за излизане от проституцията и като цяло да провеждат политика на ограничаване на тази индустрия. Тази позиция ясно е формулирана от ПАСЕ в становище, в което се посочва че е „важно никога да не се чувства „принуден“, дори от обстоятелствата, да се включи в проституция“⁶.

II. Сексуална експлоатация и права на човека

В редица актове на ООН, на Съвета на Европа и на Европейския съюз трафикът на хора с цел сексуална експлоатация се определя като тежко нарушение на основни права на човека. Един от международните документи, посветени специално на този проблем, е Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора от 2005 г. Тя ясно определя трафика като явление, което е преди всичко въпрос за нарушение на основни права и престъпление срещу достойнството и неприкосновеността на човека, и акцентира върху защитата на пострадалите. Целта ѝ е държавите членки да предприемат необходимите мерки с цел предотвратяване на трафик, защита на основните права на пострадалите от него и осъществяването на наказателно преследване на трафикантите. Конвенцията определя като „трафик“ набирането и експлоатирането на хора чрез заплаха или употреба на сила или други форми на принуда, включително злоупотреба с власт или с уязвимо положение на жертвата, с цел сексуална или друга форма на експлоатация⁷. Конвенцията гарантира определени права на пострадалите като медицинско лечение, физическа и психологическа помощ, разрешение за пребиваване при дадени условия и подкрепа при тяхното интегриране в обществото. Освен това постановява, че националното законодателство трябва да третира трафика като престъпление, като спрямо трафикантите и техните съучастници трябва да се осъществява ефективно наказателно преследване⁸. Освен това привлича вниманието на страните към обмисляне на възможността за криминализиране на ползването на секс услуги от клиенти, ако са знаели, че лицето е жертва на трафик на хора.

Идентична е и позицията на ЕСПЧ, който в свои решения е установявал нарушения на основни права, гарантирани по Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (Конвенцията),

⁶ Виж Резолюция 1579 (2007) на ПАСЕ „Prostitution – What stance to take?“, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1579.htm>

⁷ Член 4, точка (а) на Конвенцията определя трафика по следния начин: „трафик на хора“ означава набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора посредством заплаха за използване или самото използване на сила или други форми на принуда, отвлечане, измама, въвеждане в заблуждение, злоупотреба с власт или състояние на зависимост или даване или получаване на пари или облаги за постигането на съгласието на лицето, имащо власт над друго лице, за целите на експлоатирането му; експлоатирането включва най-малкото използване с цел проституиране на друго лице или други форми на сексуална експлоатация“.

⁸ Конвенцията за борба с трафика на хора също изисква в процеса на разследване на трафикантите, личния живот и сигурността на пострадалите да се защитава и те да се освобождават от наказателна отговорност за извършени от тях престъпления, ако са били принудени от ситуацията.

В резултат от трафик, както и във връзка със случаи на сексуално насилие. По-конкретно, съдът е установявал нарушения на забраната за нечовешко третиране и правото на лична и физическа неприкосновеност в резултат от сексуално насилие (чл. 3 и чл. 8 на Конвенцията), а в резултат от трафик с цел сексуална експлоатация на правото на лична свобода (чл. 5 ал. 1) и забраната на робство и принудителен труд (чл. 4). Конвенцията гарантира и правото на ефективна защита срещу нарушение на тези права, изразяваща се в разследване и наказателно преследване срещу такива посегателства.

Трафикът на хора попада в приложението на чл. 4 от Европейската конвенция за защита на правата на човека, който забранява робството, подчинението и принудителния труд. В прецедентно решение от 7 януари 2010 г. ЕСПЧ постанови, че трафикът на хора е базиран на упражняването на власт, третираща жертвата като собственост, и влиза в обсега на чл. 4. Това е решението по делото *Rantsev v. Cyprus and Russia*⁹. С оглед разрастването, както на самия трафик, така и на мерките, предприети за борба с него, ЕСПЧ счита за подходящо по делото *Rantsev* да изследва степенята, до която самият трафик може да се счита за противоречащ на духа и целта на чл. 4 от Конвенцията, така че да попадне в приложението му. Съдът не прави опит да определи дали трафикът представлява робство, подчинение или принудителен труд, каквито са различните понятия, използвани в чл. 4. В параграфи 281 и 282 от решението ЕСПЧ постановява:

„... трафикът на хора по самото си естество и цел на експлоатация се основава на упражняването на власт, третираща жертвата като собственост. То третира човешките същества като стоки за купуване, продаване и поставяне под принудителен труд, често за малко или никакво заплащане, обикновено в сексуалната индустрия То предполага непосредствено наблюдаване на действията на жертвите, чието движение е често ограничено. То включва употреба на насилие и заплахи срещу жертвите, които живеят и работят в мизерни условия. ... Не може да има съмнение, че трафикът застрашава човешкото достойнство и основните свободи на своите жертви и не може да се счита за съвместим с едно демократично общество и ценностите, изложени в Конвенцията. С оглед задължението си да тълкува Конвенцията в светлината на съвременните условия, съдът счита за ненужно да идентифицира дали третирането, от което жалбоподателят се оплаква, съставлява „робство“, „подчинение“ или „принудителен труд“. Вместо това съдът заключава, че самият трафик ... попада в полето на чл. 4 от Конвенцията.“

Що се отнася до съдържанието на чл. 4 и конкретните задължения на държавите, произтичащи от тази разпоредба във връзка с трафика, ЕСПЧ отбелязва следните принципи:

На първо място забраната по чл. 4 е абсолютна. За разлика от повечето материални права, гарантирани в Конвенцията, чл. 4 не предвижда никакви изключения и дерогирание в случай на война или извънредно положение. Второ, ясно е, че употребата на насилие и малтретирането на жертвите са чести белези на трафик. Поради това ЕСПЧ счита,

⁹ Пълният текст на решението на английски език е публикуван на официалния сайт на ЕСПЧ: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=rantsev&sessionId=56042506&skin=hudoc-en>

че малтретиране, побой, физическо насилие, нечовешко и унижително отношение са присъщи на трафика и експлоатацията и не е нужно едно такова оплакване да се разглежда отделно – чл. 4 поглъща чл. 3. Като общи принципи на чл. 4, ЕСПЧ отбелязва следните задълженията на държавите, като всяко неизпълнение на което и да било от тях води до отделно нарушение на чл. 4 от Конвенцията:

1) да приемат адекватно законодателство, което да гарантира практична и ефективна защита на правата на жертвите или потенциалните жертви (криминализиране на трафика, подходящо регулиране на професиите, често използвани за прикритие на трафик, подходящи миграционни правила)

2) да предприемат подходящи практически мерки за защита на жертвите или потенциалните жертви, когато властите са уведоменни за обстоятелства, пораждащи основателни съмнения, че конкретно лице е в реален и непосредствен риск да бъде трафикирано (подробни програми за превенция на трафик, обучение на полицейски и миграционни служители)

3) да разследват и преследват случаи на трафик, както и ситуации на потенциален трафик, като си съдействат ефективно с другите държави¹⁰.

Случаите на трафик могат да доведат и до отговорност на държавата за нарушаване на чл. 5 от Конвенцията, който забранява лишаването на едно лице от неговата свобода. Подобно на чл. 4 тази забрана е абсолютна, когато се отнася за отношенията между частни лица – никой не може да лишава друг човек от свобода. Независимо от факта, че задържането по делото *Rantsev* е от частно лице трафикант, ЕСПЧ приема, че е налице основание за отговорност и на държавата, тъй като полицейските служители не са се намесили активно, а са оставили пострадалата под опеката на трафиканта, който я завел в апартамент и тя останала затворена там против волята си в продължение на един час.

Международното право разглежда законодателното регулиране на проституцията и като мярка за борба с трафика на хора. Това ясно личи от решението на ЕСПЧ по делото *Rantsev*, както и от Заключителните коментари на Комитета за елиминация на дискриминацията спрямо жените. В становището си относно Холандия от 2010 г. Комитетът отбелязва загриженост, че новият начин на регулиране на проституцията може „да подкопае усилията за борба срещу сексуалната експлоатация на жени“¹¹. Важен елемент в решението по делото *Rantsev* е и изричното формулиране на позитивно задължение на държавите да регулират подобаващо професиите, използвани за прикритие на трафик, като безспорно най-често такава професия е проституцията, но има и други – клубни танцьорки, масажистки... Прецедентното решение по делото *Rantsev* създава задължение за държавите, ратифицирали Конвенцията за правата на човека, да приемат законодателство, регулиращо проституцията по начин, който намалява риска от трафик.

Липсата на ясен законодателен регламент, което е особено характерно за мълчаливо разрешителния режим в сила в България, е в пряко

¹⁰ Параграфи 284-289 от решението по делото.

¹¹ Заключителни коментари по доклада на Холандия от 2010 г., параграф 30.

противоречие с това международно задължение. Българският Закон за борба с трафика на хора от 2003 г., макар и да предвижда мерки за предотвратяване и противодействие на трафика, не адресира рискови професии. Вместо това законът говори за „рискови райони“ и „рискови групи“ и цели да се създадат равни социалноикономически възможности за рисковите групи, чрез 1) създаване на условия за интегриране в пазара на труда на такива лица, и 2) програми за стимулиране на работодателите, които ги наемат на работа. Дори и да се приеме, че лицата, занимаващи се с проституция, представляват рискова група, Законът за трафика на хора не предвижда техният статут да бъде регулиран чрез съответно законодателство, а единствено изисква мерки за предотвратяване на попадането в проституция и за извеждането от нея чрез осигуряване на алтернативни способности за прехрана. За да се постигне пълно съответствие с международноправните изисквания за борба със сексуалната експлоатация обаче, е необходимо да се приеме по-детайлно законодателство, било то под формата на промени в Наказателния кодекс или закон за проституцията.

Освен трафик на хора ЕСПЧ е обсъждал в практиката си и случаи на изнасилване като форма на сексуално насилие. Съдът приема, че изнасилването представлява вмешателство във физическата неприкосновеност и в личния живот, което се разглежда като нарушение, както на чл. 3 (забраната на нечовешко третиране), така и на чл. 8 (правото на личен живот) от Конвенцията. По силата на тези разпоредби държавите се задължават да приемат и прилагат наказателни закони, които ефективно регулират всички прояви на секс без съгласие, а не само онези, които включват физическо насилие. Тази позиция на съда е изразена в решението по делото *M.C. v. Bulgaria* от 4 декември 2003г. В него се потвърждава не само, че изнасилването е по съществуването си нарушение на личната сексуална автономност, но също, че национални правни системи, които не предпазват ефективно от всички форми на изнасилване, рискуват да са в нарушение на задължения по Европейската конвенция за правата на човека. Съдът подчертава, че позитивното задължение да се осигури защита от действията на други лица, особено когато се засягат основни ценности и съществени аспекти от личния живот, като заложените в чл. 3 и чл. 8, включва, първо, криминализиране на тежки деяния, каквото е изнасилването и, второ, адекватно разследване на твърдения за изнасилване и предаване на съд¹².

Подобряване на ефективността на разследването и наказателното преследване на случаите на трафик в България е също пряко задължение, произтичащо от решенията на ЕСПЧ. Наличните данни за България сочат недостатъчна ефективност в това отношение. Тази констатация може да се направи при съпоставка между данните за приблизителния брой лица, подложени на сексуална експлоатация, и данните за образувани дела за трафик, пострадали лица и осъдени трафиканти. Броят на сексуално експлоатирани жени извън България през 2008 г., според изследване на Георги Петрунов от фондация „РискМонитор“,

¹² Съдът посочва, че позитивните задължения на държавите по чл. 3 и чл. 8 включват „криминализирането и ефективното разследване на всеки насилствен физически акт, включително при липса на физическа съпротива на жертвата“, Решение на ЕСПЧ по делото *M.C. v. Bulgaria* от 4.12.2003г, параграф 166.

е между 8000 и 12000¹³. В същото време според данни на Върховна касационна прокуратура от 1 януари до 30 септември 2008 г. в България са образувани 65 досъдебни производства за трафик с цел сексуална експлоатация със 187 пострадали лица. В съда са внесени 38 прокурорски акта, по които обвиняемите лица са общо 50. В края на периода са осъдени 34 души, 24 от които с влязла в сила присъда¹⁴. През 2009 г. броят на разкритите жертви на трафик с цел сексуална експлоатация е незначително нараснал – общо 226 (188 жени, 4-ма мъже, 34 непълнолетни момичета). Новообразуваните досъдебни производства са 109. Осъдените лица за *вътрешен* трафик с цел сексуална експлоатация са 57, а за *външен* – 33¹⁵. Съпоставянето на тези данни разкрива цялостната картина на голяма по своите размери сексуална експлоатация, като броят на разследваните и осъдените е незначителен.

III. Доброволна проституция и права на човека

Международното право определя като доброволна проституцията, която се упражнява от лица над 18 години, избрали я като средство за препитание по собствена инициатива. Тази позиция е изразена в редица документи на ПАСЕ, Комитета на ООН за елиминиране на дискриминацията спрямо жени, СЗО и МОТ. Този прочит на международното право може да бъде извлечен, макар и индиректно, и от практиката на Европейския съд по правата на човека по въпроси, свързани с правото на личен живот, и по-специално сексуалните права. Разглеждайки различните режими на регулиране на проституцията, които най-общо могат да бъдат разделени на криминализиращи и легализиращи, тези организации не изразяват принципно становище за съответствието им с международното право. Вместо това възприетият подход е на анализ на практическите последици върху положението на проституиращите от възприетия в съответната държава регулационен режим и съответно на препоръки към държавите за изменение на националното законодателство по начин, който да предотвратява прякото нарушаване на права на проституиращите и да намалява риска от физическо и психологическо насилие от трети лица.

Различните режими на регламентация на проституцията създават различни рискове за нарушаване на основни права, като те ще бъдат разгледани последователно. Тъй като този доклад представлява преглед на съществуващите стандарти, а не опит за изграждане на цялостен системен подход, становищата на различните международни органи са излагани самостоятелно за всеки един от тях, като анализът се спира отделно на криминализиращите и легализиращите режими. Това деление е възприето поради съдържащото се в него важно разграничение между регулаторни режими, които разчитат единствено на наказателното право, и такива, които използват и търговското,

¹³ „Основни схеми за изпирание на пари от трафик на хора с цел сексуална експлоатация“. Георги Петрунов, фондация „РискМонитор“. 2009 г., стр. 55.

¹⁴ Отчет на дейността на Националната комисия за борба с трафика на хора за 2008 г., стр. 87.

¹⁵ Отчет на дейността на Националната комисия за борба с трафика на хора за 2009 г., стр. 7 и 8. Данните са на Върховна касационна прокуратура за периода 01.01.2009 – 31.12.2009 г.

трудовете, социалноосигурителното право¹⁶. При някои от възприетите режими е възможно да се говори за пряко нарушаване на правата на проституиращите, а в други случаи е възможно да бъде повдигнат и въпросът за нарушаване на правата на трети лица. Докладът ще се спере и на тези въпроси, предлагайки анализ, който изхожда от съществуващите стандарти, а не категорични отговори, тъй като действащото международно право не съдържа такива.

1. Криминализиращи режими

Криминализиращите режими използват основно наказателното право и наказателната репресия като инструмент за регулирането на проституцията и отказват да я третират като легитимна професионална дейност. Те в различна степен проявяват търпимост към съществуването ѝ. Разнообразието в конкретния регламент, възприет в различните държави, е различен, като е възможно да са криминализирани съпътстващи проституцията дейности като сводничеството или организирането на публични домове, или криминализиране на предлагането и предоставянето на сексуални услуги, или каквито са по-новите тенденции в скандинавските страни – криминализиране на използването на платени сексуални услуги (криминализиране на клиентите).

Комитет за елиминиране дискриминацията спрямо жените, ООН

Позицията на Комитета е, че нито един от режимите сам по себе си не нарушава основни права. Той приветства всяко усилие на държавите да регулират проституцията в съответствие с предоставената им свобода на преценка и особеностите на вътрешното право. Единствено ясно изразена критика има към декриминализиране на дейността на лица, които се облагодетелстват от сексуалните услуги на друго лице и към криминализирането на предлагането на сексуални услуги. Комитетът например изразява загриженост, че декриминализирането на сводничеството в Белгия с цел избягване на санкции за фактическо съжителство може да улесни експлоатирането на проститутките¹⁷. Комитетът повторно изразява загриженост и от забраната на пасивното предлагане на сексуални услуги във Франция¹⁸ и от прилагането на колониален закон от 1944 г. във Фиджи, който наказва само поведението на жените, въввлечени в проституция¹⁹. Комитетът препоръчва на Фиджи отпадането на наказателната отговорност за проституиращите и криминализирането на действията само на тези, които се възползват от сексуалната експлоатация²⁰.

¹⁶ Под криминализиращ режим се разбира криминализирането на проституцията, като анализът разглежда отделно криминализирането на търсенето и криминализирането на предлагането на проституция. Под легализиращ режим докладът разбира правното регламентиране на проституцията като бизнес дейност с въвеждането на регистрация на практикуващите проститутки и прилагането по отношение на тях на трудовото, данъчно и социално законодателство. Това разграничение не е общоприето. То не е максимално прецизно, тъй като всеки правен режим криминализира определени дейности, свързани с проституцията, а криминализирането на трафика е и международно задължение, но отразява ясно два принципно различни подхода в регламентирането на проституцията.

¹⁷ Заключителни коментари по доклада на Белгия от 2002 г., параграф 153.

¹⁸ Заклучителни коментари по доклада на Франция от 2008 г., параграф 31.

¹⁹ Заклучителни коментари по доклада на Фиджи от 2002 г., параграф 64.

²⁰ Пак там, параграф 65.

Комитетът приветства както криминализиращия, така и легализиращия режим, но формира позиция, че щом една държава е въвела даден режим, от това следват съответни задължения. От държавите, въвели криминализиращ режим, Комитетът изисква да предоставят пълна информация за разпространението на проституцията, включително скритата. Изрично изискване в този смисъл Комитетът отправя към Швеция и Финландия през 2008 г.²¹. С цел да се научи повече за насилието върху жени през 2007 г. специалният пратеник на ООН по насилие спрямо жените указва на Швеция да направи подробно независимо проучване на шведската политика спрямо проституцията и нейното влияние върху трафика на хора и други форми на насилие, които често се случват в този контекст²². Изследването трябва да обсъди и дълготрайния ефект на тази политика и възможните ѝ влияния извън Швеция.

Посещението на специалния пратеник на ООН в Швеция през 2007 г. показва, че местните жени, останали в уличната проституция, особено пристрастените към хероин и други твърди наркотици, сигнализират за повишен риск от насилие и заразяване с половопредавани болести. При условията на новото законодателство, криминализиращо клиентите, работейки сами, за да избегнат засичане от полицията, проституиращите жени вече не могат да дават една на друга информация и защита срещу т.нар. проблемни клиенти. Тъй като общият брой на мъжете, които купуват секс, е намалял, жените с наркотична зависимост са също под много по-голям натиск да приемат клиенти, които са известни с агресивността си или предпочитанието към високорискови сексуални услуги. Според доклада на специалния пратеник, през първите години на своята политика, криминализираща търсенето на проституция, шведското правителство е пренебрегнало ситуацията с пристрастените към наркотици проституиращи жени. Впоследствие е отбелязано известно подобрене със създаването на институции в големите градове, които оказват подкрепа, дават съвети и предлагат достъп до програми за лечение на наркотична зависимост²³.

Парламентарна асамблея на Съвета на Европа

ПАСЕ изразява благосклонна позиция по отношение на криминализирането на търсенето на проституция, като критикува държавите, които прилагат двоен стандарт и криминализират предлагането, но не и получаването на платен секс. ПАСЕ подчертава предимството на шведския модел – политика за ограничаване на търсенето, а не на предлагането²⁴.

Европейски съд по правата на човека на Съвета на Европа

Европейският съд по правата на човека не е изразявал позиция по отношение на различните режими и дали те водят до пряко нарушаване на права. Независимо от липсата на пряко произнасяне по тези въпроси,

²¹ Заключителни коментари по докладите на Швеция и Финландия от 2008 г., параграфи 32, 33 и 175, 176, съответно.

²² Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk, Mission to Sweden, Human Rights Council, GE.07-10653 (E) 230207, §71 (a) (v), <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/106/53/PDF/G0710653.pdf?OpenElement>

²³ Пак там, §§ 44 и 45.

²⁴ Резолюция 1579 (2007) на ПАСЕ „Prostitution – What stance to take?“, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1579.htm>

богатата практика на съда позволява анализ дали криминализирането на предлагане на платените сексуални услуги или криминализирането на купуването им представляват нарушение на правото на личен живот²⁵.

Макар и да няма пряко произнасяне по оплакване срещу криминализирането на купуването на сексуална услуга, с висока степен на сигурност може да се твърди, че ЕСПЧ би отхвърлил подобно оплакване. Той безспорно възприема доброволния сексуален контакт между пълнолетни лица като аспект на тяхното право на личен живот²⁶, но обикновено го прави в контекста на интимни отношения при наличието на развити емоционални връзки между партньорите. Инцидентен сексуален контакт срещу заплащане по-трудно би могъл да бъде определен като съществена част от идентичността и емоционалния живот на индивида, каквато е практиката на съда при определяне на съдържанието на „личен живот“ по чл. 8 от Конвенцията. Ако криминализирането на купуване на секс не представлява изобщо намеса в правото на личен живот, не би се поставял и въпросът за пропорционалността на една такава мярка. Индикация за този подход е решението по делото *Laskey, Jaggard and Brown v. the United Kingdom* от 20 януари 1997 г. Това дело е свързано с наказанията, наложени на мъже, участвали в групов садомазохистичен секс. Анализирайки фактите, ЕСПЧ посочва, че „стои отворен въпросът дали техните сексуални действия попадат напълно в понятието личен живот“²⁷. Съдът отбелязва, че сексуалната дейност безспорно засяга интимен аспект от личния живот, но не всяка подобна активност, извършвана зад закрити врати, задължително попада в понятието „личен живот“ и съответно в обсега на чл. 8 от Конвенцията. Този анализ дава основание да се предположи, че и по отношение на криминализирането на купуването на сексуални услуги ЕСПЧ би могъл да възприеме същата позиция, че сексуалните отношения на клиенти с проституиращи не попадат в полето на понятието „личен живот“ и гаранциите за правото на личен живот по чл. 8 от Конвенцията изобщо не са приложими.

В решението си по същото дело *Laskey* ЕСПЧ приема, че е налице „намеса“ в правото на личен живот, без да се произнесе по този въпрос единствено поради факта, че правителството отговорник не е направило съответното възражение. Поради това съдът пристъпва към следващата стъпка в анализа – дали такова наказателното преследване е необходимо и дали е в обществен интерес. Анализът е фокусиран върху въпроса дали държавите могат да наказват лица за сексуални практики, свързани с причиняването на физически наранявания, които обаче са напълно доброволни. В този случай ЕСПЧ приема, че аргументите за необходимост от наказателно преследване са базирани на съображе-

²⁵ Както беше отбелязано по-горе по отношение на наказателното преследване на жените в проституция, Комитетът на ООН за елиминиране на дискриминацията спрямо жени е приел, че такива мерки са в несъответствие с принципите на международното право на правата на човека.

²⁶ Решение по делото *Dudgeon v. the United Kingdom* от 22.10.1981 г.; Решение по делото *Modinos v. Cyprus* от 22.04.1993 г., Решение по делото *A.D.T. v. the United Kingdom* от 31.07.2000 г.

²⁷ Решение по делото *Laskey, Jaggard and Brown v. the United Kingdom* от 20.01.1997 г., параграф 36. Емоционалната привързаност със сексуален партньор обаче не е непременно задължителен елемент за прилагането на чл. 8 от Конвенцията. По делото *A.D.T. v the United Kingdom*, решение от 31.07.2000 г, съдът приема, че чл. 8 е приложим и в контекста на сексуални практики без насилие между група мъже.

ния за защита на общественото здраве и са достатъчно сериозни и оправдават ограничението на лични права. Съдът се аргументира, че сексуалната дейност в случая е включвала значителна степен на наранявания. Необходимостта от предотвратяване на тежки наранявания отличава това дело от делата за хомосексуални връзки между пълнолетни, в които ЕСПЧ е установявал нарушение на правото на личен живот. Съдът посочва, че „решавайки дали да криминализират или не, държавите могат да взимат предвид не само действителната сериозност на причинените телесни повреди..., но също... възможността за увреждане, присъща на предметните действия“²⁸, а в случая извършваните дейности са били „непредсказуемо опасни“.

Подходът по делото *Laskey* показва висока степен на готовност на Съда да позволи по-голяма свобода на действие на държавите при регулиране на сексуални отношения, включително и чрез тяхното криминализиране, когато обществените цели, които се преследват със законодателството, са подобряване на гаранциите за опазване на живота и здравето. Това позволява да се предположи, че дори и ЕСПЧ да приеме, че криминализирането на купуването на сексуални услуги представлява ограничение на правото на личен живот, то преследваните обществените цели са достатъчно значими, поради което балансът между лични права и обществен интерес не би бил нарушен²⁹.

Независимо от някои паралели в анализа между криминализирането на клиентите и криминализирането на проституиращите, би могло да се твърди, че наказателното преследване на проституиращите жени представлява нарушение на тяхното право на личен живот по смисъла на чл. 8 на Конвенцията. На първо място, има много по-сериозни основания да се твърди, че е налице намеса в правото на личен живот. За разлика от криминализирането на клиентите, криминализирането на дейността на проституиращите засяга значително повече аспекти от техния личен живот, което е съществено от гледна точка на приложимостта на чл. 8. Съдът е приел, че чл. 8 е приложим и тогава, когато става въпрос за сексуални практики с повече лица, без да е налице трайна емоционална или друга обвързаност³⁰. От още по-съществено значение е фактът, че преследваните с тази мярка обществени цели са в много по-голяма степен продиктувани от морални съображения, а не от такива, които целят защита на живота и здравето. Това прави наказателното преследване срещу проституиращи жени значително по-уязвимо от гледна точка на твърдения за нарушение на правото на личен живот.

В своята практика ЕСПЧ отдава значително по-малка тежест на съображения от морално естество при криминализирането на сексуално поведение. Съдът е обсъждал връзката между личен живот и общест-

²⁸ Пак там, параграф 46.

²⁹ Емпиричните изследвания позволяват проституцията да бъде определена като опасна за здравето дейност, както от гледна точка на насилие върху проституиращите, така и от гледна точка на полово предаваните болести. Сред основанията за възприетата от Швеция и други държави политика на криминализиране на купуването на сексуални услуги е широкото разбиране, че проституцията е израз на дискриминация по отношение на жените и дейност, която оказва дълготрайно негативно влияние върху физическото и психическото здраве на проституиращото лице и следователно изисква от държавата да се намеси, за да предпази лицето от това негативно влияние.

³⁰ Решение по делото *A.D.T. v. the United Kingdom* от 31.07.2000 г.

вен морал в редица свои решения, в които е оспорвано наказателното преследване на доброволен хомосексуален секс. В решението си по делото *Dudgeon v. the United Kingdom* от 22 октомври 1981 г. е изразена позицията, че е допустимо регулирането на сексуално поведение с цел съхраняване на „публичния ред и почтеност и да се предпазят гражданите от това, което е гразнещо или обидно“, като такъв контрол може дори да се разпространи върху „доброволни деяния, извършени насаме, особено където има нужда... да се осигурят достатъчни гаранции срещу експлоатация и развращаване на други ...“³¹. Съдът обаче е значително по-стриктен в случаите, в които основанията за наказателно преследване са единствено морални съображения. Той отбелязва, че трите отличителни признака на едно демократично общество са съвместителство, толерантност и широкоумие. Според съда дори членовете на обществото, които считат хомосексуализма за неморален, да са шокирани, оскърбени или притеснени от извършването от други лица на частни хомосексуални актове, това не може само по себе си да оправдае прилагането на наказателни санкции, когато става дума за пълнолетни лица, дали своето съгласие.

По делото *Dudgeon*, както и в редица други дела, в които съдът разглежда забраната на доброволен хомосексуален секс, ЕСПЧ приема, че такава забрана няма достатъчно сериозни основания от гледна точка на защита от увреждане на уязвими групи от обществото. Липсата на такава обществена цел на законодателството и основаването му единствено на морални съображения правят намесата в правото на личен живот недопустима. Според ЕСПЧ моралното отношение спрямо хомосексуални мъже в Северна Ирландия и притеснението, че всяко отхлабване на закона ще подкопае съществуващите морални устои, не може да оправдае намеса в личния живот на жалбоподателя в такава степен. „Декриминализация“, заключава ЕСПЧ, не означава одобрение и страхът, че някои слоеве на населението могат да извлекат погрешни изводи в тази връзка от реформа на законодателството, не дава добро основание за оставянето му в сила с всички негови несправедливи последици.

Сходен е анализът на съда и в решението по делото *A.D.T. v. the United Kingdom* от 31 юли 2000 г. Става дума за случай, в който жалбоподателят – хомосексуален мъж, извършва у дома си сексуални действия, предимно орален секс с до четирима мъже без причиняване на физическа болка. Жалбоподателят е осъден е за извършване на груби и непристойни действия. И в този случай ЕСПЧ не вижда достатъчно сериозен обществен интерес от криминализирането на такива сексуални действия. Съдът намира, че „предвид тясната свобода на преценка, предоставена на националните власти, липсата на обществено-здравни съображения и чисто частният характер на поведението... причините, посочени за оставяне в сила на закон, който криминализира хомосексуални действия между мъже насаме, и с още по-голямо основание за разследването и осъждането, в настоящия случай не са достатъчни да оправдаят законодателството и наказателното преследване“³².

³¹ Решение по делото *Dudgeon v. the United Kingdom* от 22.10.1981 г., параграф 49.

³² Решение по делото *A.D.T. v. the United Kingdom* от 31.07.2000 г., параграф 38.

2. Легализиращи режими

Подобно на криминализиращите режими, и легализиращите могат да имат съществени различия в подхода си по отношение на изискванията за регистрация на проституиращите лица, медицински правила и приложимостта на трудовото и социално осигурителното право. Тези разлики могат да имат съществено значение по отношение на оценката за тяхното съответствие с изискванията на международното право.

Позициите, на които са базирани легализиращите режими, са най-ясно формулирани от МОТ, която идентифицира проституцията като търговия, икономически сектор, който трябва да бъде регулиран, и по-специално „мерките, насочени към секс сектора, трябва да имат предвид морални, религиозни, здравни, международноправни и наказателноправни въпроси при разглеждането на феномен, който е предимно икономически по своето естество“³³. Според МОТ основно препятствие за изработването на ефективна политика и мерки за справяне с проституцията е, че „законодателните органи не се решават да разглеждат директно проституцията като икономически сектор“. Организацията препоръчва на държавите да признаят разнообразието от обстоятелства сред проституиращите: „За пълнолетни, които свободно избират секс работа, грижите на държавата трябва да се фокусират върху подобряване на техните условия на труд и социални грижи, така че да се гарантира признаването на същите трудови права и облаги като на други работници“³⁴.

Комитет на ООН за елиминирание на дискриминацията спрямо жени

Както беше посочено, Комитетът приветства всяко усилие на държавите да регулират проституцията, но формира позиция, че щом е въведен даден режим, от това следват съответни задължения. От въведените легализиращ режим Комитетът изисква да осигурят прилагането на трудовото и осигурителното право по отношение на проституиращите жени, както и да осигурят тяхното право на личен живот, автономност и сигурност. Комитетът приема също, че легализирането на проституцията е част от усилията за борба със сексуалната експлоатация³⁵.

Комитетът критикува Германия за това, че проституиращите жени са законово задължени да плащат данъци, но не са защитени от трудовото и осигурителното право – позиция, изразена още през 2000 г. Комитетът препоръчва на Германия да подобри законодателството си така, че да направи проституиращите по-малко уязвими от експлоатация и да повиши социалната им защита. През 2009 г. Комитетът отбелязва, че Германия не е изпълнила тази препоръка и не е успяла да подобри социалното осигуряване на проституиращите и работните им условия по отношение на здраве и хигиена, нито е намалила свързаните с проституция престъпления.

По отношение на Холандия през 2010 г., при обсъждането на редовния доклад на холандското правителството по Конвенцията за елиминира-

³³ „The Sex Sector: The economic and social bases of prostitution in Southeast Asia“, edited by Lin Lean Lim, International Labor Office, Geneva, 1998.

³⁴ Пак там.

³⁵ Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, The Netherlands, 2010, para 30.

не дискриминацията спрямо жените, Комитетът приема за разглеждане плановете за въвеждане на система за регистрация, която би могла да има негативен ефект върху проституиращите и върху защитата на тайната им на личен живот. Пред Комитета са поставени за обсъждане редица въпроси, свързани с тази мярка, планирана за подобряване на борбата с трафика на хора. Мярката предвижда въвеждане на задължителна регистрация в общините на независимо проституиращите, заедно с криминализиране на клиенти, които посещават нерегистрирани лица. Изискването за работещите в публичен дом е за регистриране чрез съдържателя на публичния дом, като е предвидена и наказателна санкция за тези, които отказват да се регистрират. Изразени са притеснения, че това не би било благоприятно за излизане от проституцията. Поставя се въпросът, че задължителната регистрация увеличава риска от прехвърляне към нелегалния секс сектор не само на мигранти, но и на проституиращи с холандско гражданство³⁶.

Комитетът споделя притесненията, че новото изискване за задължителна регистрация на проституиращите може да накара повечето от тях да работят незаконно. Нещо, което би подкопало усилията за борба срещу сексуалната експлоатация и би повишило уязвимостта на жените. Някои от тях (например мигранти) не биха могли да се регистрират, а други е възможно да отказат да се регистрират, което би влошило работните им условия и би изострило социалното им изключване. Комитетът изразява и загриженост, че новото законодателство може да създаде сериозен риск за правото на личен живот на регистрираните проституиращи, поради недостатъчни гаранции за запазването на конфиденциалността на регистрацията. Комитетът препоръчва мерки за подобряване на работните условия на проституиращите и усилване на тяхната защита, както и правото на автономност и правото на личен живот³⁷.

Дори към държави, които не са легализирали проституцията, а имат мълчаливо разрешителен режим, Комитетът формулира задължение да осигурят здравни услуги на проституиращите с оглед например борба с разпространението на СПИН³⁸. Отличителното в препоръките е акцентът върху ограничаване на търсенето. Насърчава се изучаването на факторите, които довеждат жените, включително образовани, до проституция.

Комитет против изтезанията на ООН

Показателно е и становище на Комитета против изтезанията на ООН по проблеми, свързани с доброволната проституция, в доклад от 2010 г. за Австрия, където също действа легализиращ режим. Повдигнатите пред Комитета против изтезанията въпроси са свързани с практики в Австрия, които лишават жените в секс бизнеса от защита срещу унижително отношение от страна на държавни служи-

³⁶ NGO's Notes on the 5th Report of the Netherlands, on behalf of the pre-session working group of the CEDAW, 43rd session, 19 January-6 February 2009.

³⁷ Заключителни коментари по доклада на Холандия от 2010 г., параграфи 30, 31.

³⁸ Заключителни коментари по доклада на Уганда от 2002 г., параграф 146: „Комитетът подтиква държавата да обърне пълно внимание на осигуряването на здравни услуги за проституиращи, така че да се обуздае разрастването на СПИН.“

тели³⁹. Основните проблеми са два: 1) жените, които минават задължителните ежеседмични прегледи в общинските здравни служби, търпят унижително отношение, и 2) специални полицейски звена използват методи на действие под прикритие, за да търсят жени, които предоставят сексуални услуги без да са регистрирани.

Първото оплакване е във връзка със забраната в Австрия проституиращите жени да ползват лични гинеколози, дори на собствени разходи, тъй като са задължени да посещават гинеколози в общинските центрове. Условието за предоставяне на тази услуга са лоши поради крайно ограничения персонал и силно ограниченото време за посещения. Оплаквания са направени и във връзка с липсата на поверителност на прегледите. Публично обявената практика на задължителни прегледи води и до повишаване на риска от полово предавани болести поради повишеното в резултат рисково поведение на клиентите⁴⁰. Другото оплакване е свързано с разследването на нерегистрирани проституиращи жени от полици под прикритие. Оспорена е практиката полици да влизат под фалшива самоличност в домовете на жените и да им предлагат пари за секс, както и посещенията на оттеглили се проституиращи жени в домовете им късно вечер отново под прикритие, с цел установяване дали упражняват проституцията без да са регистрирани. Комитетът против изтезанията изразява загрижеността си по повод тези практики и препоръчва на правителството на Австрия да гарантира, че медицинските прегледи се извършват в обстановка, където тайната на личен живот е осигурена, и при полагане на най-добрата грижа за опазване на достойнството на жените, които се преглеждат⁴¹.

Парламентарна асамблея на Съвета на Европа

ПАСЕ изразява позицията, че легализиращият режим има предимството, че регулира проституцията като професия. В държавите с такъв режим проституиращите не се наказват и имат трудови права, в по-голяма степен им е гарантирана самостоятелност и намалена зависимостта от сводниците, както и достъпът до медицинско обслужване. ПАСЕ отбелязва, че това не означава обаче, че проституцията в легализиращите режими е безпроблемна. И отправя следните препоръки по отношение на доброволната проституция на пълнолетни лица:

„Страните членки на Съвета на Европа трябва да формулират изрична политика относно проституцията. Те трябва да избягват двойния стандарт и политики, които принуждават проституиращите да излизат в нелегалност или да попадат под влияние на сводници, което ги прави по-уязвими. Вместо това те трябва да се стремят да им дават права и да усилят статута им, по-специално чрез:

³⁹ Submission from Sex-Workers Forum of Vienna to the United Nation's Committee against Torture pertaining to Austria's 5th periodic report at the 44th session, 26 April-14 May 2010.

⁴⁰ Докладът посочва, че в сравнение с Германия, където няма задължителни прегледи, в Австрия процентът на заразяване с болести, предавани по полов път в резултат от секс с проституиращи, е значително по-висок.

⁴¹ Committee against Torture, 44th session, 26 April-14 May 2010, Consideration of reports submitted by States parties under article 19 of the Convention, Concluding observations of the CAT, Austria.

- въздържане от криминализиране и наказване на проституиращи и развиване на програми за подпомагането им да напуснат професията, ако искат да направят това;
- адресиране на личната уязвимост на проституиращите жени, като умствени проблеми, ниско самочувствие отхвърляне или малтретиране в детството, както и употребата на наркотици;
- адресиране на структурни проблеми (бедност, политическа нестабилност/война, неравенство между половете, неравни възможности, липса на образование и обучение), включително в държавите на произход на проституиращите, за да се предотврати „насилственото“ влизане на хората в проституцията поради обстоятелствата;
- осигуряване на проституиращите на достъп до безопасни сексуални практики и достатъчно независимост да ги налагат на клиентите;
- уважаване на правото на проституиращите, които свободно избират да работят като такива, да имат участие в приемането на всички политики на национално, регионално и местно ниво, които ги засягат;
- прекратяване злоупотребата с власт от страна на полицейски и други държавни власти към проституиращите, чрез развиване на специални обучителни програми за тях⁴².

Европейски съд по права на човека към Съвета на Европа

Легализиращите режими поставят потенциално два въпроса за нарушаване на основни права, гарантирани по силата на Европейската конвенция за правата на човека. Първият е свързан с изискването за регистрация на проституиращите, а вторият – със задължителни медицински прегледи. И двете мерки – задължителна регистрация и медицински прегледи, могат да повдигнат въпроси, свързани с правото на личен живот, гарантирано по чл. 8 на Конвенцията. Досега ЕСПЧ не е имал случай да разгледа такова оплакване, но практиката му съдържа индикации как той би разгледал жалба, свързана със задължителна регистрация или медицински прегледи.

Според практиката на ЕСПЧ предвиждането и извършването на принудителни медицински интервенции е оправдано за лица, практикуващи професии, които носят отговорност за здравето на други хора, както и за изземване на доказателства за целите на наказателно производство. В решението си по делото *Madsen v. Denmark* от 7 ноември 2002г. ЕСПЧ разглежда законово изискване за задължителен тест за алкохол и наркотици на всички членове на екипаж на кораб поне веднъж в годината. Отбелязвайки, че е абсолютно важно всички членове на екипажа да бъдат напълно адекватни по всяко време и способни да изпълняват функции, свързани със сигурността на борда, ЕСПЧ постановява, че: „съображения като публична сигурност и защита правата и свободите на други, било то пътници или членове на екипажа, оправдава... произволно изследване на урина, чрез което могат да се засекат следи и на алкохол, и на наркотици“. Съдът приема, че контролен тест, направен на членове на екипажа на борда скоро след тяхното слизване, не се намесва по неразумен начин в тяхното право на уважаване

⁴² Резолюция 1579 (2007) на ПАСЕ „Prostitution – What stance to take?“, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1579.htm>

на личния им живот и може да се оправдае като мярка, „необходима в демократично общество за защитата на публичната сигурност и правата на другите“⁴³.

Регистрацията на проституиращите лица е друг съществен елемент от инструментариума на легализиращите режими. Това е една от мерките в борбата с трафика на хора заедно с криминализирането на купуване на секс услуги от нерегистрирана проститутка. Тази комбинация от мерки цели предотвратяването на купуване на сексуални услуги от лица, които проституират принудително. И ако самата регистрация не дава основания за твърдения за нарушаване на основни права, нарушаването на конфиденциалността на регистрацията, както и запазването на тази информация от държавни органи и след като лицето е спряло да проституира, могат да доведат до нарушение на правото на личен живот. Такива изводи могат да бъдат изведени от решението на ЕСПЧ по делото *I. v. the United Kingdom* от 11 юли 2002 г. В това решение се обсъждат, както въпросът за съдържанието на лична информация в публични регистри, така и законният интерес на трети лица да се запознаят с нея. Оплакването е направено от човек, претърпял операция за смяна на пола, и е във връзка с отказа на държавата да промени данните в публичните регистри относно пола му и да се заличат оригиналните данни. Съдът приема, че е налице нарушение на правото на личен живот, тъй като неограничен брой хора биха имали достъп до информацията, разкриваща, че жалбоподателят е претърпял смяна на пола си⁴⁴.

IV. Заключение

Международното право в областта на правата на човека не създава задължение за държавите за приемане на определен режим на регламентация на проституцията. Независимо от това то дава определени насоки за осъществяваната политика чрез задълженията на държавите да гарантират основни права.

От фундаментално значение е цялостният подход на международното право, който се фокусира върху предотвратяване на принудителното въвличане в секс индустрията и върху положението на проституиращите, предотвратяването на излагането им на риск от нарушаване на правата им и подлагането им на сексуална експлоатация. Именно фокусът върху предотвратяване на нарушение на права, а не върху морални съображения, е отличителният белег на международната нормативна база на правата на човека. Изхождайки от тази позиция, правото задължава държавите да предприемат мерки за ограничаване на риска от сексуална експлоатация и физическо и психологическо насилие над проституиращите. То въвежда и задължение да разследват и осъществяват наказателно преследване срещу извършителите на такива престъпления.

Международното право забранява наказателното преследване на проституиращите и изисква да се криминализира дейността на лица, които своят към проституцията и се облагодетелстват от прости-

⁴³ Решение по делото *Madsen v. Denmark* от 7 ноември 2002 г. параграфи 75 и 76.

⁴⁴ Решение по делото *I v. the United Kingdom* от 11 юли 2002 г. параграф 67.

туирането на друго лице. Държавите имат и позитивното задължение да въведат подходящо регулиране на професиите, използвани за прикритие на трафик, в това число и проституцията, по начин, който да ограничи трафика и сексуалната експлоатация. Тези изисквания не предпоставят въпроса за режима на регламентиране на проституцията, който една държава може да възприеме, но безспорно съдържат най-важните критерии, по които възприетият режим следва да бъде оценяван.

Справка за авторите

Антоанета Василева е главен секретар на Националната комисия за борба с трафика на хора към Министерски съвет.

Васил Миков е прокурор във Върховна касационна прокуратура.

Георги Петрунов е изследовател във фондация „РискМонитор“ и Института по социология при БАН. Преподавател към катедра „Социология“ в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Завършил е социология и глобалистика в СУ „Св. Климент Охридски“ и е доктор по социология. Член е на Постоянната работна група на Националната комисия за борба с трафика на хора към Министерски съвет.

Ива Пушкарлова е доктор по право. Преподавател по наказателно и международно наказателно право в СУ „Св. Климент Охридски“. Завършила е право и история в СУ „Св. Климент Охридски“ и е специализирала английско и европейско право в Университета в Кембридж. Автор е на изследвания и монографии в областта на организираната престъпност, трафика на хора, детската престъпност и др.

Йонко Грозев е завършил право в СУ „Св. Климент Охридски“ и в Harvard Law School. Директор на програмата за правна защита на Българския хелзинкски комитет (1995-2005). Носител на Международната награда за защита на човешките права на Американската асоциация на юристите (2002). Програмен директор на правните изследвания в Центъра за либерални стратегии и Председател на Настоятелството на фондация „РискМонитор“.

Наташа Добрева е адвокат със специалност „Международно право по права на човека“. Завършила е магистърска програма по тази специалност в Лунд, Швеция и през последните четири години работи по дела пред Европейския съд за правата на човека, Страсбург.

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на ФМ на ЕИП по проект „Сексуалната експлоатация в България – митове и действителност“ (договор №ПОЗ-21-00). Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от ФОНДАЦИЯ РИСКМОНИТОР и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на ФМ на ЕИП и договарящия орган.